

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Právnická fakulta

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2007

Ján Ondík

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Katedra trestního práva

Trest smrti

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: Prof. JUDr. Oto Novotný, CSc.

Diplomant: Ján Ondík

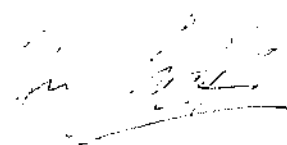
5.ročník

Ševčenkova 2222

069 01 Snina

Slovensko

Prehlasujem, že som túto diplomovú prácu spracoval samostatne a že som vyznačil
pramene, z ktorých som pre svoju prácu čerpal spôsobom vo vedeckej práci obvyklým.

Ján Ondík

Ďakujem Prof. JUDr. Otovi Novotnému za účinnú pomoc, ktorú mi poskytol pri
tvorbe tejto diplomovej práce.

ÚVOD	1
1 HISTÓRIA A SPÔSOBY REALIZÁCIE TRESTU SMRTI VO SVETE	2
1.1 STAROVEK	2
1.2 STREDOVEK A CIRKEV	7
1.3 EPOCHA OSVIETENSTVA	10
2 HISTÓRIA TRESTU SMRTI NA ÚZEMÍ ČESKEJ REPUBLIKY	14
2.1 HISTÓRIA TRESTU SMRTI NA ÚZEMÍ ČESKEJ REPUBLIKY DO ROKU 1918.....	14
2.2 ČESKOSLOVENSKÁ REPUBLIKA V ROKOCH 1918 - 1950.....	17
2.3 ZNEUŽÍVANIE TRESTU SMRTI PO ROKU 1950	19
2.4 TRESTNÝ ZÁKON Č. 140/1961 ZB.	21
2.5 TRESTNÝ PORIADOK Č. 141/1961 ZB.....	27
2.6 STAV UKLADANIA TRESTU SMRTI PO ROKU 1961.....	29
2.7 ZRUŠENIE TRESTU SMRTI V ČESKEJ REPUBLIKE.....	32
3 TREST SMRTI V SPOJENÝCH ŠTÁTOCH AMERICKÝCH	36
4 MEDZINÁRODNÝ ASPEKT TRESTU SMRTI	43
4.1 ORGANIZÁCIA SPOJENÝCH NÁRODOV.....	43
4.2 RADA EURÓPY	46
5 ARGUMENTÁCIA ZÁSTANCOV A ODPORCOV TRESTU SMRTI	52
5.1 ARGUMENTY ZA TREST SMRTI.....	52
5.1.1 <i>Trest smrti a jeho odstrašujúci účinok</i>	53
5.1.2 <i>Trest smrti a ochrana spoločnosti</i>	55
5.1.3 <i>Trest smrti ako spravodlivá odplata</i>	56
5.2 ARGUMENTY PROTI TRESTU SMRTI.....	57
5.2.1 <i>Politické zneužívanie trestu smrti</i>	60
5.2.2 <i>Antihumánny charakter trestu smrti</i>	62
5.2.3 <i>Riziko justičného omylu</i>	62
6 TREST ODŇATIA SLOBODY NA DOŽIVOTIE	65
7 TREST SMRTI A VEREJNÁ MIENKA	71
ZÁVER	76
ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY	77
ODKAZY NA CITOVANÉ PRAMENE	79

ÚVOD

„Můj argument pro trest smrti není, že je odstrašující, ale že v něm je mravní expiace: vzít člověku život je bezprávi tak strašlivé, že může být usmířeno jen výkupným stejně těžkým... Věřím a čekám, že bude zrušen vyšší vzdělaností a mravností obyvatelstva, souhlasem nás všech.“

T. G. Masaryk

Môžeme si teda položiť otázku, či je naša spoločnosť na takej úrovni, aby sme súhlasom nás všetkých mohli trest smrti vypustiť z trestného zákonodarstva.

Napriek tomu, že mnohé, predovšetkým európske národy, oficiálne trest smrti zrušili a domnievajú sa, že tento najvyšší trest patrí minulosti, alebo, že je to jedna zo zvyklostí, ktorá je odsúdená na zánik, nesmieme zabúdať, že s hrdelným trestom počíta legislatíva najpočetnejších národov sveta, na čele s USA. Vo svete sa neustále vyskytujú starobylé tresty s tisícročnou tradíciou, ako je sťatie, obesenie, alebo dokonca ukameňovanie. Vedľa týchto techník sa používa najmodernejšia technika a vedecké poznatky ako sú plynové komory, elektrické kreslo a smrtiaca injekcia.

Myslím si, že problematika absolútneho trestu nemôže byť uzavretou kapitolou a to ako z hľadiska právneho, tak hlavne z hľadiska etického, morálneho a filozofického. Práve preto som sa rozhodol napísať diplomovú prácu o treste smrti. Pretože tento najvyšší trest sa riadi nielen politickými, náboženskými, finančnými a inými úvahami, ale aj v celej histórii je pre neho príznačné neustále hľadanie.

Svoju diplomovú prácu som rozdelil do jednotlivých kapitol. V prvej som rozobral pohľad na trest smrti v minulosti vo svete. V druhej kapitole som sa sústredil na históriu trestu smrti na území Českej republiky. Ďalej som považoval za potrebné upozorniť na súdnu prax v Spojených štátoch amerických, ktorá má bohaté skúsenosti s uplatňovaním trestu smrti na svojom území, čo som učinil v kapitole tretej. V kapitole štvrtej som sa zameril na trest smrti v kontexte medzinárodných vzťahov. Piatu kapitolu som venoval najzaujímavejším aspektom obhajoby a kritiky trestu smrti. Šiestu kapitolu tvorí jedna z možných alternatív trestu smrti, a to trest odňatia slobody na doživotie. V záverečnej kapitole sa zaoberám vzťahom verejnej mienky k trestu smrti.

1 História a spôsoby realizácie trestu smrti vo svete

Po tisícročia bol vo všetkých krajinách najvyšším trestom trest smrti. Bol základným prvkom represívnych systémov, trestom v pravom zmysle slova exemplárnym, ktorý mal jedincov pokladaných za nenapraviteľných a nebezpečných definitívne vyradiť zo spoločnosti. Usmrtenie páchatel'a bolo napokon základnou zárukou udržania poriadku, keďže sa vie, že násilný čin bude pomstý, človek je obozretný a vystríha sa spáchať ho. S postupným upevňovaním authority ústrednej moci dochádzalo k čoraz väčšiemu obmedzovaniu súkromnej pomsty a napokon k jej zániku. Represia sa tak začala z inštinktívneho reflexu pomstiť sa meniť na racionálne a vedecky organizované trestné konanie. Tento proces trval dlhé stáročia, ale súčasne svedčil o vytrvalom úsilí obžalúvať len činy spôsobujúce spoločnosti nepopierateľné materiálne škody, alebo hrubo ohrozujúce morálne a sociálne hodnoty uznávané kolektívom.

1.1 Starovek

Egypt

V Egypte za čias faraónov nachádzame široký zoznam obvinení podliehajúcich najvyššiemu trestu. Trest smrti sa ukladal za každú urážku božstva (svätokrádeže, zabitie posvätných zvierat, čarodejníctvo) a taktiež za porušenie pravidiel v ekonomickej oblasti. Podkladom staroegyptského trestného práva bola zásada „trestaj tvrdo a nápravu určuj s prísnosťou - potom bude príkladom zabránené špatnému činu.“¹

Mezopotámia

Najstaršie známe zákonníky pochádzajú zo starovekej Mezopotámie. Fragmenty z urnamského zákonníka (okolo roku 2800 pred Kr.) a zo zákonníka z Ešnuny (okolo roku 1900 pred Kr.) nám ukazujú prechod od súkromnej pomsty k súdnictvu vykonávanému štátom. V Chamurapiho zákonníku (okolo roku 1700 pred Kr.) sa trest smrti stanovoval v tridsiatich štyroch prípadoch, pričom spôsoby popravy boli rôzne: utopením, upálením alebo narazením na kôl sa postihovali trestné činy spáchané proti osobám (vražda, cudzoložstvo ženy, krvismilstvo), proti náboženstvu (čarodejníctvo, morálne poklesky kňazky), ale aj proti majetku (krádež, nezákonné prechovávanie, lúpež). Zákonník je písaný

kauzistickým štýlom a teda vypočítava jednotlivé prípady, kedy je možné stanoviť trest smrti. Chápe popravu zločinca ako spravodlivú odplatu pre páchatel'a na princípe satisfakcie. Je postavený na princípe „oko za oko, zub za a zub.“

Grécko

V antickom Grécku neexistovalo jednotné právo, ale iba osobitné práva každej obce. Rozvoj legislatívy týkajúcej sa najvyššieho trestu závisel od spoločenského a politického vývoja každej z nich. Kým napríklad Atény zverili popravu vinníka verejnej moci, v Macedónsku bol páchatel' vydaný príbuzným obeť, aby ho usmrtili, ak to pokladajú za vhodné. V Aténach sa rozlišovalo medzi úmyselnou a neúmyselnou vraždou. Smrťou sa trestala iba prvá z nich. Toto rozlišovanie bolo také dôležité, že vinníkov súdili rozličné súdne tribunály. Areopág súdil úkladné vraždy a palladion prípady neúmyselných vražd. Vinníka, ktorý neúmyselne spôsobil smrť na určitý čas vypovedali z obce, no ak rodina obeť prijala od neho peňažné „odškodné“, mohol sa vrátiť do Atiky. Rovnako sexuálne vzťahy ohrozujúce rodinnú stabilitu podliehali v Aténach najvyššiemu trestu.

V staroveku sa okrem prípadu vraždy trest smrti ukladal hlavne z náboženských pohnútok alebo za vážne priestupky proti rodinnému poriadku. Vyznávanie pravých božstiev bolo skutočným zjednocujúcim faktorom spoločnosti a každý vážny priestupok proti posvätným zákonom mal za následok stratu života. Taký bol aj prípad Sokrata, ktorého Héliája (päťstočlenná porota občanov) v Aténach odsúdila vypíť čašu bolehlavu. Žalobcovia mu vyčítali, že si nectil bohov, zavádzal nové božstvá a kazil mládež.² Prípad Sokrata je zaujímavý aj z iného pohľadu. Sokrates mohol z väzenia a mesta utiecť, no neurobil tak. Ctil si zákon a rozhodnutie poroty, aj keď s ním vnútorne nesúhlasil. Zdalo sa mu nezmyselné opustiť Atény a žiť v exile. Na jeho obranu po smrti vystúpil jeho žiak Platón, ktorý v diele Obrana Sokratova bránil česť svojho učiteľa. Prípad Sokrata je veľkým poučením aj pre dnešnú dobu. Poukazuje na súdne omyly, na ovplyvniteľnosť sudcov, ktorí prestanú vnímať dôkazy, ale skôr sa zamerajú na vystupovanie obžalovaného. Sokratova dialektika (umenie niečo vyhovoriť kladením otázok) dráždila vtedajšiu aténsku spoločnosť. Sokratov príklad je hrozným mementom toho, ako odsúdili na smrť nevinného človeka len za jeho názory. V tejto súvislosti možno pripomenúť, že Sokratova pamiatka zostala živá aj vďaka podobnosti jeho mučeníckej smrti so smrťou Ježiša Krista a mučeníkov raného kresťanstva.³

Grécke práva mali veľmi širokú škálu trestov určených na to, aby urobili smrť ešte strašnejšou.

Bolehlav bol najmenej krutým prostriedkom. Predovšetkým vojakom bolo určené sťatie mečom. Zaškrtenie sa pokladalo za najpotupnejší, no nie za najbarbarskejší spôsob usmrtenia. Odsúdeného bolo možné zhodiť do hlbkej zápachajúcej jamy („jama vrahov“), ktorá mala steny obité ostrými železnými úlomkami a špicami. Občas sa popravovalo aj upálením na hranici, ukameňovaním a utopením. Mimoriadne podlých zločincov priväzovali k stĺpu a palicovali, až kým nenastala smrť, alebo ich pomocou piatich železných kramlí pripúťali k drevenému kolu a nechali zomrieť upálením na slabom ohni: tento trest bol blízky ukrižovaniu, ktorý praktikovali Rimania.

Rím

Doba kráľovská

Rímske trestné právo najstaršej doby sa obmedzovalo predovšetkým na ochranu náboženských vzťahov. Trestné činy neboli primárne považované za útok na život, zdravie, majetok jednotlivca, alebo štát, ale boli chápané predovšetkým ako porušenie akejsi zmluvy medzi bohmi a ľuďmi (pax deorum). Primárnym motívom trestného postihu nebolo vtedy potrestanie páchatel'a ako takého, ale predovšetkým obnovenie súladu medzi bohmi. V závažných prípadoch narušenia náboženských pravidiel už nebolo možné odčiniť bezbožné jednanie a uzmierniť bohov tak jednoducho. Páchatel' tentokrát odpovedal priamo svojou osobou a zároveň aj majetkom, preto je tiež následný trest označovaný ako supplicium, teda rovnakým výrazom, ktorý sa v neskoršej dobe užíval pre trest smrti. Poznáme dva typy tohto trestu: 1) consecratio capitis et bonorum – predanie páchatel'a bohu, ktorý bol urazený. Od tohto okamžiku už nebol páchatel' chránený ani spoločnosťou, ani bohmi a bol ponechaný ich pomste. V praxi to znamenalo, že musel opustiť rímske územie a ktokoľvek ho mohol beztrestne zabiť. 2) deo necari znamenalo priamy výkon spravodlivosti. Nečakalo sa teda na to, či v budúcnosti na páchatel'a dopadne boží trest, ale štát ho usmrtil ihneď. Postihované tak boli najťažšie prejavy bezbožnosti a asociálnych jednaní, medzi ktoré sa vtedy radila nočná krádež, ktorej páchatel' býval obesený. Pochovaním zaživa bola trestaná Vestálka (kňažka bohyně Vesty), ktorá stratila panenstvo a toho, kto zverejnil nejaké náboženské tajomstvo čakala poena cullei. Tento trest spočíval v zašití do vreca spolu so zvieratami a vo vhodení

do vody bol neskôr vyhradený pre otcovrahov. Okrem prípadov kedy sakrálna povaha trestného činu bola celkom zjavná, existovali tiež zločiny „svetské“- proti štátu. Rímsky štát spočiatku zasahoval do oblasti trestnej represie minimálne. Postih mnoho trestných činov bol ponechaný v právomoci otcov rodín, ktorí „zastupovali“ štátnu moc. Výškou trestu neboli nijako obmedzený a mohli dokonca odsúdiť k trestu smrti. Najzávažnejším svetským zločinom bola velezrada – proditio- trestaná zvlášť potupným a ťažkým spôsobom , páchatel bol zavesený na suchý strom a ubičovaný. Najväčšiu skupinu tvoria vojenské trestné činy (dezercia, prebehnutie k nepriateľovi , zrada spojencov a p.). Trest mal laický charakter, páchatel bol najskôr bičovaný a potom sťatý sekerou. Rímske trestné právo v kráľovskej dobe nebolo až tak primitívne ako by sa mohlo na prvý pohľad zdať. Už vtedy Rimania dospeli k zložitým právnickým konštrukciám. Odlišovali úmyselné a nedbalostné jednanie. Toto delenie sa premietlo do postihu za smrť slobodného človeka. Ak bol niekto zbavený života nedbalosťou a jednalo sa teda o zabitie, musel páchatel agnátom zabitého odovzdať pred zhromaždeným rímskym ľudom barana. V prípade vraždy – úmyselného zabitia – bol vrah odovzdaný k vykonaniu pomsty príbuzným mŕtveho, ktorí ho pred zhromaždeným rímskym ľudom mohli zabiť.

Rímska republika

Typické pre počiatkové obdobie rímskej republiky je nahradzovanie primitívnych telesných trestov trestami peňažitými. Presné vymedzenie trestných činov i trestov ešte neexistovalo. Zlomovým okamžikom vo vývoji rímskeho trestného práva je Zákon dvanástich dosiek. Bola rozšírená pôsobnosť štátnej trestnej represie. Tiež sa objavujú niektoré novo formulované trestné činy. Sú to predovšetkým útoky na nerušený výkon súdництва, trestaný niekedy dokonca smrťou, ako tomu bolo v prípade sudcu, ktorý vedome vyniesol nesprávny rozsudok. Rovnako tak ten, kto poskytol falošné svedectvo bol zvrhnutý z Tarpejskej skaly. V 2. storočí pr.n.l. sa objavujú nové trestné činy. Predovšetkým je to crimen ambitus – volebný trestný čin – spočívajúci v obdarovaní voličov, ktorý bol trestaný trestom smrti. Medzi najzávažnejšie zločiny stíhané v tejto dobe patrili predovšetkým trestné činy proti štátu – velezrada. Ako proditio bolo označované podnecovanie nepriateľa proti vlasti a vydanie rímskeho občana do moci nepriateľov. Stíhali ho duumviri perduellionis a bez akéhokoľvek súdu sa pristupovalo k trestu smrti. Ďalším závažným zločinom bolo affectatio regni – snaha o zavedenie kráľov do Ríma, za čo bol ukladaný iba trest smrti. Stíhanie tejto a ďalej uvedených foriem velezrady bolo v rukách tribúnov ľudu. Medzi hrdelné zločiny ďalej patrili

vražda, mágia, a zrada klienta. K náboženským trestným činom náležali predovšetkým priestupky Vestáliek. Najťažším z nich bola strata panenstva. Kňažka bola zaživa pochovaná a zvodca ukrižovaný. Veľkú skupinu tvorili vojenské trestné činy, postihovné veliteľmi. Vo väčšine prípadov bol ukladaný trest smrti, ktorý bol často zostrený (utlčenie, ukameňovanie). Novým trestným činom bol crimen vis (násilie) zavedený Plautiovým zákonom. Smrť hrozila tomu, kto by sa dopustil útoku na ľudové zhromaždenie, kto by za použitia násilia rušil jeho jednanie. V roku 81 pr. n .l. bol vydaný lex Cornelia testamentaria , ktorý stíhal falšovateľov všetkého druhu. Smrťou boli trestaní nielen falšovatelia mincí, ale aj závetí. Novej úpravy sa dočkala tiež vražda. Lex Cornelia za ňu neukladá smrť ale iba vyhnanstvo.

Cisárstvo

Pre túto dobu je typické rozširovanie skutkových podstát „starých“ trestných činov. Obecne môžeme povedať, že cisárske trestné právo je ďaleko voľnejšie, ako to bolo predtým. Sudcovia majú značnú voľnosť pri ukladaní trestov, na rozdiel od republiky, kde tresty boli pevne dané zákonom. Cisárovi je udeľované v stále väčšej miere ius gladi – právo ukladať hrdelné tresty. Objavuje sa tu dualita trestov, keď za ten istý trestný čin hrozia páchatelom odlišné tresty podľa toho či patria k vyšším vrstvám spoločnosti (honestiores) alebo nižším (humiliores). Druhá skupina je pochopiteľne trestaná ďaleko tvrdšie a najčastejším druhom trestu je smrť, pričom poprava je realizovaná zostreným spôsobom. Významné zmeny zaznamenávame v spôsoboch výkonu trestu smrti. Vedľa klasického s'atia sa za cisárstva používa obesenie a potom summa supplicia – zostrené spôsoby výkonu trestu smrti, ako bolo ukrižovanie alebo predhodenie šelmám. Najznámejším trestným činom za cisárstva bol crimen maiestatis. (útok na rímsky štát a jeho orgány, útok na cisára). Takmer jediným ukladaným trestom za neho bol trest smrti. Od prelomu 2. a 3. storočia sú humiliores za neho dokonca upaľovaní. Za lúpež pri stroskotaní lode alebo banditizmus čakalo páchatel'a predhodenie dravej zveri. Zvláštnou normou bolo potom senatusconsultum Silanianum z roku 10 n. l., ktoré zaviedlo trest smrti pre všetkých otrokov zdržujúcich sa v dobe vraždy svojho pána v dome, pokiaľ mu neprišli na pomoc. Falsum za principátu nebolo namierené iba proti falšovateľom peňazí, závetí, a falošným svedkom, ale aj za pozmeňovanie mier a váh, používanie falošného mena a za korupciu svedkov a sudcov. Humiliores boli ukrižovaní a honestiores poslaní do vyhnanstva. V rámci Augustových snáh upevniť rímsku rodinu bol vydaný lex Iulia de adulteriis coercendis. Bola to prvá rímska norma, ktorou bolo cudzoložstvo zahrnuté medzi trestné činy. Za adulterium bol pritom považovaný iba

mimomanželský styk vydatej ženy, muž sa tohto trestného činu dopustiť nemohol. Pokiaľ otec nevernej ženy svoju dcéru pristihol, mohol ju na mieste zabiť. Manžel toto právo nemal, mohol zabiť alebo uväzniť iba milenca.

Pre obdobie dominátu je charakteristické celkové rozšírenie trestnej represie. Prejavuje sa obecná tendencia smerujúca k sprísneniu potrestania páchatel'ov. Začal s tým už cisár Konštantín Veľký a v nastúpenej ceste pokračovali aj jeho nástupcovia. Za falsum a peculatus bol ukladaný trest smrti. Veľmi silno bol sprísnený a zároveň aj rozšírený postih sexuálnych trestných činov, trestaný často sprísneným výkonom trestu smrti – upálením. K určitému zmierneniu došlo až za Justiniána. S obmedzením samostatnosti sudcov súvisí detailné rozpracovanie skutkových podstát jednotlivých trestných činov a vytvorenie pevnej stupnice trestov, od ktorej sa sudca nesmel odchyliť.⁴

Napriek týmto krutostiam sa v Ríme objavujú inštitúty, ktoré sa do Európy vrátili až omnoho neskôr. Najmä cisár Traján zdôraznil viaceré zásady trestného súdництва, napríklad, že nikoho nemožno odsúdiť v jeho neprítomnosti, ďalej, že nikto nemôže byť odsúdený len na základe podozrenia alebo zásadu, že za zmyšľanie sa nemá nikto potrestať. Presadzovala sa aj zásada, že páchatel' nemá byť dvakrát trestaný za ten istý trestný čin (ne bis in idem), že v pochybnostiach sa má rozhodnúť v prospech obvineného (in dubio pro reo), že núdza je pre páchatel'a ospravedlňujúcim dôvodom, ďalej, že je dovolené na základe prirodzeného práva násiliu odporovať násilím a napokon, že potrestať nemožno za taký čin, ktorý v čase spáchania nebol trestný (nullum crimen sine lege), a že uložiť možno len zákonom uznaný trest (nulla poena sine lege). Nepochybne významným inštitútom, ktorý sa zrodil v tomto období, bola tzv. indulgentia - právo panovníka zmierniť alebo dokonca úplne zrušiť následky vyplývajúce z vynesenia najvyššieho trestu.⁵ Tento inštitút sa v Európe znovu objavil a presadil až niekedy v 12. storočí, kedy došlo k renesancii rímskeho práva v Európe.

1.2 Stredovek a cirkev

Po zániku antickej Rímskej ríše, ktorá bola a zostala známa svojou prepracovanou právnou úpravou, justíciou, občianstvom a právami občanov, nastalo v stredoveku obdobie, kedy v Európe súbežne súperili o moc a prestíž v oblasti svetskej a duchovnej pápeži a cisári. Feudálne spoločenské zriadenie postupne vyústilo do utvorenia nezávislých kráľovstiev a panstiev, z ktorých každé žilo podľa vlastných zákonov a obyčaji. Z celej tej rozmanitosti

feudálnych vzťahov možno poukázať na niekoľko hlavných všeobecných zásad, ktorými sa riadila na jednej strane cirkev a na druhej strane svetské feudálne súdnictvo.

Stredoveká cirkev na jednej strane pripustila, že trest smrti môže byť potrebným opatrením a uznáva jeho legitimitu, ale len za predpokladu, že ho uloží kompetentný orgán a že existujú záruky nezávislosti súdu. V sústave „inkvizície“ sa cirkev podujala rozhodnúť o vine, avšak v duchu úslovia „ecclesia abhorret a sanguine - cirkev sa desí krvi“ vydávala vinníka svetskej moci, ktorá bola nútená pristúpiť k vykonaniu najvyššieho trestu.⁶

Koncom 12. a začiatkom 13. storočia sa v južnom Francúzsku objavila sekta valdénских, ktorá po prvý raz v dejinách spochybnila samotný princíp trestu smrti. Podľa stúpencom Pierra Valdésa musí byť vražda - aj legálna - absolútne zakázaná. V spisoch Starého a Nového zákona našli valdénski dost' závažných argumentov proti trestu smrti „*Milujte svojich nepriateľov, robte dobre tým, čo Vás nenávidia, atď.*“ Takéto učenie bolo v porovnaní so všeobecným presvedčením vtedajších čias natoľko revolučné, že muselo byť neodvolateľne zavrnuté.⁷

Vtedajšie cirkevné autority vrátane sv. Tomáša Akvinského argumentovali tým, že spoločnosť môže potrestať smrťou všetkých tých, ktorých existencia je pre ňu škodlivá alebo nebezpečná. Hriech a ohrozenie spoločnosti sú dve podmienky, ktorých spojenie odôvodňovalo najvyšší trest. Kacírstvo bolo hriechom a popri tom aj nebezpečenstvom pre spoločnosť, lebo narúšalo jej pokoj. Znevažovať vieru, ktorá je životom duše je v skutočnosti oveľa závažnejšie než falšovať peniaze, ktoré slúžia výlučne pozemskému životu. V Summe Teologickej sv. Tomáš Akvinský píše: „*A preto, že je nejaký človek nebezpečný pre spoločnosť a kazí ju nejakým hriechom, je chvályhodné a prospešné zabiť ho, aby sa zachovalo spoločné dobro*“. V nasledujúcich storočiach na sv. Tomáša Akvinského nadviazali aj ďalší teológovia. Všetci, ktorí argumentujú pre trest smrti, hovoria o rovnakom argumente, ako sv. Tomáš. Je potrebné zachovať obecné blaho a preto spoločnosť má právo sa brániť proti nebezpečeniu, ktoré plynie od jedincov či skupiny ľudí. Zachovanie obecného blaha a pokoja v spoločnosti je najvyššia cnosť. Pre zachovanie blaha je potrebné udržať aj trest smrti. Sv. Tomáš Akvinský a ďalší teológovia stredoveku poukazujú na to, že trest smrti v sebe zahŕňa polepšenie zločinca, nastolenie spravodlivosti a má odstrašujúci účinok na spoločnosť. Zločincovi je daná možnosť zmieriť sa s Bohom, dať si svoje veci do poriadku a urobiť pokánie. Nevinná obeť na rozdiel od zločinca nemá možnosť sa na smrť dostatočne

pripraviť a tým zločinec odníme svojej obeti právo pripraviť svoju dušu do večnosti.

Pochopiť názor sv. Tomáša Akvinského na trest smrti možno len v kontexte náboženskej spoločnosti 13. storočia, ktorá verí v Boha a je hlboko presvedčená o existencii posmrtného života. Cirkev v spojení so svetskou mocou pripravuje zločinca na cestu do večnosti a na stretnutie s Bohom, pripravuje ho na osobný súd, ktorý ihneď po výkone trestu prichádza. Trestajúca cirkevná autorita pripravuje zločinca na poslednú cestu a má na pamäti spásu hriešnika, pretože ani Boh si nepraje večnú smrť hriešnika, ale len chce, aby sa obrátil a žil životom večným.

Prvým pápežom, ktorý sa zaoberal trestom smrti a jeho výkonom bol Inocent I. V odpovedi biskupovi z Toulouse v roku 405 opakuje tradičnú vetu sv. Pavla o tom, že civilná autorita má božské právo trestať zločincov. Pápež potvrdzuje, že uloženie trestu smrti je legitímne, pokiaľ ho autorizovala verejná štátna autorita, ktorá má k tomu od Boha právo. Pápež Inocent III. vo svojom posolstve adresovanom dňa 25. 3. 1199 sudcom z Viterba zdôvodňoval nutnosť krutého prenasledovania kacírov takto *„Ak sú zločinci, ktorí sa dopustili urážky veličenstva odsúdení na smrť, tým skôr tí, čo urazili Krista, musia byť odtrhnutí od nášho Pána, ktorý je Kristus, lebo urážka večného majestátu je oveľa závažnejším zločinom, než urážka majestátu pomimuteľného.“*⁸ Mnohí práve tohto pápeža považujú za zakladateľa inkvizície.⁹

Napriek značným regionálnym rozdielom postihovalo okrem kacírstva stredoveké trestné súdnictvo najvyšším trestom veľké množstvo ďalších zločinov. Zabitie, únos, znásilnenie, krádež, výroba falošných peňazí a podpaľačstvo sú len niektoré z veľkého množstva zločinov podliehajúcich najvyššiemu trestu. Staré zvykové práva stanovovali smrť za každý druh krádeže, avšak postupom času bol trest smrti vyhradený len pre prípady pokladané za najzávažnejšie. Drobné krádeže mali za následok smrť len v prípade recidívy. Právne i mravné ponímanie stredoveku priznávalo ochrane ženskej cti mimoriadnu dôležitosť. Trestný čin znásilnenia, ktorým bola ženská česť poškvrnená, sa bez milosti trestal hrdelným trestom. Tresty boli mimoriadne kruté (sťatie, upálenie na hranici, zakopanie za živa, atď.), vykonávali sa verejne a ich zmyslom bolo okrem potrestania zločinca aj odstrašenie potenciálnych páchatel'ov od spáchania zločinu. Stredovekí sudcovia pokladali za trestne zodpovedné tak duševne choré osoby, ako aj deti. V duchu stavovského usporiadania spoločnosti prísnejšie sa posudzovali trestné činy spáchané na príslušníkoch privilegovanej

vrstvy (feudáli, duchovní), ako na obyčajnom ľude.

S nástupom absolutistickej monarchie sa princípy a praktiky feudálneho obdobia vo svojom celku udržali, avšak rozvoj poznania v oblasti trestného práva viedol k presnejšiemu posúdeniu osobnej zodpovednosti zločincov. Ochrana verejného poriadku bola čoraz viac záležitosťou panovníka, pričom zemepanské alebo mestské sudy postupne strácali právo nad životom a smrťou.¹⁰ Aby zaistili bezpečnosť osôb a majetkov, zavádzajú panovníci v mnohých európskych krajinách prísnu legislatívu. Postupne zvíťazila normálna dôkazná teória a hlavným a rozhodujúcim dôkazným prostriedkom sa stala tortúra, t.j. mučenie obžalovaného s cieľom dosiahnuť jeho priznanie.

Od 17. storočia narastal počet prác z oblasti trestného práva. Ich autori poukazovali na princípy rímskeho práva, čím výrazne posunuli právnu vedu dopredu. S rozvojom právnej vedy sa začalo uznávať, že okolnosti, za akých bol spáchaný zločin, môžu zabrániť odsúdeniu na smrť.

Z tohto krátkeho historického exkurzu vidno, že len veľmi málo bolo tých, čo sa do 18. storočia postavili proti samotnému princípu trestu smrti. Záporné postoje k trestu smrti predkladané niektorými kacíorskými sektami a niekoľkými osvietenými jednotlivcami nevedli k nijakému názorovému posunu a k žiadnej modifikácii zákonov alebo judikatúry.

1.3 Epoque osvietenstva

Nová éra v dejinách trestu smrti sa začala vydaním diela Cesare de Beccariu „O zločinoch a trestoch“ v Livorne roku 1764. Toto dielo napriek istej naivite a neskúsenosti dvadsaťšesťročného autora obletelo ako blesk celú Európu. V duchu osvietenstva vyhlásilo vojnu starému právu.¹¹ Vplyv, ktorý toto dielo malo na vývoj právnej vedy možno vysvetliť jednak osobnosťou autora, no hlavne prostredím priaznivým pre vznik a šírenie novátorských myšlienok.¹² 18. storočie bolo obdobím ideologickej revolúcie otriasajúcej najhlbšími základmi, na ktorých dovtedy spočívala spoločnosť. Humanitné a filozofické myšlienky priťahovali nielen mysliteľov, filozofov, intelektuálov, ale aj príslušníkov buržoázie a niektorých „osvietených“ panovníkov, ktorí sledovali vývoj nových teórií a usilovali sa ich uviesť do života.

Caesare de Beccaria (1738 - 1794) veľmi razantne vystúpil proti trestu smrti. Trest smrti je podľa neho iba príkladom krutosti, ktorý vedie k novým trestným činom. De Beccaria navrhuje nahradiť trest smrti doživotným otroctvom, pretože život nemá nikto v moci a pri vláde zákonov nie je potrebné likvidovať občana. Talian de Beccaria tak po prvýkrát vôbec ponúkol vo svojom diele všeobecnú teóriu trestov: „*Aby trest nebol násilím jednotlivca alebo skupiny proti občanovi, musí byť verejný, uložený bez prieťahov, použitý ako núdzové opatrenie, taký nízky, ako je to za daných okolností len možné, úmerný deliktu a pevne stanovený zákonom*“.¹³ Ako prvý požadoval verejnosť procesov, legalitu zločinov a pevné stanovenie trestov nezávisle od ľubovôle sudcov. Stáročné skúsenosti ukazujú, že strach z hrdelného trestu nikdy nezastavil tých, čo sa odhodlali previniť proti spoločnosti. Nie výška trestu alebo jeho trvanie má najväčší účinok na ľudskú dušu. Jediným kritériom miery zločinnosti mala byť spoločenská nebezpečnosť trestného činu. Teda princípy, ktoré nám dnes pripadajú úplne samozrejmé znamenali vo svojej dobe myšlienkovú a právnu revolúciu.¹⁴ Jeho dielo „O zločinoch a trestoch“ zaznamenalo obrovský úspech ale vyvolalo aj značné pobúrenie u tradicionalistov.

De Beccariove myšlienky viedli takmer vo všetkých krajinách západnej Európy (s výnimkou Španielska) k zníženiu počtu prípadov, za ktoré sa ukladal najvyšší trest.¹⁵ Za krátku dobu po svojom vydaní našli jeho myšlienky reálne uplatnenie v toskánskom trestnom kódexe z roku 1786 a vo Všeobecnom zákonníku o zločinoch a trestoch na ne z roku 1787. Oba trestné kódexy trest smrti na krátku dobu zrušili. Príklady z Toskánska a Rakúska poukazujú na jeden dôležitý fakt a to, že počet zločinov podliehajúcich najvyššiemu trestu pred jeho zrušením sa počas zrušenia nezvýšil. Najväčší úspech De Beccariových myšlienok spočíva v tom, že po obnovení hrdelného trestu bol počet trestných činov, ktorému podliehali, nepomerne nižší, než pred jeho zrušením.¹⁶

Proti nespravodlivým trestom a zbytočným popravam vystúpili aj ďalší predstavitelia epochy osvietenstva. Charles de Secondant Montesquieu (1689 - 1755) navrhoval obmedziť používanie trestu smrti. Trest smrti bol podľa neho spravodlivým trestom len pri vražde alebo pokuse o ňu. V tomto prípade sa trest smrti javí ako účinný liek pre chorú spoločnosť. Montesquieu otvorene vyhlásil, že občan si zasluhuje smrť, ak do tej miery poruší osobnú nedotknuteľnosť, že kohosi pripraví o život alebo sa o to pokúsi. Podľa neho bol najvyšší trest určitým druhom odplaty, ktorú spoločnosť mohla a smela použiť, avšak dôrazne vystúpil proti nemilosrdnej prísnosti a žiadal obmedziť používanie smrteľných trestov za tie trestné činy,

ktorými boli spôsobené len materiálne škody.¹⁷ Vo svojom ústrednom diele *Duch zákonov* uvádza, že „tam, kde sú tresty mierne, pôsobia na myslenie občanov tak silno, ako veľmi prísne tresty v iných krajinách“.¹⁸

Angličan John Locke (1632 - 1704) uznáva, že právo ľudskej bytosti na život je prirodzené a neodcudziteľné, avšak na druhej strane pripúšťa, že právo na život môže byť odňaté, pokiaľ človek ohrozí toto právo u iného. Osoba stráca svoje právo na život, keď spácha trestný čin, ktorý si zaslúži smrť. S touto filozofiou „odnímania“ absolútneho práva na život sa možno stretnúť aj u súčasných filozofov zaoberajúcich sa problematikou trestu smrti. Anglický mysliteľ nastolil požiadavku absolútnej slobody vedomia a svedomia, pripojil sa však i k volaniu po slobode vo svetskej oblasti, k volaniu po osobnej slobode chránenej najmä pred neoprávnenými zásahmi štátnej moci.¹⁹

Francoise Voltaire (1694 - 1778) a Denis Diderot (1713 - 1784) zhodne požadovali nahradiť trest smrti celoživotným odsúdením na verejné práce, ktoré prinesú spoločnosti viac úžitku ako smrť odsúdeného. Táto jednoznačná preferencia celoživotného otroctva je však chápaná skôr utilitaristicky než humánne.

Jean Jacques Rousseau (1712 - 1778) vo svojom diele *Rozpravy* dodáva, že časté popravy sú vždy znakom slabosti a váhania vo vláde. S trestom smrti počítal iba ako s krajným riešením. Verejne deklaroval, že nemáme právo usmrtiť, a to ani na výstrahu toho, koho možno zachovať bez nebezpečenstva pre spoločnosť.²⁰

Medzi stúpencov tzv. abolicie spočiatku patrili aj Maximilien Robespierre (1758 - 1794), ktorý aj pod vplyvom ideálov Veľkej francúzskej revolúcie hodlal dokázať, že trest smrti je v zásade nespravodlivým, nie je najúčinnjším trestom a že oveľa väčší počet zločinov zvyšuje než im zabraňuje. Robespierre v roku 1790 nabádal: „*Varujte sa toho, aby ste si poplietli účinnosť trestov s prehnanou tvrdosťou.*“²¹ Je iróniou osudu, že jeden z hlavných teoretikov revolučného teroru požadoval zrušenie trestu smrti. Po nástupe jakobínskej diktatúry vo Francúzsku neuviedol Maximilián Robespierre tieto svoje morálne zásady do praxe.

Úspech tejto v histórii prvej abolicionistickej kampane, ku ktorej dal predovšetkým podnet De Beccariovo dielo „*O zločinoch a trestoch*“ bol nepopierateľný, avšak trval len do

začiatku 19. storočia. K ofenzívnemu návratu trestu smrti v Európe došlo v dôsledku vojen a nastolenia totalitných diktatúr v prvej polovici minulého storočia. Rozšírenie počtu zločinov podliehajúcich najvyššiemu trestu bolo jednou z charakteristík vojnových zákonov, ktoré takmer všade znamenali zvýšenie prísnosti a viedli k opätovnej rozšírenosti trestu smrti. V totalitných krajinách neprichádzala do úvahy možnosť začať abolicionistické kampane. Tých niekoľko akcií za zrušenie trestu smrti, ku ktorým došlo, bolo len chvíľkovým vzbĺknutím bez reálnej dohry. Oveľa vytrvavejšie úsilie, ktoré proti trestu smrti spoločne vyvíjali právnici, politici a vedci v niektorých krajinách prinieslo svoje ovocie až v druhej polovici minulého storočia.

2 História trestu smrti na území Českej republiky

2.1 História trestu smrti na území Českej republiky do roku 1918

Obdobie raného feudalizmu, rozvinutého feudalizmu a stavovskej monarchie (10.st.-1620)

Trestné právo v počiatkoch rane feudálneho štátu je značne závislé na obyčajoch spoločnosti predštátnej, ktoré prežívali aj v dobe neskoršej. Prežitky spoločnosti predštátnej sa prejavujú aj v systéme a spôsobe výkonu jednotlivých trestov. Je to na prvom mieste prežívajúci trest kameňovania (doložený ešte v Štatútoch Konrádových), kedy delikvent bol usmrtený celou pospolitosťou, osadou, účastníkmi trhu. Stopy predštátnych prežitkov nachádzame tiež v súkromnom charaktere trestného práva. Na prvom mieste je to ešte súkromná pomsta, doložená v Dekrétoch Břetislavových. Typickým príkladom súkromnej pomsty je ordál súdneho súboja, kedy namiesto oboch rodov zápasí medzi sebou vrah a jeho žalobca. Vlastnému súboju predchádzala zmluva. Nedodržanie zmluvy dávalo tomu, kto vyhral z dôvodu stanného práva (jeho protivník sa k súboju nedostavil), usmrtiť protivníka. Súčasne sa začínajú prejavovať príznaky prekonávania súkromného charakteru trestného práva. Je to u deliktov, ktorými sa páchatel' dotýka obecných záujmov. Je to napr. delikt kacírstva, a od 12. storočia útok proti panovníkovi. Delikt vraždy, pokiaľ je spáchaný pred kráľom či súdom sa trestá bez čakania na obžalobu trestom smrti. Trest prestáva byť postupne odplatou. Tresty, pokiaľ neboli nahradené súkromnou dohodou medzi páchatel'om a poškodeným boli trest smrti, realizovaný sťatím, šibenicou, upálením či zahrabaním za živa, tresty mrzačiace, pokuty a iné. U trestov sa vyjadroval istý symbolizmus. Vyjadrovali symbolicky pomstu na páchatel'ovi. Napr. za zradu rozštvrtenie.

Trest smrti v stavovskom období

Systém trestov v dnešnom slova zmysle naše právo nepoznalo. Koldín v mestskom práve ich delí na tresty právom stanovené a uložené podľa uváženia sudcov. Okrem trestu smrti sa užívali ako tresty strata cti, doživotie, tresty peňažité a iné. V poslaní trestu prevažuje stále ešte odstrašujúci účel, jeho zmyslom je pomsta na páchatel'ovi. Výchovné pôsobenie trestov je v samotných počiatkoch. Hojne bol užívaný trest smrti a to rôznymi spôsobmi:

obesenie (pri krádeži), s'atie (za vraždu), upálenie za živa (za čarodejníctvo, žhárstvo), zahrabanie za živa (čarodejníctvo ženy) s prípadným prebodnutím srdca zahroteným kolom (za násilné smilstvo), vláčenie ulicami a lámanie kolesom (za úkladnú vraždu). Niekedy bol vykonávaný trest i na mŕtvom (za samovraždu). Ferdinand I. po porážke českého stavovského povstania r. 1547 stanovil trest smrti za zvolávanie zemského snemu bez súhlasu panovníka. Považoval to za útok proti kráľovi, za zločin urážky kráľovskej dôstojnosti. Dôležitú úlohu v českom súdnom konaní mali rečníci a prokurátori, ktorí poskytovali stranám rady alebo ich v súdnom konaní zastupovali. Rečníkom hrozili za porušenie pravidiel ich chovania tresty. Tieto tresty sa pohybovali od pokút, vedenia a zákazu činnosti až po trest smrti.

Na konci 15. storočia vznikli trestné normy stíhajúce protivládnu letákovú agitáciu, zemskí úradníci a sudcovia boli chránení pred kritikou feudálnej verejnosti hrozbou trestu smrti každému, kto by ich obvinil z protiprávneho počínania a svoje obvinenie nedokázal. Trestná ochrana feudálneho vlastníctva bola veľmi zložitá. Ochrana hnuteľného vlastníctva bola založená na stíhaní krádeže, lúpeže a sprenevery. Lichva bola od r. 1484 stíhaná smrťou iba vtedy keď lichvár požadoval úrok vyšší než zákonom stanovený. Z deliktov proti životu a zdraví boli stíhané predovšetkým vraždy a zabitia. Trestnosť usmrtenia bola však ešte stále záležitosťou súkromnou a až do r. 1627 u nás prežívali prežitky krvnej pomsty.

Obdobie feudálneho absolutizmu (1620-1848)

Trestné právo v období feudálneho absolutizmu v českých zemiach bolo založené na právnej úprave stavovskej, ktorá bola prispôbena novým podmienkam a potrebám absolutistického štátu. Platilo tu právo mestské, obsiahnuté v zákonníku Koldínovom z r. 1579, ďalej to bolo trestné právo obsiahnuté v Obnovenom řízení zemském, českém i moravském, ktoré stíhalo trestom smrti, konfiškáciou majetku a stratou cti delikty politickej povahy. Predovšetkým urážku panovníka. Patrílo sem osobovanie si panovníkových oprávnení, zvolávanie snemov bez jeho súhlasu a vytváranie opozície na sneme. Dokonca aj zákonodarná iniciatíva na sneme bez predchádzajúceho súhlasu kráľa bola trestaná smrťou. Obyvateľom zeme hrozil trest smrti nielen za vzburu proti kráľovi, ale aj za neoznámenie prípravy povstania či neposkytnutie pomoci panovníkovi.

Trestný zákoník Josefa I. z r. 1707 mal voči týmto normám len platnosť podpornú.

Až tereziánsky zákoník prerušil tradíciu starého českého práva a v plnom rozsahu ho nahradil. *Constitutio Criminalis Theresiana* vychádzala z Josefiny a nadväzovala na trestné právo rakúske, tzv. *Ferdinandeu*. Bola už vo svojej dobe zaostalým zákoníkom. Podľa koncepcí Tereziany malo potrestanie páchatel'a predovšetkým pomstiť škodu spôsobenú jednotlivcovi či spoločnosti a tresty mali charakter pomsty na odsúdenom. Prežíva tu systém krutých feudálnych trestov: obesenie, s'atie, štvrtenie, upaľovanie, zahrabanie zaživa a pod. Krutosť zákonníka sa prejavuje v ťažkých a komplikovaných trestoch. Napr. za urážku Boha bol páchatel' trestaný vytrhnutím, alebo urezaním jazyka, či useknutím ruky a nakoniec upálený. Za urážku Panny Márie či svätých bol s'atý. Trest smrti bol stanovený aj za čarodejníctvo a za delikty sexuálne, ako napr. pohlavný styk so zvierat'om.

Rozhodujúci prelom vo vývoji trestného práva zaznamenal Všeobecný zákoník o zločinoch a trestoch za ních Josefa II. Z r. 1787. Toto dielo bolo ovplyvnené spisom Caesara Beccariu *O zločinoch a trestoch*. Pri stanovení trestov vychádzal zo zásady úmernosti medzi spoločenskou nebezpečnosťou trestného činu a prísnosťou trestu. Tresty mali predovšetkým prispievať k prevýchove páchatel'a, čo však viedlo až k neprimeranej krutosti trestov. Tresty smrti boli zrušené v konaní riadnom vôbec a ponechané len pre konanie v prípade výnimočného stavu. Zákoník vylučuje trestanie podľa voľnej úvahy sudcov či analógií. Tak dochádza aj v našom právnom poriadku prvý krát k uplatneniu zásady *nullum crimen sine lege* a *nulla poena sine lege*. Nedostatky Josefovho zákona trestného spočívali predovšetkým v príliš krutých trestoch. Napr. bola ponechaná aj verejnosc' popráv. Po Josefovej smrti bol v r. 1795 opäť zavedený trest smrti a to pre velezradu či pokus o ňu.

Zákoník o zločinoch a ťažkých policajných priestupkoch z roku 1803, v českom preklade r. 1804 ako *Knihá práv nad prečiněními hrdelnými a těžkými řádu městského přestupky* obnovil trest smrti. Trest smrti sa podľa tohto zákonníka vykonával výlučne obesením.

Aj keď obdobie zrušenia trestu smrti bolo veľmi krátke, poukazuje na jeden mimoriadne dôležitý fakt, a to, že počet zločinov podliehajúcich najvyššiemu trestu pred jeho zrušením sa počas jeho zrušenia nezvýšil. Pokus cisára Jozefa II. O úplné zrušenie trestu smrti predstavuje svetlú výnimku v trestom zákonodarstve. Postupne sa síce obmedzoval len na trest za útoky proti štátu a ľudskému životu, no napriek viacerým snahám o jeho zrušenie v rokoch 1848 až 1849 sa trest smrti zachoval aj v minulom storočí.

Myšlienka trestu smrti síce nenašla oporu u nasledujúcich panovníkov, ale svojou podstatou znamenala prielom v chápaní trestu smrti ako jediného možného zadost'učinenia.²²

Obdobie kapitalizmu (1848-1918)

Základom rakúskeho a neskôr československého trestného práva sa stal trestný zákon zo dňa 27.5.1852 č. 117 z.z. Bol novelou trestného zákona z r. 1803. Zákoník zločiny trestá buď smrťou (vykonáva sa podľa § 13 obesením), alebo žalárom. Poskytuje zvýšenú trestnú ochranu štátu a jeho orgánom. Platí to hlavne o zločine pozdvížení a vzbourení (§68-75), kde páchatel'ovi hrozí pri stannom práve trest smrti. Útok na život cisára je trestaný ako velezrada smrťou (§58-59).

2.2 Československá republika v rokoch 1918 - 1950

Napriek všetkým protichodným diskusiám bol trest smrti zachovaný aj v Československej republike, ktorá vznikla po 1. svetovej vojne na troskách Rakúsko-Uhorskej monarchie dňa 28. októbra 1918. Počiatky spoločného štátu Čechov a Slovákov boli poznačené zachovaním právneho dualizmu Rakúsko-Uhorskej monarchie. To znamená, že v platnosti zostal aj trestný zákon č. 117 z roku 1852 o zločinoch, prečinoch a priestupkoch, ktorý ukladal trest smrti za pomerne malý počet trestných činov - za dokonanú vraždu, lúpežné zabitie, zlomyseľné poškodenie cudzieho majetku, keď pri tom bola spôsobená smrť, ktorú mohol páchatel' predvídať, ďalej za vzburu v dobe stanného práva a za podpaľáčstvo, pokiaľ nim bola spôsobená smrť človeka a páchatel' mohol túto skutočnosť predvídať.

Súdna prax v Československu v rokoch 1918 až 1933 aplikovala trest smrti celkom výnimočne, o čom svedčí len 9 popravených osôb.²³ Éra masarykovho humanizmu do veľkej miery ovplyvnila aj vtedajšiu trestnú prax. Prezident Tomáš G. Masaryk bol známym odporcom trestu smrti. Napriek tomu, že vo svojej funkcii bol aj pod tlakom verejnej mienky nútený podpísať niekoľko rozsudkov smrti, až do konca života zostal jeho odporcom. Vždy pri podpisovaní výnimočného trestu napísal odsúdenému list, v ktorom mu vysvetlil svoj postoj. Na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi platil po celú dobu prvej republiky a na Slovensku až do prijatia trestného zákona č. 86/1950 Zb. ako hlavný zákon Trestný zákoník o zločinoch a prečinoch z roku 1787. Ten stanovil ukladanie trestu smrti za vraždu. Podľa § 21 tohto zákona sa trest smrti vykonával na uzavretom mieste povrazom.

Potreba reformy trestného práva po vzniku ČSR vyústila do vypracovania dvoch osnov trestného zákona. Zatiaľ čo osnova z roku 1925 trest smrti do systému sankcií neprebrala, osnova trestného zákona z roku 1937 s trestom smrti naďalej počítala.²⁴

Podľa zákona č. 91/1934 Sb. O ukladaní trestu smrti a doživotných trestoch bol súd oprávnený uložiť miesto trestu smrti trest ťažkého žalára doživotného alebo dočasného, ak boli poľahčujúce okolnosti tak závažné, že trest smrti by bol neprimerane prísny. Od účinnosti tohto zákona nastal aj v českých zemiach pokles v počte vynesených trestov smrti a tiež ich výkon sa ešte viac obmedzil. Môžeme povedať, že v Československej republike existoval od r. 1935 – 1938 trest smrti skôr formálne než fakticky.

Po vzniku samostatného Slovenského štátu dňa 14. marca 1939 sa Slovensko dostalo pod politický vplyv nacistického Nemecka. Najväčšia tragédia Slovenského štátu spočívala v deportácii Židov. Podiel viny prezidenta Jozefa Tisa na deportáciách nie je doposiaľ ustálený. Táto téma naďalej zamestnáva veľkú skupinu súčasných historikov. Pravdou však je, že počas jeho funkcie bolo do koncentračných táborov deportovaných približne 70 000 Židov. Okolo 67 000 slovenských Židov v koncentračných táboroch aj zahynulo. Z právneho hľadiska deportáciu Židov upravovalo vládne nariadenie zo dňa 9. septembra 1941 o právnom postavení Židov (tzv. Židovský kódex) a ústavný zákon zo dňa 15. mája 1942 o vysťahovaní Židov. Po skončení 2. svetovej vojny bol na základe nariadenia SNR č. 33/1945 zriadený Národný súd ako aj okresné a miestne ľudové sudy. Do kompetencie Národného súdu patrilo posúdenie činnosti bývalého prezidenta Tisa, poslancov Snemovne Slovenskej republiky, členov slovenských vlád, veliteľstva Hlinkovej gardy, Hlinkovej mládeže a ďalších kolaborantov.

V období protektorátneho trestného práva tu platilo trestné právo domáce a trestné právo nemecké. Tresty, ktoré sa ukladali v súdnom konaní, boli často neprimerané povahe deliktu. Obvyklý bol trest smrti aj za nedbalostné delikty.

Ešte pred samotným prijatím Trestného zákona číslo 86/1950 Zb. bol v roku 1948 schválený Zákon číslo 231 na ochranu ľudovodemokratickej republiky. Tento zákon umožňoval ukladanie trestu smrti aj za politické delikty a v praxi sa zneužil na fyzickú likvidáciu predstaviteľov protikomunistickej opozície. O tom, že zákon nebol len formálnym predpisom svedčí aj fakt, že v rokoch 1948 až 1950 bolo za politické delikty odsúdených a

popravených celkom 99 osôb, pričom za trestný čin vraždy bolo v tom istom období k trestu smrti odsúdených len 16 osôb.²⁵

2.3 Zneužívanie trestu smrti po roku 1950

Právna úprava trestu smrti obsiahnutá v Jednotnom Trestnom zákone č. 86/1950 Sb. odrážala v plnej miere zmenu politického systému v Československu po roku 1948. Nový trestný zákon bol jedným z účinných nástrojov slúžiacich vtedajšej politickej moci k zúčtovaniu a vyrovnaniu sa s triednym nepriateľom. Účel zákona bol formulovaný v § 17 ods. 1 písm. a), podľa ktorého trestný zákon mal v prvom rade „zneškodniť nepriateľov pracujúceho ľudu“.²⁶

Trestný zákon rozlišoval hlavné a vedľajšie tresty. Trest smrti vystupuje na prvom mieste (§ 18) ako jeden z troch hlavných trestov. Súdy ho mohli uložiť celkom za dvadsaťpäť trestných činov, spravidla v kvalifikovaných prípadoch základných skutkových podstat. Pri niektorých trestných činoch bol však trest smrti jedinou sankciou nepripúšťajúcou žiadnu alternatívu (napr. vražda ústavného činiteľa podľa § 104 alebo niektoré vojenské trestné činy). Počas stanného práva bolo možné trest smrti uložiť okrem trestných činov uvedených v osobitnej časti trestného zákona, aj za tie trestné činy, pre ktoré bolo vyhlásené stanné právo (§ 247 a § 248 zákona č. 87/1950 Sb.).

Súd síce mohol absolútny trest zmeniť na trest odňatia slobody na doživotie, resp. na trest odňatia slobody v trvaní od pätnásť do dvadsaťpäť rokov, avšak iba v tom prípade, ak „by bol trest smrti vzhľadom na osobu páchatel'a alebo na závažnosť poľahčujúcich okolností neprímerane prísny“.²⁷ Trest smrti sa vykonával obesením a v dobe zvýšeného ohrozenia štátu zastrelením (§ 29 ods. 2). Výkon trestu smrti sa na začiatku päťdesiatych rokov minulého storočia považoval za štátne tajomstvo. Popravcov vyberali z radov dobrovoľníkov z rôznych občianskych povolání, pričom za prevedenie výkonu trestu smrti dostávali odmenu 600,- Kčs. Do roku 1954 sa popravovalo na vonkajších priestranstvách a tento druh šibenice mala každá krajská väznica. Po roku 1954 boli popravy centralizované do Prahy.

Päťdesiate roky minulého storočia sú ukázkovým príkladom zneužitia ustanovení trestného zákona s cieľom odstrániť ľudí nevyhovujúcich ľudovodemokratickému zriadeniu vo vykonávaných politických procesoch. Popravené neboli len osobnosti, ktoré

komunistickí predstavitelia pokladali za nepriateľov (plk. Heliodor Píka, Milada Horáková a ďalší) ale aj samotní vysoko postavení funkcionári komunistickej strany (Rudolf Slánsky, Vladimír Clementis a ďalší). Realita z päťdesiatych rokov podporuje argument odporcov trestu smrti, ktorí tvrdia, že trest smrti je často využívaný ako nástroj politických represálií na umlčanie politických oponentov alebo na zbavenie sa nežiaducich osôb. Československo sa stalo vďaka politickým procesom príkladom zneužívania trestného práva, jeho prispôsobeniu politickej kultúre a ideológii. Obetami týchto nezmyselných represálií účinne podporovaných zo strany Sovietskeho zväzu, boli stovky nevinných ľudí. Podľa štatistických údajov bolo za politické trestné činy od roku 1948 do roku 1955 uložených a vykonaných spolu 257 trestov smrti.

Za všetky prípady zmanipulovaných politických procesov stačí spomenúť proces s generálnym tajomníkom ÚV KSČ Rudolfom Slánskym. Dňa 23. novembra 1951 bol Rudolf Slánsky na priamu žiadosť sovietskej strany zadržaný, pričom sa dostal na čelo skupiny, ktorá mala oficiálny názov „Protištátne sprisahanecké centrum na čele s Rudolfom Slánskym“ . Nasledujúci rok sa obvinení pod dozorom vyšetrovateľov učili naspamäť svoje výpovede. Proces sa konal v dňoch 20. - 27. novembra 1952 v Prahe. Štátnemu senátu predsedal J. Novák, hlavným žalobcom bol J. Urválek. Pomocou tlače stupňovala komunistická strana svoj tlak na verejnosť. Z procesu prinášali denníky pravidelné čerstvé informácie a nové šokujúce odhalenia. Z dnešného pohľadu je veľmi zarážajúce a nepochopiteľné, ako pracujúci národných podnikov verejne požadovali najprisnejšie potrestanie špinavých zradcov strany a národa. Všetky obvinenia do seba perfektne zapadali, pričom išlo o dopredu zinscenované divadlo, v ktorom boli už známe otázky a odpovede obvinených. Vo vynesennom rozsudku boli všetci uznaní vinnými zo spáchania najťažších trestných činov proti republike a jej ľudovodemokratickému zriadeniu. „Protištátni sprisahanci“ boli pozbavení štátneho občianstva, pričom jedenástich zo štrnástich odsúdili na trest smrti. Rozsudok bol vykonaný dňa 3. decembra 1952. ²⁸Aj z uvedené príkladu jasne vidno, že v prípade politických procesov päťdesiatych rokov nešlo o náhodné „zakopnutie“ spravodlivosti v pravom zmysle slova, ale o dopredu naplánované a úmyselne zneužitie ustanovení trestného zákona s cieľom odstrániť ľudí nevyhovujúcich vtedajšiemu politickému režimu.

V roku 1956 došlo v Československu k zásadnejším zmenám v politickej oblasti, čo sa prejavilo aj v oblasti legislatívy. Zákomom č. 63/1956 Sb. bol novelizovaný Trestný zákon č. 86/1950 Sb. . Novelizácia predovšetkým zrušila niektoré skutkové podstaty trestných

činov, za ktoré trestný zákon stanovoval trest smrti a ktoré výhradne slúžili na ochranu predstaviteľov vtedajšej politickej moci (napríklad skutkovú podstatu trestného činu vraždy na ústavnom činiteľovi, či trestný čin ublíženia na zdraví ústavnému činiteľovi). Článok I. novely zrušil aj trest odňatia slobody na doživotie a nahradil ho trestom odňatia slobody na dvadsaťpäť rokov, pričom rozhodujúce bolo, že tento trest bol vedľajším trestom v prípadoch, kde bol pred novelizáciou trest smrti trestom jediným.²⁹

Zmenám sa nevyhol ani trestný proces. Zákonom č. 64/1956 Sb. o trestnom konaní súdnom bol zavedený právny inštitút povinnosti preskúmať zákonnosť každého rozsudku, ktorým bol uložený trest smrti (§ 335 ods. 1, ods. 2).³⁰ Povinnosť preskúmania rozsudkov platila u nás až do úplného zrušenia trestu smrti v roku 1990. Zákonnosť rozsudkov trestu smrti a konaní, ktoré im predchádzali, preskúmal Najvyšší súd ČSSR. Najvyšší súd sa zaoberal najmä otázkou, či došlo k takému porušeniu zákona, ktoré by mohlo mať vplyv na uloženie absolútneho trestu.

Od roku 1962 až do roku 1988 súdy v Československu uložili trest smrti dovedna v 131 prípadoch. Pri preskúmaní najvyšším súdom bolo celkom u 42 páchatel'ov zistené také porušenie zákona, ktoré malo vplyv na uloženie výnimočného trestu, čo predstavuje jednu tretinu z celkového počtu uložených výnimočných trestov v tomto období.

2.4 Trestný zákon č. 140/1961 Zb.

K novej právnej úprave trestu smrti v Československu došlo v roku 1961, kedy vstúpil do platnosti Trestný zákon č. 140/1961 Zb. a Trestný poriadok č. 141/1961 Zb. Z dôvodovej správy k novému trestnému zákonu vyplýva, že úprava trestu smrti vychádzala z teoretických názorov klasikov marxizmu - leninizmu, ktorí vždy považovali trest smrti za opatrenie, výnimočné, vynútené a dočasné.

Trestný zákon neuvádzal trest smrti vo výpočte riadnych druhov trestov v ustanovení § 27, ale uvádzal ho mimo systému trestov a výslovne ho označoval ako výnimočný trest (§ 29). Tento druh trestu sa mal ukladať páchatel'om najzávažnejších trestných činov pri splnení ďalších podmienok uvedených v § 29.

Výnimočná povaha trestu smrti nachádzala svoj výraz v zákonnej možnosti jeho

ukladania. Možnosť jeho uloženia a vykonávania bola striktno obmedzená:

1. Výnimočný trest bolo možné uložiť len za relatívne úzky okruh najzávažnejších trestných činov.
2. Trest smrti nikdy nevystupoval ako jediný trest, ale vždy ako prísnejšia alternatíva popri dlhodobých trestoch odňatia slobody.
3. Uloženie trestu smrti bolo vylúčené v prípade niektorých kategórií páchatel'ov (tehotné ženy, mladiství).
4. Zákonnosť každého právoplatného rozsudku, ktorým bol uložený trest smrti, musel preskúmať Najvyšší súd Československej socialistickej republiky (§ 316 Tr. por.).
5. Ak bola podaná žiadosť o milosť, nemohol sa trest smrti vykonať, pokiaľ nebola žiadosť o milosť zamietnutá (§ 317 Tr. por.).
6. Pri splnení zákonných podmienok sa namiesto trestu smrti mohol uložiť trest odňatia slobody nad pätnásť až do dvadsaťpäť rokov.

Podľa zákonnej úpravy z roku 1961 trest smrti bolo možné uložiť len za trestné činy, pri ktorých to trestný zákon v osobitnej časti výslovne dovoľoval.³¹ Okrem tejto podmienky musela byť splnená aj ďalšia podmienka, a to, že stupeň nebezpečnosti takého trestného činu pre spoločnosť bol vzhľadom na obzvlášť zavrhnúťhodný spôsob vykonania činu alebo vzhľadom na obzvlášť zavrhnúťhodnú pohnútku alebo vzhľadom na obzvlášť ťažký a ťažko napravitel'ný následok mimoriadne vysoký.

Kritériá určujúce mimoriadny stupeň nebezpečnosti trestného činu pre spoločnosť boli stanovené síce ich taxatívnym výpočtom, avšak alternatívne, teda teoreticky stačilo na posúdenie konania ako mimoriadne nebezpečného splnenie jedného z nich. V súdnej praxi sa však tieto taxatívne vyrátané kritériá nehodnotili izolovane a mimoriadne vysoký stupeň nebezpečnosti činu pre spoločnosť sa posudzoval aj v súvislosti s ostatnými kritériami určujúcimi stupeň nebezpečnosti činu pre spoločnosť. Výsledné zhodnotenie stupňa nebezpečnosti činu pre spoločnosť ako mimoriadne vysokého muselo byť odôvodnené aj ostatnými v tomto smere významnými okolnosťami (§ 3 ods. 4).

Obzvlášť zavrhnúťhodný spôsob vykonania činu charakterizoval objektívnu stránku trestného činu. Mohla spočívať buď v povahe samotného konania alebo v povahe situácie (miesta, času, okolnosti), v ktorej bol spáchaný. Do úvahy tu prichádzalo najmä obzvlášť

intenzívne naplnenie priťažujúcich okolností, ktoré charakterizovali túto stránku trestného činu (§ 34 písm. b), c), d)). Teda obzvlášť zavrhnúťhodný spôsob vykonania činu spočíval predovšetkým vo vyššej miere surovosti, brutality, zákernosti, zvláštnej ľsti pri prevedení trestného činu. Rovnako sa spôsob vykonania činu hodnotil z pohľadu napadnutej osoby.³² V prípade, že obeť trestného činu bola závislá na páchatelovi, bezbranná, prípadne nebola schopná klásť odpor, bolo možné tiež konanie páchatel'a súdom označiť ako obzvlášť zavrhnúťhodné.

Za obzvlášť zavrhnúťhodnú pohnútku pokladal zákon v prvom rade nepriateľstvo k socialistickému, spoločenskému a štátnemu zriadeniu republiky. Inými takýmito pohnútkami mohli byť podľa okolností napr. pomstychtivosť, ziskuchtivosť, smilnosť, chamtivosť a vôbec pohnútky vyplývajúce z názorov a postojov, ktoré boli v príkrom rozpore so základnými pravidlami morálky a spravidla svedčili o morálnej zvrhlosti, bezcitnosti alebo bezohľadnom sebeckte páchatel'a.³³ Obzvlášť zavrhnúťhodná pohnúтка mohla spočívať aj v tom, že páchatel' trestného činu usmrtil iného preto, aby sa tak vyhol trestnej zodpovednosti za svoju predchádzajúcu činnosť. Naopak obzvlášť zavrhnúťhodné neboli pohnútky, ktoré mali svoj podklad v prirodzených citoch človeka (napr. žiarlivosť, stav okamžitého afektu, stres a podobne).

Ako ďalšie alternatívne kritérium mimoriadne vysokého stupňa nebezpečnosti trestného činu pre spoločnosť vystupuje obzvlášť ťažký a ťažko napravitel'ný následok. Obzvlášť ťažkým a súčasne ťažko napravitel'ným následkom bola najmä celkom nenapravitel'ná alebo ťažko napravitel'ná porucha spôsobená trestným činom na najvýznamnejších záujmoch chránených ustanoveniami trestného zákona, ktoré pripúšťali uloženie trestu smrti. Muselo ísť o následok ťažší, než ako bol samotný znak trestného činu uvedený v ustanoveniach trestného zákona.³⁴ Mohlo to byť najmä spôsobenie smrti, ťažkej ujmy na zdraví spravidla viacerých osôb, škody veľkého rozsahu, prípadne vážnej poruchy v hospodárstve a podobne.

Ak je však okolnosť, pre ktorú by sa mal čin hodnotiť ako pre spoločnosť mimoriadne nebezpečný zákonným znakom trestného činu nemožno na ňu prihliadať z hľadiska § 29 ods. 1 zákona č. 140/1961 Zb.. V prípade trestného činu vraždy nemožno pokladať usmrtenie človeka za obzvlášť ťažký a ťažko napravitel'ný následok. Takúto okolnosť však bolo možné páchatel'ovi z hľadiska § 29 ods. 1 pričítať, ak podstatne prevyšuje

intenzitu, aká je pri trestnom čine príslušného druhu obvyklá. Napríklad usmrtenie viacerých osôb tam, kde stačilo usmrtenie jedného človeka sa mohlo považovať za obzvlášť ťažký a ťažko napravitelný následok v zmysle § 29 ods. 1. Nemožno však zásadne vylúčiť, že aj v prípade vraždy jedného človeka sa spôsobil obzvlášť ťažký a ťažko napravitelný následok, napr. v prípade vraždy takej osoby, ktorej vražda sa pre spoločnosť mohla objektívne posúdiť ako obzvlášť ťažký a ťažko napravitelný následok (napr. vražda matky troch maloletých detí, významnej verejne činnej osoby a podobne).

Stupeň nebezpečnosti činu pre spoločnosť akokoľvek vysoký sám o sebe ešte neodôvodňoval uloženie trestu smrti. Musela byť zároveň splnená niektorá z podmienok uvedených v § 29 ods. 1 písm. a), písm. b) Tr. zák., to znamená, že:

- a) uloženie trestu smrti si vyžadovala účinná ochrana spoločnosti alebo
- b) nebola nádej, že by páchatel'a bolo možné napraviť trestom odňatia slobody do pätnásť rokov.

V týchto dvoch alternatívne určených podmienkach sa osobitne zdôrazňovala zásada, že uloženie trestu smrti sa vždy muselo odôvodniť aj so zreteľom na účel trestu a to z hľadiska potrieb buď generálnej alebo individuálnej prevencie. V podstate tu išlo o vyjadrenie zásady, že trest smrti mohol byť uložený len vtedy, ak účel trestu nemohol byť zabezpečený inými prostriedkami trestného zákona.

Z porovnania týchto dvoch podmienok vyplýva, že pod písmenom a) mal zákon na mysli účinnú ochranu spoločnosti len z hľadiska generálnej prevencie. Účinná ochrana spoločnosti z hľadiska generálnej prevencie si vyžadovala uloženie trestu smrti za trestný čin jednak mimoriadne vysokého stupňa nebezpečnosti pre spoločnosť a jednak vtedy, keď bola spoločnosť trestnými činmi tohto druhu mimoriadne ohrozená. Išlo najmä o tie prípady, keď sa mimoriadne spoločensky nebezpečné trestné činy určitého druhu roznáhali nad obvyklú mieru v určitom čase alebo na určitom mieste bez toho, aby sa medzi nimi zistila určitá súvislosť. Ale na druhej strane si mohla účinná ochrana spoločnosti vyžadovať uloženie trestu smrti aj vtedy, keď došlo k ojedinelému, avšak mimoriadne závažnému trestnému činu, ktorý sa vymykal všetkým základným hodnotovým meradlám civilizovanej spoločnosti (napr. teroristický útok ohrozujúci spoločenské zriadenie). Dôvody, pre ktoré si účinná ochrana spoločnosti vyžadovala uloženie trestu smrti, sa museli zakladať na konkrétnych zisteniach, nestačili len subjektívne úvahy súdu.³⁵

Podmienka pod písmenom b) mala predovšetkým význam z hľadiska individuálnej prevencie. Splnenie tejto podmienky uloženia trestu smrti si vyžadovalo nepochybnú istotu, že páchateľ už nemôžeme napraviť trestom odňatia slobody do pätnásť rokov a nie nedostatok istoty, že páchateľ sa týmto trestom napraví. K záveru o nenapraviteľnosti páchateľa trestom odňatia slobody do pätnásť rokov dochádzalo po uváženom a všestrannom skúmaní a zhodnotení osoby páchateľa, jeho predchádzajúceho života, príčin a podmienok jeho trestnej činnosti, pohnútky trestného činu, motivácie a podobne. K tomuto záveru súd dospel z pravidla po vykonaní všetkých relevantných psychiatrických, psychologických prípadne sexuologických expertíz. Záver o neprevychovateľnosti páchateľa bolo treba tiež odôvodniť aj z hľadiska výchovných možností trestu odňatia slobody.³⁶

Značné pochybnosti nad opodstatnenosťou tejto zákonnej podmienky vyjadrili niektorí právny experti a teoretici, ktorí poukázali na to, že pri vyslovení záveru o nenapraviteľnosti páchateľa sme do značnej miery limitovaný súčasnými znalosťami a poznatkami z odborov zaoberajúcich sa ľudskou psychikou. Milan Čič vo svojej práci „Teoretické otázky československého socialistického trestného práva“ doslova uvádza, že „podmienka popierajúca možnosť nápravy páchateľa nemá miesto v našom Trestnom zákone. Pokladáme ju metodologicky a svetonázorovo za vágnu. Súd ani v spolupráci s ostatnými inštitúciami nie je schopný vyriešiť s úplnou istotou záver, že ide o človeka, ktorý nedáva nádej, že sa napraví trestom odňatia slobody.“³⁷

Novelizáciou Trestného zákona č. 140/1961 Zb. uskutočnenou zákonom č. 45/1973 Zb. sa zakotvila možnosť súdom uložiť namiesto trestu smrti trest odňatia slobody nad pätnásť až do dvadsaťpäť rokov, ak by súd považoval taký trest na splnenie účelu trestu za dostatočný.³⁸ Novelizácia mala predovšetkým preklenúť medzeru v trestnej sadzbe, ktorá sa výrazne prejavovala najmä v prípadoch, keď za trestný čin, za ktorý zákon pripúšťal v závažných prípadoch trest smrti, by tento bol príliš prísny a naproti tomu trest odňatia slobody v trvaní pätnásť rokov by sa pociťoval ako neprimerane mierny. Prijatím sadzby trestu odňatia slobody nad pätnásť až do dvadsaťpäť rokov sa poskytovala väčšia možnosť výrazne diferencovať podľa osoby páchateľa a povahy trestného činu tak súdu pri ukladaní trestu, ako aj prezidentovi pri zmene trestu smrti na trest odňatia slobody individuálnou milosťou.

Trest odňatia slobody nad pätnásť rokov až do dvadsaťpäť rokov bol podobne, ako trest smrti, trestom výnimočným a preto ho súd mohol uložiť len v prípade, že boli inak

splnené podmienky na uloženie samotného trestu smrti. Táto úprava teda neznamenalala všeobecné zvýšenie trestných sadzieb odňatia slobody, ktorého horná hranica bola stále stanovená maximálne na pätnásť rokov. Pre nahradenie trestu smrti trestom odňatia slobody nad pätnásť až do dvadsaťpäť rokov stanovil zákon jedinú podmienku, a to aby trest odňatia slobody v tejto výmere bol spôsobilý splniť účel trestu. Konkrétnu výmeru trestu odňatia slobody mal určiť súd podľa všeobecných ustanovení o výmere trestu. Zákon neustanovoval o koľko musela dolná hranica trestnej sadzby tohto trestu prevyšovať pätnásť rokov.

Novelizáciu č. 45/1973 Zb. možno s odstupom času hodnotiť pozitívne, nakoľko vo všeobecnosti súdy pri existencii zákonom stanovených podmienok často využívali možnosť zameniť trest smrti za výnimočný trest odňatia slobody nad pätnásť rokov až do dvadsaťpäť rokov. Za prvých päť rokov účinnosti zákona č. 45/1973 Zb. ho súdy v celej Československej socialistickej republike uložili celkom 64 páchatelom. Niektorí autori sa domnievajú, že touto novelizáciou sa nepriamo realizovala myšlienka postupného ústupu od trestu smrti v našom právnom poriadku.³⁹

Trestu smrti sa bezprostredne dotýkali aj záverečné ustanovenia § 29 zákona č. 140/1961 Zb., ktoré zakazovali ukladať trest smrti tehotnej žene a osobe, ktorá v čase, keď spáchala trestný čin, neprekročila osemnásť rok svojho veku. Tehotnej žene a mladistvému bolo možné aj za podmienok uvedených v odseku 1 alebo 2 zákona č. 140/1961 Zb. uložiť súdom iba trest alternujúci s trestom smrti podľa sadzieb uvedených v osobitnej časti Trestného zákona. U ženy bol v prípade tehotenstva rozhodujúci stav v čase rozhodovania, u mladistvého páchatel'a rozhodoval vek v čase spáchania trestného činu. Ak sa skutočnosť, že odsúdená žena bola tehotná už pred vyhlásením rozsudku zistila až po nadobudnutí právoplatnosti rozsudku o treste smrti, bol to dôvod pre obnovu konania podľa § 278 ods. 1 Tr. por.⁴⁰

Mladistvému páchatel'ovi mohol súd uložiť maximálny trest odňatia slobody na päť až desať rokov, ak mal za to, že trest odňatia slobody na jeden až päť rokov by nepostačoval na dosiahnutie účelu trestu.

Na tehotnej žene sa trest smrti nesmel vykonať, aj keď bol právoplatne uložený, a to ani vtedy, ak otehotnela až po vydaní rozsudku, ktorým bol trest smrti uložený. Trest smrti nebolo možné vykonať ani neskôr, keď už tehotenstvo pominulo.⁴¹

Popri treste smrti nebolo možné uložiť nijaký iný druh trestu okrem trestu prepadnutia majetku. V uloženom treste smrti bola zo zákona zahrnutá aj strata čestných titulov a vyznamenaní, ako aj strata vojenskej hodnosti. Trest smrti sa vykonával výlučne obesením, iba za brannej pohotovosti štátu sa mohol vykonať aj zastrelením. Teda spôsob výkonu trestu smrti nebolo možné zmeniť ani na žiadosť odsúdeného, a to ani milosťou.

2.5 Trestný poriadok č. 141/1961 Zb.

Právna úprava trestu smrti našla svoje miesto aj v ustanoveniach Trestného poriadku zákon č. 141/1961 Zb.. Veľký prínos pre skvalitnenie konania a rozhodovanie v trestných veciach, v ktorých prichádzalo do úvahy uloženie trestu smrti, priniesla novelizácia Trestného poriadku zákonom č. 149/1969 Zb.. Touto zmenou sa striktno vymedzila vecná príslušnosť krajského súdu ako súdu výlučne príslušného na konanie v prvom stupni o trestných činoch, pokiaľ za ne bolo možné uložiť trest smrti. Právna úprava riadnych a mimoriadnych opravných prostriedkov úplne vylučovala prípad, aby k výkonu trestu smrti došlo v čase, keď sa rozhodovalo o odvolaní, či v čase iného konania o opravnom prostriedku. Právna úprava umožňovala odsúdenému na trest smrti, aby sám alebo v jeho prospech niekto iný požiadal prezidenta republiky o udelenie milosti spočívajúcej v zmiernení trestu smrti na dlhodobý trest odňatia slobody, a to až do samotného výkonu trestu smrti. Podanie žiadosti o milosť nebolo obmedzené žiadnymi podmienkami alebo lehotami. Podrobnosti výkonu trestu smrti upravoval § 315 až § 319 zákona č. 141/1961 Zb. .

V § 316 Tr. por. bola zakotvená povinnosť predsedu senátu, ktorý v prvom stupni uložil trest smrti, predložiť právoplatný rozsudok spoločne s príslušným spisovým materiálom Najvyššiemu súdu Československej socialistickej republiky na preskúmanie. Najvyšší súd povinne preskúmal zákonnosť rozsudku a konanie, ktoré mu predchádzalo a ak zistil, že došlo k takému porušeniu zákona, ktoré mohlo mať vplyv na uloženie trestu smrti, postupoval tak, aby bola podaná sťažnosť pre porušenie zákona. Obligatórne preskúmanie každého právoplatného rozsudku, ktorým bol uložený trest smrti Najvyšším súdom, bolo spoľahlivou zárukou dodržiavania zákonnosti a vylúčenia justičných omylov v týchto veľmi závažných prípadoch.⁴²

Najvyšší súd v rámci preskúmania rozhodnutia venoval osobitnú pozornosť otázke, či výsledky vykonaného konania odôvodňovali výrok o vine a výrok o treste smrti. Podľa

okolností konkrétne prípadu bolo nevyhnutné tiež skúmať, či došlo k takému porušeniu zákona, ktoré mohlo mať vplyv na uloženie trestu smrti. Ak pri preskúmaní Najvyšší súd zistil, že došlo k porušeniu zákona v procesnom alebo v hmotnoprávnom ustanovení, ktoré v konkrétnom prípade mohlo ovplyvniť uloženie trestu smrti, tak právoplatný rozsudok nižšieho stupňa zrušil. Najvyšší súd mohol po zrušení právoplatného rozsudku buď prikázať súdu nižšieho stupňa, aby vec opätovne prejednal a rozhodol, alebo mohol aj sám hneď rozhodnúť vo veci, ak bol skutkový stav spoľahlivo zistený.⁴³ O neverejnom zasadnutí, na ktorom sa preskúmaval rozsudok, ktorým bol uložený trest smrti, sa povinne vyrozumeli predseda senátu Najvyššieho súdu ČSSR a generálny prokurátor ČSSR (§ 241).

Trest smrti mohol byť vykonaný aj vtedy, keď ostal rozsudok po preskúmaní Najvyšším súdom nedotknutý a súdu bolo oznámené, že nebola podaná žiadosť o milosť, prípadne že žiadosť o milosť bola zamietnutá (§ 317). Žiadosť o milosť adresovanú prezidentovi republiky mohol zaslať odsúdený sám alebo v jeho prospech niekto iný a to až bezprostredne do výkonu trestu smrti. Ak sa podala žiadosť o milosť, musel byť o tom Najvyšší súd telefonicky vyrozumieť a žiadosť sa mu musela neodkladne postúpiť. Podanie žiadosti o milosť nebolo viazané na žiadne podmienky.⁴⁴

V prípade, že výkonu trestu smrti nebránila žiadna prekážka, oznámil sudca bezprostredne pred výkonom trestu odsúdenému, že trest smrti bude vykonaný a prečítal mu rozsudok, avšak bez odôvodnenia (§ 318). V prípade, že bola podaná žiadosť o milosť, bolo odsúdenému oznámené aj zamietavé rozhodnutie o tejto žiadosti. Na tehotnej žene sa trest smrti nesmel vykonať.⁴⁵

Trestný poriadok obligatórne vymedzil okruh osôb povinne prítomných pri výkone trestu smrti. Pri výkone trestu smrti musel byť prítomný sudca, prokurátor, náčelník nápravno výchovného ústavu a lekár (§ 319). Ich prítomnosť slúžila na zaručenie identity odsúdeného a na overenie výkonu uloženého trestu. Účasť ostatných osôb zákon nevylučoval. O výkone trestu smrti spísal prítomný sudca zápisnicu, ktorá musela obsahovať aj údaje o tom, kedy podľa zistenia lekára nastala smrť odsúdeného. Zápisnicu povinne podpísali prítomný sudca, prokurátor a náčelník nápravno výchovného ústavu.⁴⁶

Z porovnania právnej úpravy obsiahnutej v Trestnom zákone č. 140/1961 Zb. a v Trestnom poriadku č. 141/1961 Zb. s Trestným zákonom z roku 1950 vyplýva, že počet

skutkových podstát trestných činov sankcionovaných trestom smrti sa zvýšil. Celkovo súdy mohli uložiť trest smrti až za tridsaťtri trestných činov. Zvýšenie počtu trestných činov sankcionovaných najvyšším trestom súvisel aj s novými možnosťami v leteckej doprave, keď sa v trestnom zákone objavili úplne nové skutkové podstaty, ako napr. ohrozenie bezpečnosti vzdušného dopravného prostriedku, či zavlčenie vzdušného dopravného prostriedku do cudziny, ktoré počítali aj s výnimočným trestom. Okrem vraždy, trestných činov vojenských a trestných činov proti ľudskosti umožňoval trestný zákon z roku 1961 uložiť trest smrti aj za tzv. „politické delikty“. Na rozdiel od súdnej praxe z päťdesiatych rokov sa od roku 1962, teda od účinnosti Trestného zákona č. 140/1961 Zb., výnimočný trest ukladal výhradne iba za mimoriadne závažné trestné činy vraždy.⁴⁷

2.6 Stav ukladania trestu smrti po roku 1961

Napriek tomu, že právna úprava trestu smrti obsiahnutá v § 29 zákona č. 140/1961 Zb. stanovila kritériá pre naplnenie mimoriadne vysokého stupňa nebezpečnosti trestného činu pre spoločnosť alternatívne, súdna prax sa zväčša neuspokojila pri uložení absolútneho trestu len s preukázaniím jedného z troch možných kritérií (obzvlášť zavrnutiahodný spôsob vykonania činu, obzvlášť zavrnutiahodná pohnútko, obzvlášť ťažký a ťažko napravitel'ný následok). K výkonu trestu smrti dochádzalo iba v prípadoch brutálnych trestných činov vraždy spáchaných s mimoriadnou surovosťou a necitlivosťou. Kritériá mimoriadnej spoločenskej nebezpečnosti určované súdmi spočívali v okolnostiach, ktoré neboli zákonným znakom trestného činu vraždy. Trest smrti sa ukladal len v tom prípade, ak sa preukázali také okolnosti, ktoré sa pri trestnom čine obvykle nevyskytujú (napr. brutálna vražda maloletej osoby, vražda so sexuálnym motívom a podobne). Väčšina trestných činov vražd, za ktoré bol páchatel'ovi uložený absolútny trest, bolo spáchaných v afekte, spáchali ich osoby čiastočne psychicky narušené a často krát pod vplyvom alkoholu. Na rozdiel od súčasnosti, len malé percento vražd bolo v posudzovanom období vopred naplánovaných a chladnokrvne vykonaných.

Právna úprava trestu smrti je často posudzovaná aj z toho hľadiska, akú dlhú dobu musí odsúdený stráviť čakaním na samotný výkon trestu smrti. V sledovanom období dvadsiatich rokov (t.j. 1970-1990) neboli preukázané žiadne prierahy, ktoré by neboli akceptovateľné. Páchatel' bol zväčša popravený do jedného roka od nadobudnutia právoplatnosti rozsudku, a to vždy po preskúmaní rozsudku Najvyšším súdom ČSSR.⁴⁸

Právna úprava trestu smrti tak, ako bola obsiahnutá v § 29 zákona č. 140/1961 Zb. mala v prvom rade ochrániť spoločnosť odstránením páchatel'a nebezpečného pre spoločnosť, u ktorého už nebola žiadna nádej na nápravu a jeho znovuzaradenie späť do spoločnosti. Určitá humánnosť právnej úpravy spočívala aj v tom, že za takú osobu nebol nikdy považovaný páchatel' mladší ako 18 rokov.

Výkon trestu smrti nebol v Československu nijako zvlášť oznamovaný a ani popularizovaný v masovokomunikačných prostriedkoch. V dennej tlači sa neobjavil nijaký komentár, ale len strohé oznámenie o mieste a čase jeho výkonu. Dnes možno povedať, že štát v tomto období dostatočne nevyužil generálno-preventívnu funkciu trestu smrti spočívajúcu vo výnimočnom odstrašujúcom účinku trestu smrti na verejnosť. Avšak pri relatívne nízkom počte vražd, aj to spáchaných zväčša psychicky narušenými osobami, ktoré sa neoddávali úvahám o neskoršej kompenzácii, taký skrytý postoj štátu ani neprekvapuje. V súčasnosti je len čisto špekulatívnou otázkou, či by väčšia informovanosť verejnosti o treste smrti a jeho výkone mala vplyv na počet spáchaných vražd.

**Prehľad o počte vykonaných trestov smrti a udelení milosti v bývalom Československu
v rokoch 1970-1988⁴⁹**

Rok	Vykonané	Udelená milosť
1970	-	-
1971	4	2
1972	2	-
1973	2	-
1974	3	-
1975	4	-
1976	2	-
1977	4	-
1978	3	-
1979	5	-
1980	2	-
1981	4	2
1982	1	-
1983	1	-
1984	5	-
1985	3	-
1986	2	-
1987	1	2
1988	2	-

2.7 Zrušenie trestu smrti v Českej republike

Rozsiahla zmena spoločensko-politického systému po novembri 1989 zasiahla v podstatnej miere aj doposiaľ platné trestnoprávne predpisy. Z účinnosťou od 1. júla 1990 sa zákonom č. 175/1990 Zb., ktorým sa menil a dopĺňal Trestný zákon č. 140/1961 Zb., zrušil trest smrti bez výnimky pre všetky trestné činy a to tak v čase mieru ako aj vojny. Namiesto trestu smrti bol ako výnimočný trest zavedený trest odňatia slobody nad pätnásť do dvadsaťpäť rokov a trest odňatia slobody na doživotie.

Vývoj, ktorý v Českej republike začal novembrom 1989, nastolil okrem iného aj požiadavku novej ústavnoprávnej úpravy inštitútu základných práv, slobôd a povinností občanov. Preto bolo nevyhnutné schváliť dokument ústavnoprávnej povahy, ktorý mal tvoriť ústavnoprávny rámec novej kvality inštitútu ľudských práv a slobôd. Novej mocenskej garnitúre sa ponúkala Listina základných práv a slobôd, ktorá počas krátkeho obdobia získala uznanie na európskej politickej scéne a plne zodpovedala európskemu štandardu úpravy ľudských práv a slobôd. Listina základných práv a slobôd vo svojom článku 6 odsek 3 uvádza, že „trest smrti sa nepripúšťa“. Federálne zhromaždenie ČSFR akceptovalo tento dokument a dňa 9. januára 1991 schválilo ústavný zákon č. 23/1991 Zb., ktorým sa vyhlásila Listina základných práv a slobôd ako ústavný zákon. Federálne zhromaždenie týmto krokom urobilo definitívny koniec za uplatňovaním trestu smrti na našom území.

Napriek tomu, že pred zrušením trestu smrti platný trestný zákon umožňoval uloženie trestu smrti až za tridsaťtri trestných činov, vrátane politických deliktov, súdy od roku 1962 do roku 1988 ukladali trest smrti výhradne iba za trestný čin vraždy spáchaný za mimoriadne priťažujúcich okolností. V 80. rokoch minulého storočia veľká časť odborníkov na trestné právo poukazovala na túto veľkú disproporciu medzi skutočnou aplikačnou praxou na jednej strane a širokou právnou úpravou na strane druhej. Práve z toho dôvodu sa dala očakávať novelizácia trestného zákona, ktorá by ukládanie trestu smrti zúžila pri existencii ešte prísnejších podmienok výhradne za trestný čin vraždy spáchaný za mimoriadne priťažujúcich okolností. Dokonca sa uvažovalo o uskutočnení legislatívneho experimentu spočívajúcom v dočasnom zrušení trestu smrti na obdobie piatich rokov (závery komisie Federálneho zhromaždenia ČSSR k problematike trestu smrti z roku 1969).

Ako už bolo v predchádzajúcej časti spomenuté, po novembri 1989 sa politický postoj k niektorým inštitútom trestného práva do veľkej miery zradikalizoval. Trest smrti bol jeden z prvých inštitútov trestného práva, ktorý mal platný trestný zákon raz a navždy opustiť. Celkom jednoznačne dnes možno konštatovať, že pri zrušení trestu smrti v Česko - Slovensku zohrala kľúčovú úlohu osobnosť prezidenta Václava Havla a úzkej politickej reprezentácie sústredenej okolo neho, ktorá si začiatkom deväťdesiatych. rokov kládla za cieľ posunúť vnímanie Česko - Slovenska v očiach západného sveta ako demokratického štátu, k čomu malo napomôcť aj zrušenie trestu smrti. Tento jasne odmietavý postoj prezidenta Václava Havla našiel značnú pozitívnu odozvu u popredných politických predstaviteľoch, najmä z radov Občianskeho fóra či Verejnosti proti násiliu, ktorí podporovali novú politickú líniu a verejne predkladali abolicionistické argumenty v prospech zrušenia trestu smrti. Bez hlbšieho skúmania danej problematiky podávali skreslené a často aj zavádzajúce informácie, čím výrazne dezorientovali verejnú mienku, ktorá aj napriek tomu bola stále priaznivo naklonená trestu smrti. Na túto skutočnosť poukazovali aj právni teoretici: „Ak je u nás dôvodom k zrieknutiu sa trestu smrti snaha po nevybočení z rámca Európy a európanstva, priznajme to otvorene a nehľadajme potom dôvody iné.“⁵⁰ Dogmatickosť informácií v prospech zrušenia trestu smrti splnila svoj predpokladaný cieľ. V diskusiách, ak vôbec boli nejaké významnejšie, o opodstatnenosti trestu smrti sa prakticky nezdvihol ani jeden významnejší hlas za zachovanie trestu smrti. I keď jeden zo šiestich variantov ustanovenia § 29 Tr. Zák. v rámci novelizácie Trestného zákona umožňoval ukládanie trestu smrti za najzávažnejšie formy vrážd, genocídiá a teroru., bolo zrejmé, že pod vplyvom vyššie uvedených skutočností a tlakom legislatívneho chvatu nebudú vášnivé parlamentné diskusie žiaduce a že trestu smrti v československom trestnom práve odbíjajú posledné hodiny.⁵¹

V snahe o čo najrýchlejšiu integráciu Česko - Slovenska do medzinárodných organizácií združujúcich krajiny bez tohto trestu neexistovala politická vôľa viesť odborné diskusie na tému trest smrti. Napriek tomu, že pomerne veľká časť odbornej právnickej verejnosti mala vážne výhrady k zrušeniu absolútneho trestu, nerozvinula sa k tejto problematike nejaká významnejšia diskusia. Jedným z možných a určite nezanedbateľných dôvodov boli aj to, že mnohí si uvedomovali výsostne politické pozadie riešenia tejto otázky. Preto vôbec neprekvapuje, že nedošlo k vytvoreniu žiadnej osobitnej komisie zložené z právnych expertov, psychológov, sociológov, penitenciárnych pracovníkov, ale aj laikov, ktorá by zhromaždila najvýznamnejšie poznatky o treste smrti a predložila ich Federálnemu

zhromaždeniu ČSFR ako predpoklad parlamentnej diskusie a odôvodneného rozhodnutia.⁵²

Dňa 2. mája 1990 na 28. spoločnej schôdzi Federálneho zhromaždenia ČSFR po viac ako dvojhodinovej rozprave k návrhom noviel Trestného zákona a Trestného poriadku a Zákona o výkone trestu odňatia slobody Federálne zhromaždenie ČSFR predkladané návrhy noviel prijalo a od 1. júla 1990, kedy novelizácia Trestného zákona č. 140/1961 Zb. uskutočnená zákonom č. 175/1990 Zb. nadobudla účinnosť, sa v Česko - Slovensku stali najvyššími trestami výnimočný trest odňatia slobody v trvaní nad pätnásť do dvadsaťpäť rokov a trest odňatia slobody na doživotie s možnosťou podmieneného prepustenia po dvadsiatich rokoch výkonu tohto trestu.⁵³

Zrušenie trestu smrti v Česko - Slovensku s účinnosťou od 1. júla 1990 sa malo považovať za vhodný signál smerom k Rade Európy v tom zmysle, že krajina je už pripravená vstúpiť do tejto významnej medzinárodnej inštitúcie. Z tohto pohľadu nebolo v roku 1992 pri prijímaní Česko - Slovenska do Rady Európy problémom podpísať a ratifikovať spoločne s Európskym dohovorom o ľudských právach aj Šiesty dodatkový protokol, ktorý zakazoval trest smrti. Napriek tomu, že Šiesty dodatkový protokol je neoddeliteľnou súčasťou Európskeho dohovoru o ľudských právach, jeho podpísanie a ratifikácia nebola na začiatku deväťdesiatych rokov považovaná za podmienku vstupu štátu do Rady Európy. K sprísneniu kritérií pre vstup krajiny do Rady Európy došlo až v roku 1994, kedy Rada Európy schválila rezolúciu č. 1044 o zrušení trestu smrti, ktorou stanovila, že pripravenosť štátu ratifikovať Šiesty dodatkový protokol sa bude považovať za podmienku členstva v Rade Európy.⁵⁴ Dôvodom sprísnenia bola tá skutočnosť, že niektorí žiadatelia o vstup do Rady Európy z radov postkomunistických krajín ešte v čase prijímania trest smrti aktívne ukladali a aj vykonávali.

Z pohľadu členstva v Rade Európy bráni možnosť znovuzavedenia trestu smrti aj článok 10 Ústavy Českej republiky, podľa ktorého

„Vyhlásené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva.“

Českou republikou ratifikovaný Šiesty dodatkový protokol tvoriaci neoddeliteľnú súčasť Európskeho dohovoru o ľudských právach má za podmienok uvedených v článku 10

Ústavy Českej republiky prednosť pred jej vnútroštátnymi zákonmi. Aj z tohto dôvodu je preto reálna zmena súčasného právneho stavu, ktorý nepripúšťa trest smrti, nemožná.

Z hľadiska právnej teórie síce možno Európsky dohovor o ľudských právach vypovedať, avšak takýto krok je v súčasnosti aj vzhľadom k tomu, že Česká republika je od 1. mája 2004 riadnym členom Európskej únie, nepredstaviteľný a niesol by so sebou závažné medzinárodné aj vnútroštátne dôsledky.

Pokiaľ možno spätne z odstupom niekoľkých rokov hodnotiť proces zrušenia trestu smrti na našom území, nemožno sa ubrániť konštatovaniu, že išlo o rozhodnutie motivované predovšetkým politicky. Vyplývalo z porevolučnej eufórie a snahe sa úrovňou demokracie čo najskôr priblížiť vyspelým krajinám západnej Európy. Zrušeniu trestu smrti nepredchádzala v podstate žiadna významnejšia abolicionistická kampaň, ba práve naopak laická verejnosť súhlasila s dovtedajšou súdnou praxou, ktorá trest smrti ukladala iba za brutálne a zvrhnutiahodné vraždy spáchané zväčša recidivistami. Pokiaľ sa na celú problematiku trestu smrti pozrieme zo širšieho medzinárodného uhla pohľadu a v kontexte našich snáh o integráciu do európskych štruktúr je jednoznačné, že k zrušeniu trestu smrti by bolo skôr či neskôr aj tak došlo. Avšak širšou odbornou diskusiou a poukázaním na niektoré možné riziká, ktoré so sebou zrušenie trestu smrti prináša, sme sa mohli lepšie pripraviť a reagovať na súčasný nelichotivý stav poznačený nárastom brutálnych a chladnokrvne plánovaných vrážd.

3 Trest smrti v Spojených štátoch amerických

Odporcovia najvyššieho trestu veľmi často argumentujú tvrdením, že trest smrti je príznačný iba pre krajiny s nedemokratickým politickým systémom. Zhodne dodávajú, že trest smrti narušuje demokratický systém hodnôt, na ktorom musí byť spoločnosť založená a ktorého súčasťou je aj prirodzená dôstojnosť ľudskej bytosti a jej právo na život.

Právom si preto možno položiť otázku, prečo sa v niektorých demokratických krajinách, a Spojené štáty americké sú jednou z najdemokratickejších krajín, najvyšší trest udržal alebo bol obnovený. Je veľmi diskutabilné, či je to len preto, že politici chcú rešpektovať mienku prevažnej väčšiny obyvateľstva, v ktorom stále prežíva hlboký pocit nevyhnutnej kompenzácie alebo má tento problém hlbšie korene.

V histórii Spojených štátov amerických sa trest smrti ukladal ako trest za zločiny, pričom sa príliš nepremýšľalo nad jeho legitimitou či zdôvodnením. Bol jednoducho prijatý ako účinný nástroj trestania zločincov. Keď autori americkej ústavy zakázali v ôsmom dodatku krutý a neobvyklý trest, nemali tým na mysli zákaz trestu smrti ako takého, ale len niektoré spôsoby jeho výkonu (upaľovanie, spaľovanie za živa, rozštvrtenie a podobne).

Ukladanie trestu smrti dosiahlo v Spojených štátoch amerických vrchol v tridsiatych rokoch minulého storočia, keď bolo vykonaných celkovo 1500 popráv. Potom sa ich počet znižoval z 1174 v štyridsiatych rokoch na menej než 200 v šesťdesiatych rokoch. Od roku 1976, kedy bol znovuzavedený trest smrti, bolo vykonaných 598 popráv (98 v roku 1999, 68 v roku 1998, 74 v roku 1997, 45 v roku 1996, atď.). Celkovo bolo v Spojených štátoch amerických od roku 1930 popravených viac ako 4000 osôb.⁵⁵

Počet vykonaných popráv v USA od roku 1976 do roku 1999⁵⁶

1976	0	1988	11
1977	1	1989	16
1978	0	1990	23
1979	2	1991	14
1980	0	1992	31
1981	1	1993	38
1982	2	1994	31
1983	5	1995	56
1984	21	1996	45
1985	18	1997	74
1986	18	1998	68
1987	25	1999	98

Spojené štáty americké sú v dôsledku svojho federálneho politického systému, ktorý ponecháva veľkú voľnosť iniciatíve každého štátu vo zvláštnej situácii, a to pokiaľ ide o kompetenciu Najvyššieho súdu, ktorý kontroluje najmä ústavnosť zákonov jednotlivých štátov so zreteľom na federálnu ústavu. Na federálnej úrovni sa trest smrti ukladá iba za výnimočné zločiny, avšak každý jednotlivý štát únie má svoju vlastnú trestnú legislatívu s výhradou, že nesmie byť v rozpore s federálnou legislatívou.⁵⁷

Federálne úrady nikdy neodporovali zrušeniu trestu smrti v jednotlivých štátoch, ktoré už v 19. storočí viackrát zrušili a potom opäť obnovili najvyšší trest.

V šesťdesiatych rokoch minulého storočia sa zdalo, že aj Spojené štáty americké definitívne nastúpili cestu úplnej abolicie. Nadácia pre právnu ochranu a výchovu spoločne a Americkým zväzom pre občianske práva (ACLU) v päťdesiatych a šesťdesiatych rokoch minulého storočia rozvinuli širokú kampaň a právny útok proti absolútnemu trestu. Obe organizácie pomáhali väzňom odsúdeným k smrti. Pripravovali správy, podávali odvolania a zhromažďovali údaje o nepomernom používaní trestu smrti voči černošským páchatelom. Súdny na túto kampaň reagovali väčšou ochotou preskúmať prípady končiace trestom smrti a vracat' rozsudky nižším súdom.⁵⁸

V roku 1963 vyjadril sudca Najvyššieho súdu Arthur J. Goldberg názor, že absolútny trest sám o sebe znamená porušenie ôsmeho dodatku americkej ústavy. Najvyšší trest bol napádaný zo všetkých strán, čo nakoniec viedlo k tomu, že dňa 3. júna 1967 boli pozastavené popravy viac ako 500 väzňom a súdy spolu s guvernérmi jednotlivých štátov únie čakali na definitívne rozhodnutie Najvyššieho súdu.⁵⁹

Najvyšší súd sa dňa 29. júna 1972 vyslovil pomerom piatich hlasov ku štyrom za zrušenie najvyššieho trestu. Avšak z piatich sudcov, ktorí hlasovali za zrušenie, boli iba dvaja stúpcami úplnej abolicie a jednoznačne potvrdili, že absolútny trest je sám o sebe neústavný. Zvyšní traja len tvrdili, že zákony štátov únie sú protiústavné, pretože neposkytujú sudcom ani porotám jasné normy a vodítka, ktorými by sa riadili pri rozhodovaní o živote a smrti. Jednotlivé trestné zákonníky štátov únie ako aj samotný federálny trestný zákon podľa nich dovoľoval diskriminačnú, svojvoľnú a nestálu aplikáciu trestu smrti, na ktorú preukázateľne doplácali predovšetkým príslušníci menšín (černosi, hispánci, indiáni, atď.)⁶⁰

V nadväznosti na stanovisko Najvyššieho súdu zo dňa 29. júna 1972 štáty, ktoré hodľali ponechať trest smrti, vyhlásili nové zákony revidované takým spôsobom, že neodporovali ôsmemu a štrnástemu dodatku ústavy.

Členské štáty únie sprísnilí podmienky ukladania trestu smrti a pri ich výklade a aplikácii postupovali reštriktívne. Najvyšší súd potvrdil tieto revidované zákony, ktoré už poskytovali sudcom a porotám jasné a spravodlivejšie kritériá pri rozhodovaní o tom, či poslať odsúdeného na smrť (rozhodnutie vo veci Gregg versus Georgia 1976). V rozhodnutí Furman versus Georgia vyslovil Najvyšší súd jednoznačný názor, že trest smrti ako trest za vraždu sám o sebe nemôže byť považovaný za krutý a neobvyklý trest.⁶¹

Odklad vykonávania popráv sa teda oddialil len do roku 1977. V roku 1987 Najvyšší súd definitívne potvrdil ústavnosť trestu smrti. V roku 1994 došlo k novelizácii federálneho trestného zákonníka, pričom bol počet trestných činov, za ktoré je možné uložiť trest smrti, rozšírený na takmer 60 rôznych trestných činov. Boli medzi nimi aj niektoré trestné činy, ktoré nemajú za následok smrť (napr. rozsiahla organizácia drogového podniku a podobne). Počet trestných činov podliehajúcich trestu smrti bol rozšírený ešte v roku 1998.

V súčasnosti 37 štátov únie v súdnej praxi využíva trest smrti, a to nielen za trestný čin vraždy, ale aj za trestný čin lúpeže, znásilnenia, prípadne vlastizrady (v Južnej Dakote je zavedený trest smrti, ale od roku 1976 sa nepraktizuje).⁶²

Vázni v cele smrti počty popravených od roku 1976 do roku 1990 a spôsoby
popravy⁶³

Štát	Počet väzňov	Počet popráv	Spôsob	Štát	Počet väzňov	Počet popráv	Spôsob
Alabama	93	5	el. prúd	Montana	10	0	injekcia
Aljaška	nie je trest smrti			Nebraska	13	0	el. prúd
Arizona	86	0	plyn	Nevada	45	4	injekcia
Arkansas	31	0	injekcia	N. Hampshir	0	0	obesenie
California	247	0	plyn	N. Jersey	25	0	injekcia
Colorado	3	0	plyn	N. Mexiko	2	0	injekcia
Connecticut	1	0	el. prúd	New York	nie je trest smrti		
Delaware	7	0	obesenie	S. Karolina	81	3	plyn
D.C.	nie je trest smrti			S. Dakota	nie je trest smrti		
Florida	294	21	el. prúd	Ohio	92	0	el. prúd
Georgia	102	14	el. prúd	Oklahoma	98	0	injekcia
Hawai	nie je trest smrti			Oregon	15	0	injekcia
Idaho	16	0	injekcia	Pensylvania	115	0	el. prúd
Illinois	120	0	injekcia	R. Island	nie je trest smrti		
Indiana	50	2	el. prúd	J. Karolina	46	2	el. prúd
Iowa	nie je trest smrti			J. Dakota	0	0	injekcia
Kansas	nie je trest smrti			Tennessee	69	0	el. prúd
Kentucky	28	0	el. prúd	Texas	283	31	injekcia
Louisiana	39	18	el. prúd	Utah	8	3	injekcia
Maine	nie je trest smrti			Vermont	nie je trest smrti		
Maryland	19	0	plyn	Virginia	40	7	el. prúd
Massachus.	nie je trest smrti			Washington	7	0	injekcia
Michigan	nie je trest smrti			Z. Virginia	nie je trest smrti		
Minnesota	nie je trest smrti			Wisconsin	nie je trest smrti		
Mississippi	45	4	plyn	Wyoming	2	0	plyn
Missouri	73	1	plyn	CELKOM	2188		

Rovnako sa trest smrti hoci ho je možné uložiť, nevykonáva ani v armáde Spojených štátov amerických (posledná poprava bola v americkej armáde vykonaná dňa 13. apríla 1961). V roku 1983 vyhlásil Odvolací súd ozbrojených síl v prípade Matthews versus USA vykonávanie popráv v armáde Spojených štátov amerických za protiústavne z dôvodu chýbajúcej potreby preukázania individuálnych príťažujúcich okolností, avšak v roku 1984 bol trest smrti opätovne zavedený rozkazom prezidenta Ronalda Reagana, ktorý obsahoval podrobné pravidlá pre konanie vo veciach trestu smrti vrátane jedenástich príťažujúcich okolností, na základe ktorých bolo možné obžalovanému uložiť trest smrti.⁶⁴

Väčšina popráv (až 80 %) je vykonávaná v južných štátoch únie, ktoré sú nasledované severozápadom (11 %) a západom USA (8 %). Severovýchod Spojených štátov amerických sa na celkovom počte popráv podieľa 0,5 %. Z celkového počtu popráv bolo v roku 1999 vykonaných v Texase tridsaťpäť, nasleduje Virgínia so štrnástimi popravamami. Popravy sú prevažne vykonávané smrtiacou injekciou, menej už na elektrickom kresle a jedovatým plynom.⁶⁵

Značné pochybnosti vyvoláva stanovisko Najvyššieho súdu zo dňa 26. júna 1989, keď pomerom piatich hlasov ku štyrom rozhodol, že vykonávanie trestu smrti na mladistvých páchatel'och alebo páchatel'och so zníženými duševnými schopnosťami nie je protiústavné. Od roku 1990 bolo vykonaných šesť trestov smrti na mladistvých páchatel'och (napr. v Oklahome popravili v roku 1999 Seana Sellersa, ktorý mal v čase spáchania trestného činu len 16 rokov). Podľa názoru viacerých právnych expertov týmto svojím prístupom k trestu smrti Spojené štáty americké závažne porušujú medzinárodné dohovory zakazujúce popravy mladistvých páchatel'ov (napr. Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach). Okrem samotných Spojených štátov amerických sú mladiství do 18 rokov legálne popravovaní už len v Iráne, Nigérii, Pakistane, Saudskej Arábii a v Jemene. Popravami cudzích štátnych príslušníkov porušujú Spojené štáty americké aj Viedenský dohovor o konzulárnych stykoch (štrnásť cudzích štátnych príslušníkov z jedenástich krajín popravených v roku 1999). V mnohých prípadoch neboli cudzí štátni príslušníci poučení o svojich právach podľa Viedenského dohovoru, čo viedlo k množstvu žalôb proti Spojeným štátom americkým na Medzinárodnom súdnom dvore v Haagu a ku kritike USA zo strany Úradu Vysokej komisárky OSN pre ľudské práva, pápeža Jána Pavla II. a mnohých ďalších významných

svetových osobností.⁶⁶ Zarážajúci je aj samotný fakt, že osoby odsúdené na trest smrti sú umiestnené do tzv. ciel smrti, kde trávajú v ťažkom psychickom prostredí neuveriteľne dlhý čas, kým dôjde k samotnej poprave.

Podľa prieskumu z konca osemdesiatych rokov je až 79 % Američanov priaznivo naklonených trestu smrti. Znepokojenie obyvateľov Spojených štátov amerických sa nezakladá len na nejakých dojmach, ale vyplýva zo štatistík FBI, ktorá viackrát upozornila na pomalý ale sústavný rast počtu vražd a znásilnení. Preto pochopiť súčasnú prax v používaní absolútneho trestu možno len v systéme americkej demokracie rešpektujúcej verejnú mienku vo väčšej miere ako je tomu v krajinách Európy.

4 Medzinárodný aspekt trestu smrti

Medzinárodne právny aspekt otázky trestu smrti vychádza z vymedzenia jeho miesta v širokom kontexte ochrany ľudských práv. Súčasťou súčasného obecného medzinárodného práva je norma prikazujúca štátom zaistiť v rámci výkonu svojej suverenity základné práva a slobody jednotlivcom. Uvedená norma má kogentnú povahu, to znamená, štáty sa od nej za žiadnych okolností nemôžu odchýliť. Za najvýznamnejšie právo človeka, ktoré sú štáty povinné zaistiť, sa pokladá právo na život. Štáty sú povinné podľa obecného medzinárodného práva zaistiť ochranu ľudského života, aby nikto nebol života zbavený svojvoľne. Zmiený záväzok nevyklučuje, aby štát vo svojom trestnom zákonodarstve upravil – pre prípad závažných útokov na existenciu či nezávislosť štátu alebo na základné práva osôb zo strany jednotlivcov podrobených jeho jurisdikcii – trest smrti ako formu absolútnej prevencie. Takéto jednanie nie je samozrejme možno považovať za prejav svojvôle.

Zrušenie trestu smrti naráža na historické špecifiká štátov, ich odlišné politické potreby, etické zvláštnosti národov či na ich náboženské presvedčenia. S rozvojom demokratickej spoločnosti sa mení názor na rozsah a podmienky ukladania trestu smrti.⁶⁷

4.1 Organizácia spojených národov

Zakladajúce štáty Organizácie spojených národov prijali na svojej pôde v roku 1948 Všeobecnú deklaráciu ľudských práv ako prelomový dokument vo vymedzení ľudských práv ako práv, ktoré nie sú dané jednotlivcovi na základe osobitného právneho štatútu, ale sú spojené so samotnou ľudskou podstatou. Všeobecná deklarácia ľudských práv bola prvým a základným dokumentom Organizácie spojených národov upravujúcim problematiku trestu smrti. V článku 3 a 5 Všeobecnej deklarácie ľudských práv sa uvádza:

„Každý má právo na život, slobodu a osobnú bezpečnosť, nikto nesmie byť podrobovaný mučeniu, alebo krutému neľudskému či ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestu.“

Aj páchatel' závažného trestného činu má právo na život a to v zmysle článku 2 bez ohľadu na rasu, farbu pleti, pohlavie, jazyk, náboženstvo, politické či iné zmýšľanie, národnosť či sociálny pôvod, majetok, rod alebo iné postavenie. Všeobecná deklarácia

ľudských práv bola a je predovšetkým politickým dokumentom, ktorý vyjadroval princíp univerzality ľudských práv na nadštátnej úrovni. Človek so svojimi právami sa stal subjektom medzinárodného práva, avšak vynútiteľnosť práv zakotvených v tejto deklarácii zostala na vôli jednotlivých štátov. Mechanizmus kontroly plnenia záväzkov jednotlivými štátmi nebol ešte vybudovaný.

Po tomto prvom a veľmi opatrnom kroku schválilo Valné zhromaždenie Organizácie spojených národov dňa 16. decembra 1966 v rezolúcii č. 2200A Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach účinný od 3. januára 1976, Desaťročný odklad bol potrebný na to, aby štáty, ktoré prijali Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach, medzi nimi aj Československo, mali dostatočný čas na legislatívnu úpravu svojich ústav a zákonov tak, aby boli v súlade s týmito dokumentmi. V článku 6 odsek 2 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach sa hovorí:

„V krajinách, ktoré trest smrti nezrušili, môže byť rozsudok trestu smrti uložený len za najzávažnejšie trestné činy.“

Výbor pre ľudské práva zriadený ako kontrolný orgán na dodržiavanie článkov Paktu podal na svojom 16. zasadnutí v roku 1982 výklad k článku 6, kde pod pojmom „najzávažnejšie trestné činy“ rozumie ukládanie trestu smrti len ako celkom výnimočné opatrenie.⁶⁸ Na Výbor pre ľudské práva sa môže obrátiť každý, kto sa domnieva, že jeden z členských štátov Organizácie spojených národov porušil jeho ľudské práva zakotvené v Medzinárodnom pakte o občianskych a politických právach. Pakt ďalej ustanovuje, že každý, kto bol odsúdený na trest smrti, musí mať právo požiadať o milosť alebo o zmiernenie rozsudku. Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach výslovne zakazuje ukladať trest smrti osobám mladším ako osemnásť rokov a jeho výkon realizovať na tehotných ženách.

Problematike trestu smrti sa Organizácia spojených národov venovala aj v niekoľkých ďalších rezolúciách, v ktorých podporila zrušenie trestu smrti a odmietla jeho ukládanie mladistvým a tehotným ženám. Hospodárska a sociálna rada Organizácie spojených národov v roku 1984 prijala ako rezolúciu č. 50 Záruky garantujúce ochranu práv osôb, ktoré môžu byť odsúdené na trest smrti. Predmetná rezolúcia obsahovala až deväť záruk poskytujúcich minimálnu ochranu osobám obžalovaným pre trestné činy sankcionované trestom smrti.⁶⁹

Z iniciatívy Organizácie spojených národov sa v roku 1988 uskutočnil medzinárodný výskum, ktorý sa týkal vzťahu medzi trestom smrti a počtom vražd. Výskum mal poskytnúť definitívnu odpoveď na otázku, či trest smrti má výnimočný odstrašujúci účinok, alebo naopak preventívny účinok trestu smrti je zanedbateľný. Závery výskumu nedokázali Organizácii spojených národov poskytnúť relevantný dôkaz o tom, že výkon trestu smrti má väčší odstrašujúci účinok ako doživotný trest odňatia slobody. V závere výskumu sa uvádza, že „dôkazy ako celok stále nedávajú pozitívnu podporu odstrašujúcim hypotézam“. V prípade, kde zabitie druhej osoby je plánované, dobre uvážené a hlavne uskutočnené s vedomím možnosti zatknutia, trest smrti bude mať pravdepodobne odstrašujúci účinok. Avšak odstrašujúci účinok trestu smrti na páchatel'och závisí aj od skutočnej aplikácie trestu smrti, frekvencie a istoty jeho uloženia. Z výskumov uskutočnených v Spojených štátoch amerických vyplýva, že je pravdepodobnejšie, že páchatel' bude skôr usmrtený obeťou trestného činu alebo pri zákroku polície, ako výkonom trestu smrti. Z tohto hľadiska je preto odstrašujúci účinok trestu smrti zanedbateľný.⁷⁰

Za prelomový medzník v postoji Organizácie spojených národov k problematike trestu smrti možno považovať prijatie Druhého opčného protokolu k Medzinárodnému paktu o občianskych a politických právach Valným zhromaždením Organizácie spojených národov dňa 15. decembra 1989. Ústrednou myšlienkou tohto dokumentu je zrušenie trestu smrti. Článok 1 Druhého opčného protokolu znie:

„Žiadna osoba podliehajúca jurisdikcii štátu, ktorý je zmluvnou stranou tohto protokolu, nesmie byť popravená. Každý štát, ktorý je zmluvnou stranou tohto protokolu musí prijať všetky nevyhnuté opatrenia na zrušenie trestu smrti vo svojej jurisdikcii.“

Napriek zákazu trestu smrti Druhý opčný protokol k Medzinárodnému paktu o občianskych a politických právach poskytuje zmluvným stranám možnosť, aby v čase ratifikácie alebo pristúpenia protokolu vyhlásili, že si vyhradzujú právo použiť trest smrti vo vojnovom čase za obzvlášť závažné trestné činy vojenskej povahy⁷¹

Vzťah Organizácie spojených národov k trestu smrti nebol donedávna natoľko odmietavý, ako je tomu v prípade niektorých iných svetových organizácií, čo je pochopiteľné, nakoľko Organizácia spojených národov zastrešuje štáty s rôznymi politickými režimami. Avšak postupne Organizácia spojených národov vo svojich rezolúciách prejavuje čoraz viac snahy a úsilia dosiahnuť úplné zrušenie trestu smrti vo svete.

Všeobecná deklarácia ľudských práv, Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach, Medzinárodný pakt o ekonomických, sociálnych a kultúrnych právach a Druhý opčný protokol k Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach vytvárajú tzv. Medzinárodnú chartu ľudských práv (The International Bill of Human Rights). Táto charta predstavuje jeden z najväčších výdobytkov ľudstva v jeho vývoji. Je to historický míľnik, od ktorého začalo ľudstvo kráčať po ceste k cieľavedomému získaniu ozajstnej slobody a naplnenia ľudskej dôstojnosti každého človeka.

4.2 Rada Európy

Rada Európy je európska medzivládna organizácia založená v roku 1949 hlavnými predstaviteľmi západnej Európy, ktorí sa rozhodli zasadiť o to, aby sa zabránilo vzniku nového vojnového konfliktu na európskom kontinente. V roku 2007 je súčasťou Rady Európy 47 členských štátov, každodenne spolupracujúcich na tom, aby sa v rámci Európy upevnili hodnoty, ktoré spoločne zdieľajú, a to pluralitná demokracia, ľudské práva, právny štát a podpora európskej kultúrnej identity pri súčasnom zachovaní rozmanitosti a udržaní sociálnej súdržnosti.

V súčasnosti je vzťah Rady Európy k najvyššiemu trestu kategoricky odmietavý. Štrasburské orgány ochrany práva priznali vo všetkých svojich rozhodnutiach právu na život výsadné postavenie.⁷² Články upravujúce právo na život patria medzi najdôležitejšie ustanovenia Európskeho dohovoru o ľudských právach. Európsky dohovor o ľudských právach zo dňa 4. novembra 1950 vo svojom článku 2 ešte štátom výslovne priznával právo na najvyšší trest.

„Právo každého na život je chránené zákonom. Nikto nesmie byť úmyselne zbavený života okrem výkonu súdom uloženého trestu nasledujúceho po uznaní viny za spáchanie trestného činu, pre ktorý zákon ukladá tento trest“.

Silne abolicionistické hnutie od polovice šesťdesiatych rokov minulého storočia v Európe vyvrcholilo na vládnej úrovni členských štátov Rady Európy v roku 1983, keď sa otvoril na podpis Dodatokový protokol č. 6 Európskeho dohovoru o ľudských právach zakazujúci trest smrti.⁷³

Dňa 28. apríla 1983 prijala Rada Európy Šiesty dodatkový protokol k Európskemu

dohovoru o ľudských právach, ktorý už členským štátom zakazuje trest smrti v mierových časoch. Protokol má záväzný charakter, nedodržanie ktorého nesie so sebou príslušné následky. Pre bývalú ČSFR vstúpil do platnosti 1.4.1992. Česká republika ho prevzala 1.1.1993.⁷⁴

Šiesty dodatkový protokol k Európskemu dohovoru o ľudských právach nadobudol platnosť dňa 1. marca 1985. Z neho najvýznamnejšie sú prvé tri články:

„Článok 1

Trest smrti sa zrušuje. Nikoho nemožno za takýto trest odsúdiť ani popraviť.

Článok 2

Štát môže zákonom ustanoviť trest smrti za činy spáchané v čase vojny alebo bezprostrednej hrozby vojny.

Článok 3

Od ustanovenia tohto protokolu nemožno odstúpiť podľa článku 15 Európskeho dohovoru o ľudských právach.“

Cieľom týchto ustanovení je ochrana jednotlivca pred akýmkoľvek svojvoľným zbavením života štátom. Kategrický zákaz najvyššieho trestu potvrdzuje článok 3 protokolu, ktorý znemožňuje zmluvnej strane odstúpiť od jeho ustanovení z dôvodov uvedených v článku 15 Európskeho dohovoru o ľudských právach. Podľa článku 15 Európskeho dohovoru o ľudských právach sú členské štáty oprávnené prijať v čase vojny alebo iného nebezpečenstva ohrozujúceho život národa opatrenie obchádzajúce záväzky podľa Európskeho dohovoru.⁷⁶

K ustanoveniam Šiesteho dodatkového protokolu nie je prípustná žiadna výhrada ani podľa článku 64 Európskeho dohovoru o ľudských právach. Napriek tomu Švajčiarsko, keď ratifikovalo protokol, vyhlásilo, že jeho právny poriadok dovoľuje znovuzavedenie trestu smrti v čase vojny alebo v čase bezprostrednej hrozby vojny. Obidva dôvody sú prípustné z hľadiska článku 2 protokolu. Švajčiarska vláda sa dovoľavala aj dôvodu „stavu núdze“, ktorý sa sice zdá na prvý pohľad ako veľmi široký, ale Švajčiarsko ho fakticky nepoužilo od vtedy, čo ratifikovalo Šiesty dodatkový protokol.⁷⁷

Výnimka zo Šiesteho dodatkového protokolu možná nie je, a to ani vtedy, ak by štát považoval znovuzavedenie trestu smrti za jedinou možnosť ako zastaviť napríklad prudký

nárast najt'azších trestných činov.

Členská krajina Rady Európy, ktorá sa chcela stať zmluvnou stranou Šiesteho dodatkového protokolu, musela teda vo svojom vnútroštátnom právnom poriadku najprv zrušiť trest smrti v mierových časoch. Napriek tomu, že Šiesty dodatkový protokol je neoddeliteľnou súčasťou Európskeho dohovoru o ľudských právach, jeho nepodpísanie a neratifikovanie neznamenal vylúčenie z Rady Európy. Pre členský štát, ktorý by neratifikoval Šiesty dodatkový protokol, neznamená výkon trestu smrti porušenie článku 2 Európskeho dohovoru o ľudských právach a to ani vtedy, ak by členská krajina vydala osobu do štátu, kde jej reálne hrozí trest smrti.

Zaujímavým z tohto pohľadu sa javí prípad prejednávany pred Jednotným európskym súdom pre ľudské práva M. J. Soering verzus Veľká Británia (rozsudok zo dňa 7. júla 1981), kde išlo o vydanie nemeckého občana M. J. Soeringa z Veľkej Británie do Spojených štátov amerických, kde bola na neho podaná obžaloba pre trestný čin kvalifikovanej vraždy spáchanej v štáte Virgínia. Za kvalifikovanú vraždu hrozilo M. J. Soeringovi v Spojených štátoch amerických uloženie trestu smrti. Britská vláda nepovažovala vynesenie trestu smrti za dostatočné na aplikáciu článku 2 Európskeho dohovoru. Sťažovateľ však svoju obranu nepostavil na téze, že vydanie osoby do krajiny, kde jej hrozí trest smrti, je v rozpore s článkom 2, ale že podmienky v cele smrti, kde bol umiestnený na neprímerane dlhú dobu (v priemere niekoľko rokov), sú spôsobilé porušiť článok 3, ktorý zakazuje mučenie a neľudské zaobchádzanie. Dňa 7. júla 1989 Jednotný európsky súd pre ľudské práva vyniesol rozsudok, v ktorom jednomyselne rozhodol, že keby rozhodnutie o ex tradícií M. J. Soeringa do Spojených štátov amerických bolo vykonané, Veľká Británia by tým porušila článok 3 Európskeho dohovoru, ktorý zakazuje mučenie a neľudské zaobchádzanie.⁷⁸

Z hore uvedeného teda vyplýva, že v prípade porušenia ustanovení Európskeho dohovoru o ľudských právach sa môže každý občan členského štátu obrátiť so sťažnosťou na Jednotný európsky súd pre ľudské práva ako procesnoprávnu záruku ochrany práva na život. Tým sa vytvára účinný mechanizmus vyšetrovania smrti človeka v prípade, že je odôvodnená obava z porušenia práva na život.

V roku 1995 bol zaznamenaný prípad, keď Jednotný európsky súd pre ľudské práva musel celkom výnimočne konštatovať porušenie článku 2 Európskeho dohovoru o ľudských

právach. V prípade Mc Cann a ostatní verzus Veľká Británia, v ktorom boli po streľbe zabití traja aktívni členovia Írskej republikánskej armády (IRA) členmi britských bezpečnostných jednotiek v Gibraltáre, zaujal súd stanovisko, že napriek tomu, že vojaci konali v úprimnej viere, že zabitie bolo nevyhnutné na ochranu života iných, organizácia a zhodnotenie celej akcie vládou Veľkej Británie a zvlášť prenos informácií vojacom v čase zabitia teroristov boli neprimerané. Vo chvíli, keď McCann urobil podozrivý pohyb rukou, jeden z vojakov vytiahol pištoľ a v presvedčení, že terorista chce odpáliť nástražné zariadenie, ho zastrelil. Pri následnej prehliadke vojaci u mŕtvych teroristov ani v odstavenom aute nenašli žiadne zbrane alebo nástražné zariadenia. Súd uviedol, že britské orgány boli povinné rešpektovať právo na život podozrivých a postupovať s najväčšou opatrnosťou pri hodnotení informácií, ktoré mali k dispozícii skôr, ako ich postúpili vojacom, u ktorých použitie zbraní automaticky zahrňovalo zastrelenie.⁷⁹

Šiesty dodatkový protokol k Európskemu dohovoru o ľudských právach možno samozrejme po splnení určitých medzinárodným právom upravených podmienok vypovedať. Takýto krok je v súčasnosti pre zmluvnú stranu nepredstaviteľný a niesol by so sebou ďalekosiahle medzinárodné dôsledky.

Česká republika je viazaná rovnako Protokolom č.13 k Európskemu Dohovoru o ľudských právach, ktorý vznikol v roku 2002. Pre Českú republiku vstúpil do platnosti 1.11.2004. Preambula stanoví, že trest smrti sa nevylučuje v dobe vojny alebo jej priamej hrozby a že štáty sú rozhodnuté odstrániť trest smrti za všetkých okolností. Článok 1 hovorí: „*Trest smrti sa zrušuje. Nikto nesmie byť odsúdený k takému trestu ani popravený*“. Protokol ratifikovalo tridsať dva európskych štátov a bol podpísaný ďalšími jedenástimi.

Narastajúci záujem o členstvo v Rade Európy z radov postkomunistických krajín začiatkom deväťdesiatych rokov minulého storočia viedol Radu Európy k sprísneniu kritérií pri prijímaní nových členov. Parlamentné zhromaždenie Rady Európy preto v roku 1994 schválilo rezolúciu č. 1044 o zrušení trestu smrti, ktorá okrem výzvy na podpísanie a ratifikáciu Šiesteho dodatkového protokolu stanovila, že „*pripravenosť štátu ratifikovať Šiesty dodatkový protokol, sa považuje za podmienku členstva v Rade Európy*“.⁸⁰

V tom istom roku parlamentné zhromaždenie Rady Európy prijalo odporúčanie Rady Európy č. 1246 o zrušení trestu smrti a zároveň sa obrátilo na Výbor ministrov ako najvyšší

orgán Rady Európy s tým, aby vypracoval ďalší dodatkový protokol k Európskemu dohovoru o ľudských právach, ktorý by trest smrti zrušil nielen v mierových ale aj vo vojnových časoch. Napriek takto sprísneným kritériám pri prijímaní nových členov sa aj po roku 1999 členmi Rady Európy stali niektoré krajiny, ktoré trest smrti nezrušili. Tieto krajiny pristúpili len k Európskemu dohovoru o ľudských právach, pričom vyhlásili, že po určitom časovom úseku zhodnotia účinnosť trestu smrti a dodatočne podpíšu aj Šiesty dodatkový protokol zakazujúci trest smrti. Tak napríklad Rusko sa stalo členskou krajinou Rady Európy dňa 28. februára 1996 napriek tomu, že trest smrti nezrušilo. Pri prijímaní sa zaviazalo vyhlásiť moratórium na popravy odsúdených a zrušiť trest smrti do troch rokov, čo sa však doposiaľ neudialo. Rusko zatiaľ iba zúžilo okruh trestných činov postihnutelných najvyšším trestom na päť skutkových podstát, pričom vo všetkých prípadoch ide o vraždu spáchanú za priťažujúcich okolností.

Trest smrti sa po vstupe do Rady Európy vykonával aj v ďalších novoprijatých členských krajinách Rady Európy, ako Ukrajina, Lotyšsko, či Litva (trest smrti bol zrušený v roku 1998). Ukrajina, ktorá sa stala členskou krajinou Rady Európy dňa 9. novembra 1995, prijala záväzok, že do jedného roku od vstupu do Rady Európy podpíše a do troch rokov aj ratifikuje Šiesty dodatkový protokol. Zároveň sa pri vstupe zaviazala, že vyhlási moratórium na výkon trestu smrti. Skutočnosť však bola odlišná. Zo správy Výboru pre právne otázky a ľudské práva Parlamentného zhromaždenia Rady Európy zo dňa 23. decembra 1997 vyplýva, že v prvej polovici roku 1996 bolo na Ukrajine popravených 89 osôb a na začiatku roku 1997 ďalších 13 odsúdených. Počty popravených osôb v tomto období však nie sú úplné, pretože sú predmetom štátneho tajomstva Ukrajiny.⁸¹ Na príklade Ruskej federácie a Ukrajiny možno sledovať hrubé porušenie záväzkov, ku ktorým sa tieto krajiny dobrovoľne zaviazali pri vstupe do tejto významnej európskej medzivládnej organizácie.

V roku 1996 prijalo parlamentné zhromaždenie Rady Európy odporúčanie č. 1302 o zrušení trestu smrti, ktorým reagovalo na nepriaznivú situáciu v niektorých nových členských štátoch a navrhlo Výboru ministrov, aby tým krajinám, ktoré o to požiadajú, poskytol finančnú a odbornú pomoc na realizáciu národných kampaní za zrušenie trestu smrti.⁸²

Najmä v Rusku a na Ukrajine je však stále silná verejná podpora trestu smrti, čo súvisí najmä so zvýšeným nárastom brutálnej kriminality a preto je veľmi otázne, či poskytnutá pomoc zmení verejnú mienku hlboko presvedčenú o nevyhnutnosti ukladať a

vykonávat tento druh trestu.

5 Argumentácia zástancov a odporcov trestu smrti

Problém trestu smrti diskutovaný zo všetkých možných strán a uhlov znepokojoval v minulosti a vyvoláva diskusie aj dnes. Proti tradičnému samozrejmemu trestu smrti sa postavil už markíz de Beccaria, ktorý vyslovil závažné a logické argumenty k problému trestu smrti a žiadal jeho zrušenie. To bol začiatok boja, v ktorom sa zástancovia aj odporcovia trestu smrti snažili pod silou presvedčivých argumentov vyhrať zápas s cieľom zachovať alebo zrušiť trest smrti. Okrem najväčších filozofov, mysliteľov, intelektuálov, právnikov a politikov k tomuto problému zaujal stanovisko snáď každý človek na tejto planéte. Na tento problém si každý z nás vytvoril vlastný názor, či už to bolo pod vplyvom pobúrenia nad odporným zločinom, alebo nad justičným omylom, ktorý stál nevinného človeka život. V tejto kapitole chcem priblížiť najpodstatnejšie argumentácie zo strany stúpcov trestu smrti ako i odporcov trestu smrti.

5.1 Argumenty za trest smrti

Argumenty predkladané prívržencami najvyšších trestov sú od nepamäti stále tie isté, predovšetkým spravodlivá odplata, exemplárnosť, odčinenie viny, satisfakcia pre obeť, či pozostalých. Krajiny vykonávajúce trest smrti zotrývajú na dnes už prekonanom retencionistickom filozofickom a právnom názore o opodstatnenosti trestu smrti. Retencionisti odôvodňujú potrebu a opodstatnenosť trestu smrti predovšetkým nutnosťou ochrany spoločnosti pred páchatelmi najzávažnejších trestných činov, pričom zhodne uvádzajú, že ide o najspoľahlivejší prostriedok na zneškodnenie nebezpečných páchatel'ov, sexuálnych alebo psychicky narušených vrahov. Najvýraznejším argumentom retencionistov je tvrdenie, podľa ktorého sa väčšina verejnosti v prieskumoch verejnej mienky vyslovuje za zachovanie trestu smrti. Zároveň varujú, že zrušenie trestu smrti bez podpory obyvateľstva povedie k oslabeniu dôvery v právo. Niektorí prívrženci trestu smrti pripomínajú aj mystický charakter najvyššieho trestu, ktorý sa im zdá byť akosi „dočasnou alebo nedokonalou“ náhradou božieho trestu. „*Trest smrti je len vyjadrením prirodzeného zákona, že za preliatu krv treba platiť preliatou krvou*“, vyhlásil páter Bruckberger vo svojej práci nazvanej „Áno trestu smrti“ z roku 1986.⁸³

Trest smrti zostáva jediným prostriedkom absolútnej prevencie voči asociálnemu,

agresívnemu páchatel'ovi. Malenovský zastáva názor, že hrozba trestu smrti je v podstate jedinou reálnou ochranou vo väzniciach v styku s nebezpečnými väzňami odpykávajúcimi si dlhodobé (doživotné) tresty odňatia slobody, ktorá je mnohých z nich schopná odstrašiť pred útokmi proti strážcom. Z hľadiska účinnosti potlačovania teroristickej činnosti má svoju váhu aj argument, že sa uplatňovaním trestu smrti teroristom na slobode odníma možnosť vydierať vlády požiadavkou, aby výmenou za držaných rukojemníkov boli prepustení z výkonu trestu najnebezpečnejší členovia teroristickej skupiny (v nedávnej minulosti už k tomu nezriedka došlo). Odporcovia trestu smrti okrem toho nemôžu ponúknuť uspokojivú alternatívu absolútneho trestu.⁸⁴

5.1.1 Trest smrti a jeho odstrašujúci účinok

Veľmi častým argumentom prívržencov trestu smrti je jeho odstrašujúci účinok na spoločnosť. Vychádza z predpokladu, že zbavením života páchatel'a trestného činu odstrašíme iných potenciálnych páchatel'ov od spáchania podobného trestného činu. Odstrašenie môže byť všeobecné alebo konkrétne. Všeobecné odstrašenie sa snaží odradiť potenciálnych páchatel'ov od trestnej činnosti a konkrétne odstrašenie má za cieľ predchádzať budúcej trestnej činnosti konkrétneho páchatel'a. Viera v účinnosť odstrašenia spočíva viac-menej na domnienkach a pocitoch. Jasným dôkazom toho je vysoká úroveň kriminality a recidivizmu v mestách.⁸⁵

Logika argumentu odstrašenia však vychádza z pochybných predpokladov, navyše sa dá ľahko empiricky vyvrátiť. Prvá logická chyba spočíva v domnienke, že vraždy sa racionálne plánujú a realizujú. Naopak, väčšinou sú páchané v afekte, vtedy, keď sa rozumu zmocnia extrémne emócie. Trest smrti tiež nemá odstrašujúci účinok vtedy, keď bol zločin spáchaný ľuďmi s extrémne labilnou psychickou konštitúciou alebo duševne postihnutým človekom, ako sa nezriedka stáva. V jednej štúdií citovanej Amnesty international, analyzoval japonský psychiater 145 prípadov vražd v rokoch 1955 až 1957. z výsledkov výskumu bolo jasné, že si ani jeden zo skúmaných pred vlastným činom neuvedomil hrozbu trestu smrti. Aj keď vedeli o treste smrti vrahovia jednali výhradne emocionálne. Vysoké percento tých, ktorí sa dopúšťajú vraždy je v dobe spáchania trestného činu pod takým tlakom, že si hroziacich následkov činu vôbec nie sú vedomí.⁸⁶

Generálnepreventívna funkcia trestu smrti (t.j. predovšetkým odstrašenie ostatných

kolísavých jedincov) nemôže sama o sebe odôvodniť jeho oprávnenosť. Exemplárne trestanie, ktoré znamená obetovanie jednotlivca v záujme napravenia či zastrašenia iných občanov, prestáva byť v normálnych podmienkach demokratickej spoločnosti niečím nevyhnutelným. Nepochybne je generálnepreventívna účinnosť trestania veľmi malá u vrážd. To je určené niektorými špecifickými rysmi týchto trestných činov. Aj hrozba sebestrešnejším trestom pochopiteľne zlyháva u vrážd spáchaných v afekte, u vrážd spáchaných psychicky defektnými osobami, ale aj u vrážd dobre pripravených, ktorých páchatelia nezriedka spoliehajú na to, že zostanú nevytáraní. Boli porovnávané predovšetkým štatistiky vrážd a vplyv zrušenia trestu smrti a vplyv počtu popráv v určitom roku na vývoj štatistickej rady. Záver bol taký, že neexistujú dôkazy pre trvalý vzostup trestných činov postihnutelných skôr trestom smrti po jeho zrušení. Ďalej boli zrovnávané zeme s podobnou sociálnou štruktúrou, z ktorých niektoré trest smrti zrušili a niektoré ho zachovali. Bolo zistené, že krivky vrážd v zemiach s trestom smrti aj v zemiach bez trestu smrti sú veľmi podobné.⁸⁷

Čím je trest viac drakonický, tým má väčší odstrašujúci účinok. Pomôžu nám toto tvrdenie potvrdiť štatistiky? Akákoľvek štatistika konštatuje to, čo je alebo čo bolo. Nie je však schopná vysvetliť kauzálne vzťahy, ani ich absenciu. Na ilustráciu: predpokladajme, že je zem, ktorá má trest smrti. Potom ho zruší. Zločinnosť v nasledujúcom roku klesne. Znamená to, že jej pokles je dôsledkom zrušenia trestu smrti? Odpoveďou je: nevieme.⁸⁹

Zástancovia trestu smrti pripúšťajú, že samotný trest smrti nemá odstrašujúci účinok na zločincov, ktorí sa už dali na dráhu zločinu. Ako bolo preukázané v USA, trest smrti nie je efektívnejší pre odstrašenie od spáchania vraždy než uväznenie.⁹⁰

Posudzované z hľadísk generálne preventívneho pôsobenia sa odborná verejnosť vcelku zhoduje, že trest smrti nevykazuje výraznejšie odstrašujúce účinky než doživotný trest odňatia slobody. Priaznivé podmienky ku skúmaniu účinnosti trestu smrti ponúkali predovšetkým zeme, ktoré trest smrti zrušili, po určitej dobe ho obnovili, aby ho opäť zrušili (napr. Švajčiarsko, Rakúsko, Taliansko). Boli sledované predovšetkým štatistiky vrážd a skúmaná možnosť vplyvu zrušenia či obnovenia trestu smrti na vývoj štatistickej rady. Záver bol taký, že nie je možné preukázať príčinnú súvislosť medzi zrušením, alebo obnovením trestu smrti a zmenami vo výskyte hrdelných trestných činov.⁹¹

Môže mať však odstrašujúci účinok na tých, ktorí len spáchanie zločinu plánujú.

Niet preto pochýb, že odstrašujúci účinok trestu smrti voči tejto skupine prispieva k zníženiu kriminality. Trest smrti má predpoklady byť účinnejším odstrašujúcim prostriedkom vo vzťahu k normálnym ľudským bytostiam ako ktorýkoľvek iný druh trestu. Tento odstrašujúci efekt ale nepôsobí univerzálne alebo jednotne. Sú páchatelia, na ktorých vplýva iba obmedzene alebo dokonca iba nepatrne. Samotná existencia možnosti trestu smrti, ak je udeľovaný len vo výnimočných prípadoch skutočne nikoho neodradí. Naopak je znateľný odstrašujúci účinok v zemiach, kde je dosiaľ hojne užívaný. Napr. v Číne v dôsledku 5000 popráv za dobu 5 mesiacov poklesla v nasledujúcich mesiacoch kriminalita o 42 %. ⁹² Preto je dôležité hľadiť na túto otázku zo správneho uhla a nezakladať trestnú politiku postihu vražd na zveličovaných odhadoch výnimočnej preventívnej sily trestu smrti. ⁹³ Prívrženci trestu smrti tvrdia, že trest smrti je len predĺžením nutnej obrany. Pokiaľ útočník v dôsledku útoku na nevinného človeka riskuje vlastný život, ktorý môže stratiť v dôsledku uplatnenia nutnej obrany dokonca i keď nebude vinný zo žiadnej vraždy, tým skôr musí byť ohrozený stratou života. Pokiaľ sa jeho útok podarí a zavraždí svoju obeť. Porovnanie trestu smrti so zabitím páchatel'a v sebaobrane či dokonca jeho stotožňovanie však neobstojí. Konanie v núdzi sa nedá porovnávať s rozumovým rozhodovaním o vine a treste pre páchatel'a. Kým v núdzovej situácii nie je čas na premýšľanie a človek koná pudovo, v súdnom procese ten čas bezpochyby je. V prevažnej miere však páchatelia zločinov, ako je napríklad vražda, nie sú v okamihu spáchania skutku vždy do dôsledkov oboznámení s následkami svojho konania. Je to zapríčinené tým, že väčšina páchatel'ov si čin neplánuje, ale vykoná ho ako reakciu na určitý vonkajší alebo vnútorný podnet.

5.1.2 Trest smrti a ochrana spoločnosti

U trestu smrti z dôvodu poistky sa jedná o určitý spôsob predbežnej sebaobrány, volí sa medzi smrťou vraha a jeho potenciálnou budúcou obeťou. Chýba však istota toho, že vrah v budúcnosti ešte niekoho zabije. Ak sme ochotní prijať účel poistky ako argument pre trest smrti, predpokladáme neomylnosť ľudských úsudkov a rozsudkov. Argument o ochrane spoločnosti tiež predpokladá neomylnosť vyšetrovateľov pri zhromažďovaní a zabezpečovaní dôkazov ako aj neomylnosť a nezaujatosť sudcov pri posudzovaní zločinu. Zväz amerických psychiatrov v roku 1982 prehlásil vo svojom stanovisku k jednému prípadu, kde odsúdenie záviselo na psychiatrickom posudku, „ že rozsiahle výskumy hovoria o tom , že aj pri optimálnych predpokladoch sú najmenej dva z troch psychiatrických posudkov, týkajúcich sa dlhodobej prognózy budúcej nebezpečnosti páchatel'a , nesprávne. Trest smrti z pohľadu

myšlienky poistky je udržateľný len vtedy, ak hodláme vo vrahovi vidieť iba „nepolepšiteľnú obludu“, ktorá s človekom nemá nič spoločného.⁹⁴

Argument prívržencov trestu smrti o ochrane spoločnosti vychádza z predpokladu, že páchateľ už nebude môcť spáchať žiadny ďalší zločin, pretože bude usmrtený. Vylúčením páchateľa zo spoločnosti popravou sa spoločnosť chráni pred ďalšou trestnou činnosťou. Tento argument má svoj racionálny podklad, no pri jeho vyslovení sa nám ihneď vynára otázka, aký to má význam a zmysel. Páchateľ závažného trestného činu bude popravený, no na jeho miesto príde iný, koho bude treba onedlho tiež popraviť. Popravou páchateľa sa následky zločinu neodstránia a pocit satisfakcie obetí či pozostalých vyprchá tiež veľmi rýchlo. Odsúdeného zbavíme šance dokázať sebe aj okoliu, že je schopný nápravy, zmiernenia krívd, ktoré spôsobil, či úprimnej ľútosti. Tento argument je pochybný aj z čisto etického hľadiska, pretože automaticky predpokladá, že páchateľ po prepustení opätovne spácha rovnako závažný trestný čin. Páchateľovi sa neposkytuje možnosť akejkoľvek nápravy či alternatívy v podobe iného druhu trestu. Pritom štúdia amerického kriminológa Sellina poukazuje, že počet zabití vo väzniciach, spáchaných odsúdenými vrahmi, je veľmi malý, resp. že sa blíži nule.⁹⁵

5.1.3 Trest smrti ako spravodlivá odplata

Zabitie páchateľa ako spravodlivá odplata je najčastejšie ponúkaný argument zástancov trestu smrti. Argument odplaty v zmysle „život za život“ je starý snáď ako ľudstvo samo. Stále je hlboko zakorenený v mysliach prevažnej väčšiny obyvateľstva. Samotná odplata vychádza z toho, že za zločin sa spoločnosť páchateľovi odplatí zodpovedajúcim spravodlivým ekvivalentom. Je nepochybné, že tento argument obsahuje v sebe istú nemalú dávku emocionality. Zástancovia trestu smrti argumentujú tým, že existencia trestu smrti neznamená zabíjanie, ale naopak obmedzovanie zabíjania. Nebude žiadne zabíjanie, ak nebudú páchané zločiny, na ktoré sa trest smrti vzťahuje.

V súvislosti s týmto argumentom sa vynára jedna dôležitá otázka: „Môže existovať aspoň jeden subjektívny znak, podľa ktorého by sa požadoval trest smrti a môže byť tento znak nemenný a stály, čo znamená, že každý páchateľ, ktorý by spáchal skutok podľa týchto predpokladov, by bol aj popravený?“. Odpoveď je – nie nemôže. Každý skutok je jedinečný, jednotlivé atribúty skutku nemožno zhrnúť do jednej podstaty. Vždy treba brať na zreteľ

okolnosti prípadu, ako je osobnosť páchatel', momentálny psychický stav, prostredie, z ktorého páchatel' vzišiel, možnosť jeho nápravy a podobne. Pokiaľ by existovalo jedno pravidlo pre trest smrti, prestala by fungovať nezávislosť súdov. Význam by stratili aj odvolacie súdy či milosť hláv štátov. Žiadny systém trestnej spravodlivosti doposiaľ nepreukázal schopnosť spravodlivo vo všetkých prípadoch určovať, kto by mal žiť a kto umrieť. Rozhodovanie vždy zostáva na súdoch či porotách, ktoré môžu mať v jednom prípade úplne odlišný názor. Amnesty international dochádza k záveru, že volanie po treste smrti ako výrazu spravodlivosti je v rozpore s nespravodlivosťou a zvoľou, ktoré uplatnenie trestu smrti sprevádzajú.⁹⁶

Sellin došiel k záveru, že trest smrti ako odplata vykazuje vadu straníckosti a vplyv faktorov, ktoré sa vymykajú súdnej kontrole – napr. nemajetnosť obžalovaného, ktorá mu znemožňuje nechať sa zastupovať kompetentným advokátom pre trestné veci. Idea odplaty zla zlom iným, rovnocenným, je z etického pohľadu krajne pochybná. Keller kladie otázku, či odplata skutočne sleduje ideu práva a skutočne znamená víťazstvo práva nad spáchaným neprávom.⁹⁷

5.2 Argumenty proti trestu smrti

Proti existencii trestu smrti vystupujú predovšetkým stúpenci ochrany ľudských práv a uvádzajú tieto dôvody a skutočnosti:

- nepreukázateľný alebo málo preukázateľný pozitívny vplyv absolútneho trestu na pokles kriminality
- nenapraviteľnosť vykonaného rozsudku trestu v prípadoch justičných omylov, možnosť individuálneho alebo dokonca masového zneužívania protil'udovým (napr. fašistickým) režimom, rozpor s mravnými zásadami spoločenského života (trest smrti, ako udávajú jeho odporcovia, obsahuje prvok pomsty)
- pri ukladaní trestu smrti nemôže byť údajne zaistená úplná rovnosť jednotlivcov pred zákonom (napr. argumentácia Najvyššieho súdu USA vo veci Furman v. Georgia z r. 1972, ktorý prehlásil široké diskrečne poňatie ukladania trestu smrti existujúce v mnoho štátoch USA za odporujúce ústave, zrušil radu rozsudkov, ktorými bol trest smrti uložený, jeho výrok prinútil 37 štátov USA k zmene zákonných predpisov odpovedajúcim reštriktívnym spôsobom. Býva uvádzaný aj argument niektorých

náboženstiev (napr. s odvolaním na piate prikázanie Biblie)

- poukazuje sa aj na zložitosť a dlhodobosť konania vedúceho k uloženiu trestu smrti a s tým spojenú nákladnosť pre spoločnosť.

Nová moderná trestná politika formujúca sa od 2. svetovej vojny sa usiluje viac individualizovať trest, ktorý by trestal, ale zároveň otvoril páchateľovi možnosť znovu sa zaradiť do spoločnosti. Cieľom trestu už nie je len potrestať, ale vhodnými opatreniami pripraviť aj spoločenskú rehabilitáciu páchateľa.⁹⁸ Abolicionistické krajiny namietajú predovšetkým tým, že trest smrti je neodvratiteľným zásahom do jedného z najzákladnejších ľudských práv - práva na život, pretože humánna a demokratická spoločnosť musí byť založená na rešpektovaní práva na život každého svojho člena a to za akýchkoľvek okolností. Ďalším argumentom abolicionistov za zrušenie trestu smrti je požiadavka používania trestnej represie len v nevyhnutne potrebnej miere. Ak je na ochranu spoločnosti možné použiť miernejšie prostriedky než je trest smrti, je povinnosťou štátu a celej spoločnosti využiť takýto miernejší prostriedok.

Väčšina odborníkov v oblasti trestného práva sa dnes zhoduje v názore, že zločinnosť nesúvisí ani tak s existenciou trestu smrti, prípadne s jeho zrušením, ale skôr s kriminogénnymi faktormi, ktoré z veľkej časti závisia od životných podmienok obyvateľstva. Mnohé vyspelé krajiny preto vypracovali nevyhnutné sociálne opatrenia všeobecného charakteru, ako aj osobitné spôsoby ochrany týkajúce sa určitej špecifickej kategórie osôb (toxikomanov, alkoholikov, bezdomovcov, atď.).⁹⁹

Mnohí odborníci zaradili medzi kriminogénne faktory aj samotný trest smrti, ktorý degraduje všeobecnú dôstojnosť náležiacu ľudskému životu a môže byť dokonca morbidným popudom zločinu. Dvaja americkí odborníci na problematiku trestu smrti, ktorí analyzovali mesačné počty vražd v štáte New York v rokoch 1907 - 1963 dokázali, že v mesiacoch nasledujúcich po poprave, sa mesačný počet vražd zvýšil v priemere o dve, pričom toto zvýšenie zavinil práve násilnícky účinok popráv.¹⁰⁰

Veľa odborníkov presadzuje názor, že sudca v trestnom konaní musí mať väčšiu možnosť zasahovať do určovania ale aj do vykonávania trestov. Treba počítať s používaním pružných opatrení, so zriaďovaním inštitúcií zabezpečujúcich dohľad a pomoc tak počas výkonu trestu ako aj po jeho uplynutí. Celkové vyšetrenie osobnosti páchateľa pred

samotných vynesením rozsudku, vhodné zaobchádzanie s odsúdenými počas výkonu trestu, dohľad nad podmiennečne prepustenými väzňami, to všetko si vyžaduje, aby sa do práce orgánov trestného súdnictva čoraz viac zapájali psychológovia, psychiatri, sexuológovia, penitenciárni pracovníci, či špeciálni pedagógovia. Tieto osoby by nielen zabezpečovali kvalifikovaný výkon trestu ale po určitej dobe (dvadsať rokov v prípade doživotného trestu) by konkrétneho odsúdeného komplexne zhodnotili a odporučili ďalší postup.¹⁰¹ Netreba zabúdať ani na vybudovanie špeciálnych ústavov s maximálnou ostrahou určených na výkon dlhodobých trestov odňatia slobody. V takýchto ústavoch vybavených špeciálnym personálom by bolo možné minimalizovať negatívne dôsledky nutnej dlhodobej spoločenskej izolácie. Tento komplex opatrení, i keby bol akokoľvek nákladný, umožní štátu rešpektovať výnimočnú hodnotu človeka, ktorý aj napriek zločinu zostáva jedinečný a nenahraditeľný. Z tohto hľadiska sa čoraz viac sociológov domnieva, že trest smrti je naozaj zbytočný.

Stále sú tu však problémy, ktoré naďalej vyvolávajú diskusiu aj medzi súčasnými abolicionistami. Je to napríklad otázka, akým substitučným trestom možno nahradiť trest smrti. Trest odňatia slobody na doživotie je natoľko diskutabilný, ako samotný trest smrti. Mnohí argumentujú tým, že uložením doživotného trestu vyradíme páchatel'a spomedzi živých spôsobom takmer rovnakým, ako keby sme ho popravili. Nežiaduce dôsledky v podobe zmeny osoby páchatel'a, ku ktorej došlo v dôsledku dlhodobého výkonu trestu, sú všeobecne známe. Retencionisti považujú trest odňatia slobody na doživotie za krutejší, než je samotný trest smrti, pretože tento poškodzuje osobnosť páchatel'a ale prakticky „sociálnou popravou“ odsúdeného. Preto väčšina súčasných moderných legislatív ponecháva vždy priestor na nápravu prostredníctvom opatrení v rámci spoločenskej prevýchovy, sú teda stúpcami doživotného trestu odňatia slobody s možnosťou podmiennečného prepustenia, resp. stúpcami časovo ohraničeného uväznenia (od dvadsať do štyridsať rokov).¹⁰²

Ďalšie nebezpečenstvo vyplývajúce zo zrušenia najvyššieho trestu spočíva v tom, že zrušením trestu smrti by sa kládli na tú istú úroveň veľmi rozdielne zločiny. Doživotným väzením by sa napríklad trestala vražda, lúpež alebo znásilnenie spáchané za priťažujúcich okolností. Zločinec, ktorý vie, že za vraždu mu hrozí len doživotné väzenie by sa ju ľahko rozhodol spáchať zároveň s lúpežou, resp. bolo by mu ľahostajné, či zavraždí jednu, prípadne viac osôb.

Väčšina krajín v súčasnom svete sa preto vo svojej legislatíve ešte zmieňuje o treste

smrti, avšak tu treba odlišovať dve veľmi rozdielne situácie, a to, či sa najvyšší trest aplikuje, alebo či naopak krajina nevykonáva nijakú popravu, čím de facto praktizuje abolicíu. Z krajín západnej Európy do tejto skupiny patrí napríklad Anglicko. Trest smrti bol v Anglicku a Walese zrušený za vraždu v roku 1965 (Murder Act), avšak naďalej je najvyšším trestom za vlastizradu, pirátstvo s použitím násilia a podpaľačstvo majetku anglickej kráľovnej. Od roku 1861 sa však trest smrti v Anglicku vykonával iba za vraždu (posledná poprava v roku 1964). Výnimku predstavoval jeden prípad vlastizrady počas 1. svetovej vojny, dva prípady vlastizrady spáchané počas 2. svetovej vojny a 15 trestných činov podľa Treachery Act z roku 1940.¹⁰³

V Írsku nebola po roku 1954 vykonaná nijaká poprava, i keď od roku 1964 tri druhy zločinov ešte stále podliehajú trestu smrti (vražda príslušníkov polície, väzenských dozorcov, dezercia a zrada).

Medzi fakticky abolicionistické krajiny možno ešte zaradiť aj určitý počet štátov, ktoré po 2. svetovej vojne získali nezávislosť alebo autonómiu. V krajinách ako Brunej, Burkina Faso, Madagaskar, či v Papui Novej Guinei je síce trest smrti zakotvený aj pre „bežné“ trestné činy ako napr. vražda, avšak v posledných desiatich rokoch tieto štáty nevykonali ani jednu popravu, resp. uskutočnili medzinárodné vyhlásenie, že nebudú vykonávať trest smrti.¹⁰⁴

5.2.1 Politické zneužívanie trestu smrti

V medzinárodnom spoločenstve vzrastá výskyt praktík, ktoré predstavujú pre medzinárodné spoločenstvo nebezpečie, devalvujú ľudský život a ich pôvodcovia mnohokrát označujú svoje činy ako „výkon trestu smrti“. Jedná sa o popravy bez predchádzajúceho trestného konania a bez právnych záruk obetí, politické vraždy, realizované teroristickými skupinami, hromadné popravy v niektorých zemiach a pod. Tieto praktiky vyvolávajú potrebu vymedziť miesto absolútneho trestu v súčasnom medzinárodnom spoločenstve a jasne odlíšiť všetky jednania, ktoré s týmto trestom nemajú nič spoločného.¹⁰⁵

Zistiť množstvo vykonaných rozsudkov smrti v jednotlivých štátoch je značne problematické, pretože tieto údaje krajiny často zámerne skresľujú alebo ich vôbec nedávajú k dispozícii. Podľa Amnesty International bolo v roku 2006 v 25 krajinách popravených

dovedna 1591 osôb¹⁰⁶. Počet popráv veľmi kolíše podľa toho, o aké štáty ide. Rovnako je problematické zistiť, či popravy boli dôsledkom právoplatného rozsudku alebo išlo o tzv. rýchlu popravu vykonanú bez riadneho procesu.

Zrejme absolútny rekord v počte popráv zaznamenáva Čína. Ich množstvo kolíše podľa toho, či ide o úradné alebo nezávislé zdroje. Časť zdrojov hovorí, že za minulý rok bolo v Číne popravených 1010 ľudí, avšak odhady Amnesty International ukazujú, že ich mohlo byť až od 7500 do 8000. Oficiálne štatistiky ostávajú predmetom štátneho tajomstva.¹⁰⁷ Zarážajúce je, že trest smrti sa ukladá a vykonáva aj za trestné činy ekonomickej povahy, ako rozkrádanie spoločného majetku alebo úplatkárstvo veľkého rozsahu, čo je v priekrom rozpore so všetkými medzinárodnými dohovormi, vrátane tých, ktoré trest smrti povoľujú.

Pravdepodobne na čele zoznamu krajín, v ktorých panuje krutovláda pri ukladaní a vykonávaní trestov, stojí Irán. Medzi spôsobmi vykonávania popravy možno okrem obesenia, zastrelenia nájsť ešte aj primitívne kameňovanie. Pokiaľ ide o kameňovanie, iránsky trestný zákonník presne uvádza: „*Kamene používané na usmrtenie nesmú byť také veľké, aby odsúdený skonal po zasiahnutí jednou alebo dvoma ranami a zároveň nesmú byť také malé, aby ich nebolo možné nazývať kameňmi.*“¹⁰⁸ Po vzniku Iránskej islamskej republiky v roku 1979 sa počet popráv ráta na tisícky, či už išlo o politických oponentov alebo o páchatel'ov zločinov spadajúcich pod ustanovenia všeobecného práva. Trestný zákon umožňuje potrestať smrťou zločincov označených za „*mravne skazených v pozemskom živote*“ alebo za „*nepriateľov Božích*“. Tieto vágne označenia umožňujú excesy každého druhu.

Africké krajiny, ako napr. Rwanda, Eritrea či Angola sú známe pomerne častým striedaním jednotlivých politických skupín pri moci. Každá z nich sa po ovládnutí mocenských štruktúr zameria na likvidáciu politického protivníka.

Mnohé z krajín, ktoré doposiaľ uplatňujú trest smrti, zaostávajú v oblasti penológie, kriminológie, sociológie a celkovo úroveň trestnej politiky v týchto krajinách je na nízkej úrovni. V totalitných krajinách, či ide o diktatúru náboženskú alebo svetskú, sa vládni činitelia domnievajú, že zastrašenie, ktoré vyvolávajú popravy vykonávané často verejne alebo dokonca prenášané televíziou, sú jediným účinným prostriedkom, ako zabrániť zvyšovaniu počtu politických zločinov alebo vražd. Podľa vládnych činiteľov má radikálne odstránenie zločincov predovšetkým zastrašiť potenciálnych páchatel'ov, i keď viac než

tisícročné dejiny ukazujú, že zločiny nebolo nikdy možné odstrániť likvidáciou zločincov.¹⁰⁹

Podľa Amnesty International Report z roku 2006 v počte vykonaných popráv vedie Čína (1010 popráv), nasleduje Irán (177 popráv), Pakistan (82), Irak a Sudán (najmenej 65 popráv), Spojené štáty americké (53 popráv). Tieto štáty sa podieľali na 91% všetkých popráv vo svete za rok 2006.¹¹⁰

Aj z toho krátkeho prehľadu vidno, že trest smrti je v mnohých krajinách využívaný ak nástroj politických represálií na umlčanie predstaviteľov opozície alebo na zbavenie sa nevyhovujúcich osôb. V niektorých krajinách sú popravy vykonávané len niekoľko hodín po vynesené rozsudku smrti a je len málo času na odvolanie či žiadosť o milosť. V takýchto prípadoch sú obeť takmer vždy odsúdené na trest smrti bez riadneho procesu.

5.2.2 Antihumánny charakter trestu smrti

Trestom smrti v podstate popierame odsúdenému základné ľudské právo - právo na život. Bez ohľadu na to, akým spôsobom je tento druh trestu vykonaný, zakaždým je to krutý, neľudský a ponižujúci trest. Objavujú sa aj názory, že dokonca ani poprava smrťoucou injekciou nie je taká bezbolestná, ako sa to traduje. Odporcovia popravy smrťoucou injekciou odmietajú humánnosť tohto spôsobu popravy a tvrdia, že zavedenie ihly do žily odsúdeného sa môže stať chúlостivou záležitosťou, pretože existuje možnosť opakovaných pokusov, keď sa bude odsúdený brániť hrozbe mučivej bolesti. Dávka barbiturátov a chlorid draselný paralyzuje odsúdeného, zastavuje dýchanie a tým ho usmrť.¹¹¹ Krutá je nielen samotná poprava, ale najmä čakanie na smrť v celách smrti, a to nezriedka aj 15 až 20 rokov. Len ťažko si možno predstaviť psychické utrpenie, ktorému je odsúdený v cele smrti vystavený.

5.2.3 Riziko justičného omylu

Nebezpečenstvo justičného omylu je jedným z najčastejšie opakovaných argumentov stúpcov abolicionizmu. Argumentujú predovšetkým tým, že z povahy trestu smrti ako neodvolateľného trestu vyplýva vždy možnosť popravy nevinného človeka. Preto podľa nich najúčinnjším spôsobom ako vylúčiť možnosť justičného omylu, je samotné zrušenie trestu smrti. Najväčším nedostatkom trestu smrti je jeho nenapraviteľnosť. V tomto smere sú naše skúsenosti z päťdesiatych rokov jednoznačné. Pamätajme aj na justičné omyly, ktoré sú

možné aj v najdokonalejšie organizovanom štáte. Proces dokazovania je niekedy taký zložitý a obtiažny, že aj v trestnom konaní, v ktorom je pamätané na maximálne záruky a v ktorom sú plne uplatňované prostriedky modernej kriminalistiky, môže dôjsť k odsúdeniu nevinného či nepríčetného (napr. trestný proces s Papežom, kde boli vážne rozpory v otázke jeho príčetnosti).¹¹² Zástancovia trestu smrti naopak tvrdia, že také riziko síce môže existovať, ale v posledných rokoch nie je doložený ani jeden prípad justičného omylu. Ako však uviedol Roy Calvert, vedúca postava hnutia za zrušenie trestu smrti v Anglicku v tridsiatych rokoch minulého storočia „skutočnosť že len málo justičných omylov vyšlo najavo v súvislosti s trestom smrti by nás nemalo viesť k domnienke, že k takým chybám vôbec nedochádza“.¹¹³ Každý právny systém je zraniteľný a túto zraniteľnosť je treba brať do úvahy z hľadiska diskriminácie a chýb. Výsostne ľudské faktory, ako účelnosť, spoliehanie sa na vlastný úsudok a tiež vplyv verejnej mienky môžu ovplyvniť každú fázu súdneho procesu. O tom, či páchateľ zostane na žive alebo zomrie, môžu rozhodnúť faktory, ktoré priamo nesúvisia s vinou či nevinou. Technické chyby polície, žalobcu, sudcu, oneskorený prístup k dôkazom, či nedostatok schopnosti obhajcu môžu viesť až k poprave nevinného človeka. V skutočnosti došlo k nespočetným justičným omylom tohto druhu.

Podľa československého trestne procesného práva mali oprávnené osoby možnosť vnesený hrdelný rozsudok napadnúť odvolaním. Potom, čo sa stal hrdelný rozsudok pravomocným, musel však byť ešte obligatórne preskúmaný Najvyšším súdom ČSSR. Z celkového počtu 85 pravomocne uložených trestov smrti preskúmaných v rokoch 1970-1990 došlo v 27 prípadoch, t.j. v takmer jednej tretine prípadov, k podstatným zmenám. Tieto skúsenosti len potvrdzujú nespoľahlivosť sudcovského poznania a krehkosť a nedokonalosť ľudskej spravodlivosti.¹¹⁴

V Spojených štátoch amerických v období od roku 1900 do roku 1985 bolo preukázateľne chybné odsúdených 349 osôb na trest smrti. Významný americký vedec Hugo Adam Bedau sústredil údaje zo 74 prípadov v Spojených štátoch amerických v období rokov 1883 - 1962, u ktorých došlo preukázateľne k chybnému odsúdeniu za zavinené usmrtenie. Jeho údaje ukazujú, že zo 74 nespravodlivo odsúdených bol v 31 prípadoch uložený a v R prípadoch aj vykonaný trest smrti.¹¹⁵

Jedným z najznámejších príkladov justičného omylu je prípad Isidora Zimmermana. Devätnásťročný Isidor Zimmerman bol dňa 5. júna 1937 zatknutý spoločne s niekoľkými

ďalšími mladými ľuďmi pre podozrenie za spáchania trestného činu vraždy prvého stupňa. O desať mesiacov bol právoplatne odsúdený k trestu smrti. V cele smrti v Sing Singu bol umiestnený od apríla 1938 do januára 1939. Guvernér štátu New York Herbert H. Lehman mu len dve hodiny pred plánovanou popravou zmienil trest smrti na doživotné odsúdenie. Ďalších 23 rokov strávil Zimmerman prísne strážený v newyorskom väzení. Nakoniec bol vo februári 1962 prepustený rozhodnutím štátneho odvolacieho súdu, ktorý vydal príkaz coram nobis (príkaz nariaďujúci revíziu rozsudku za účelom opravy faktických omylov), ktorým pozastavil pôvodné odsúdenie a nariadil nové súdne konanie. Dňa 13. marca 1967 takmer tridsať rokov po zatknutí za vraždu bolo obvinenie odvolané, pretože pôvodný rozsudok sa zakladal na nezákonne získaných dôkazoch a na krivom svedectve. Nasledujúcich dvadsať rokov sa Izidor Zimmerman domáhal finančného odškodnenia za neoprávnené odsúdenie a väznenie. V roku 1983, keď dovŕšil 66 rokov, dostal odškodnenia vo výške milión dolárov, aby o niekoľko týždňov na to zomrel na infarkt.¹¹⁶

Vo Veľkej Británii vzbudil mimoriadnu pozornosť prípad tzv. guildfordskej štvorky. V roku 1975 boli štyria Ľudia odsúdení a uväznení na doživotie za bombové atentáty v Guildforde a Woolwichi v roku 1974. Dňa 20. októbra 1989 takmer po pätnástich rokoch výkonu trestu odňatia slobody anglická vláda u všetkých odsúdených zrušila odsudzujúce rozsudky, nakoľko sa dodatočne preukázalo, že trestné činy nespáchali. Pokiaľ by vo Veľkej Británii existoval trest smrti aj v roku 1975, niektorí, ak nie všetci z tzv. guildfordskej štvorky, by boli bývali dozaista popravení.¹¹⁷

Profesor Andre Lwoff, nositeľ Nobelovej ceny za medicínu, pripomenul vo svojej práci prípad muža, ktorý bol po medicínskom vyšetrení pokladaný za duševne zdravého a v roku 1968 bol na základe právoplatného rozsudku odsúdený a popravený. Zistená „nepatrná zmena“ v trase jeho elektroencefalogramu bola pokladaná za bezvýznamnú, avšak následne pitva popraveného ukázala vážnu malformáciu mozgu, ktorá by ho plne zbavovala trestnej zodpovednosti.¹¹⁸ Tento prípad jasne poukazuje na to, že aj lekárske expertízy, ktoré určia, že vrah je zodpovedný za svoj čin, sú občas nespoľahlivé.

Z vyššie uvedených príkladov je zrejmé, že k neodvratným justičným omylom môže dôjsť kedykoľvek. Abolícia sa preto celkom jednoznačne javí ako jediné riešenie umožňujúce vyhnúť sa nenapraviteľnému následku, ktorý trest smrti so sebou neodvratne prináša.

6 Trest odňatia slobody na doživotie

Zákonom č. 175/1990 Zb., ktorým sa menil a doplňal Trestný zákon č. 140/1961 Zb., sme s účinnosťou od 1. júla 1990 zaviedli ako výnimočné tresty trest odňatia slobody nad pätnásť do dvadsaťpäť rokov a trest odňatia slobody na doživotie. Snahy niektorých strán smerom k vyhláseniu všeľudového hlasovania za znovuzavedenie trestu smrti boli už nereálne.

Znovuzavedením doživotného trestu odňatia slobody sme sa pripojili k ostatným krajinám Európy, ktoré ako alternatívu trestu smrti spravidla používajú práve doživotný trest odňatia slobody s možnosťou podmieneného prepustenia. Podľa niektorých autorov z porovnania trestu smrti a trestu odňatia slobody na doživotie vyznieva pre doživotný trest odňatia slobody celý rad výhod a predností:

1. doživotný trest odňatia slobody spoľahlivo spĺňa ochrannú funkciu trestu smrti,
2. v zmysle tézy, že „každý trest, ktorý presahuje hranice nevyhnutnosti, upadne do oblasti zvole a pomsty“ musí mať doživotný trest odňatia slobody prednosť pred trestom smrti, pretože je objektívne miernejší a teda plne postačujúci,
3. zavedenie doživotného trestu odňatia slobody umožňuje nápravu rozsudku v prípade justičného omylu,
4. doživotný trest odňatia slobody rešpektuje základné ľudské právo odsúdeného, a to právo na život,
5. doživotný trest odňatia slobody umožňuje odsúdenému nápravu a tým možnosť jeho podmieneného prepustenia.¹¹⁹

Napriek týmto dozaista racionálnym argumentom niektorí právni experti poukazujú na to, že stále existuje určitý počet nenapraviteľných zločincov, pri ktorých si nikto nemôže byť istý, či v prípade doživotného väzenia nezabijú svojich spoluväzňov, dozorcov, prípadne či sa nepokúsia o útek. Iná skupina odborníkov na druhej strane poukazuje na to, že trest odňatia slobody na doživotie je rovnako krutý a neľudský ako samotný trest smrti. Vyraďenie odsúdeného zo spoločnosti prirovnávajú k jeho „poprave“. Tomu nasvedčuje aj vyjadrenie jedného z takto odsúdených, ktorý trochu nadnesene uviedol, že „zomrieť za dvadsať sekúnd na popravisku je lepšia možnosť, než žiť dvadsať rokov v lapáku“¹²⁰

Doživotný trest má pre odsúdeného charakter bezvýhodnosti. Vzhľadom k tomu

hľadajú odsúdení východisko či únik z výkonu doživotného trestu. To riešia samovraždou, alebo útekom z väzenia. Ten však nie je možný bez spáchania novej, závažnej trestnej činnosti, za cenu zavraždenia iných ľudí, predovšetkým dozorcov, náhodných občanov, či príslušníkov ozbrojených síl, ktorí po uprchlom pátrajú. U trestu odňatia slobody na doživotie nie je účelom začleniť odsúdeného do života. Pretože to vie aj odsúdený, v súlade s týmto poznatkom sa tak aj chová vo výkone trestu. John O Sullivan, publicista a poradca premiérky Thatcherovej uviedol v jednom článku: od polovice 70. rokov, keď bol v Británii zrušený trest smrti, do polovice 90. rokov došlo k cca 70 vraždám zo strany už usvedčených a odsúdených vrahov. Boli to vraždy spáchané väzňami na iných väzňoch, na dozorcoch a na ostatných ľuďoch po tom, ako boli za dobré chovanie prepustení. Ak by boli títo odsúdení vrahovia popravovaní, 70 ďalších nevinných ľudí by žilo ďalej.¹²¹

Pritom týmto odsúdeným nie je možné po spáchaní ďalších trestných činov uložiť trest smrti, ak bol predtým vylúčený z trestného zákona. Vzhľadom k tomu je páchanie trestnej činnosti takýmito odsúdenými v podstate beztrestné, sprísniť je možné iba režim výkonu trestu.¹²²

K zaisteniu účinnejšej ochrany spoločnosti pred mimoriadne nebezpečnými páchatelmi je od účinnosti novely trestného zákona z roku 1993 umožnené súdu rozhodnúť, že doba výkonu výnimočného trestu vo väznici so zvýšenou ostrahou sa pre účely podmieneného prepustenia do doby výkonu tohto trestu nezapočítava.

Výkon trestu odňatia slobody na doživotie so sebou prináša podľa poznatkov penitenciárnej náuky veľké nebezpečenstvo škodlivých vplyvov na odsúdených. Zbavuje odsúdených perspektívy návratu do spoločnosti a môže viesť k vážnym psychickým poruchám ich osobnosti. Náš trestný zákon usiluje o elimináciu týchto negatívnych dôsledkov tým, že umožňuje podmienené prepustenie z výkonu doživotného trestu, a síce po výkone najmenej dvadsiatich rokoch tohto trestu.¹²³

Veľkosť ujmy predstavovanej trestom je závislá na celkových spoločenských pomeroch a celkovej životnej úrovni v spoločnosti v dobe výkonu trestu. Ak stúpa celková životná úroveň spoločnosti a celkový režim v nápravno- výchovných ústavoch zostáva bezo zmeny, citeľnosť trestu odňatia slobody sa zvyšuje. Veľkosť ujmy predstavovanej trestom je závislá aj na individuálnych vlastnostiach odsúdeného, na situácii, v ktorej sa nachádza a na

pomerach, v ktorých žije. Na druhej strane nie je trest odňatia slobody pre niektoré osoby tak ťažkou ujmu ako pre iné. Vyskytujú sa prípady osôb, ktoré prestali pociťovať trest odňatia slobody ako ujmu.¹²⁴

Mnohí z tých, čo podporujú trest smrti poukazujú aj na ekonomickú stránku veci, teda, že poprava väzňa je pre štát ekonomicky menej nákladná, ako jeho doživotné držanie vo väzení. Čas strávený za mrežami môže trvať i niekoľko desiatok rokov, pričom jeho ročný pobyt stojí daňových poplatníkov niekoľko stotisíc korún. Odpoveďou na tento argument môže byť protiargument, že porušovanie ľudských práv nemožno predsa merať ekonomickými faktormi. Je na nás, aby sme vybudovali taký systém penitenciárnej starostlivosti, ktorý by aj osoby odsúdené na doživotné väzenie vedel účinne zaradiť do pracovného pomeru, čím by boli pre spoločnosť užitočným. Pri súčasnej ekonomickej situácii u nás sa to zdá nereálne, no určitá výzva do budúcnosti to je. Efektívnou prácou s odsúdenými tým, že v nich vzbudíme pocit užitočnosti, ktorý možno za svojho života nikdy nepoznali, môžeme celkom určite docieľať u niektorých pozitívne výsledky v ich prevýchove. Zaujímavé úvahy v tomto smere predostrel vo svojej práci Andrej Drbohlav, pôsobiaci na katedre špeciálnej pedagogiky PdF UHK, ktorý ponúka formu iného trestu, a síce trestu života, ktorý splňuje všetko čo v najvyššom treste vidíme a navyiac obsahuje akt reciprocitu a „objavovania ľudstva“.¹²⁵

Trest života je formou trestu, kedy páchatel' zjavnými dôkazmi o svojej vine je odsúdený za zločin mnohonásobnej vraždy. Použitie toho trestu je možné iba vo veci sériového a masového vraha. Obecne teda v prípadoch mnohonásobných vražd. Jedná sa o sledovanú a kontrolovanú smrť, aby trest bol skutočne trestom. Páchatel' nedožíva vplyvom rozsudku trestu odňatia slobody na doživotie vo väzení, ale nastupuje svoj trest života. Páchatel' odsúdený súdom za mnohonásobnú vraždu bude prevedený do zvláštnej štruktúry pre výkon trestu. Je veľa nadmieru rizikových povolání, v ktorých v bežnej realite pracujú ľudia, ktorí v danom regióne nemajú na výber. Hlbinné uhoľné bane alebo ťažba uránu, chemický priemysel a iné rizikové povolania sú dnes obsadzované ľuďmi ktorí sú poctiví, majú rodiny a chovajú sa podľa noriem. Nezabíjajú ich normy, ale jediná možná práca môžu vykonávať. Prečo by teda nebolo možné, aby túto prácu konali jedinci odsúdení k tomuto špecifickému trestu. Prácu, u ktorej nebude treba brať akýkoľvek etický postoj k obrane pracovníkovho života. Poriadok pracovného tábora pre výkon trestu by nemal neustále dokazovať vrahovi vinu, ale ponúkal by mu život ako vykúpenie, avšak prežitý v bolesti

odčinenia a prospešnosti. Trest života nie je ponuka kontrolovanej slobody, ale kontrolovanej smrti. Nemal by byť chápaný ako, že niekomu berieme z moci súdnej život. Podstata tkvie v opaku, rozsudok jedincovi život dáva. Trest života je dar pre vraha. Dávame mu možnosť nápravy ľudskej dôstojnosti s vedomím, že nikdy neodčiní bolesť a straty. Je procesom poľudštenia na rozdiel od väzenia, kde sa uskutočňuje resocializácia. V jednoduchosti znamená trest života zvolenie smrti pre páchatel'a až vtedy, keď mu to bude dovolené.¹²⁶ Túto koncepciu považujem za zaujímavú, avšak z praktického hľadiska za ťažko uskutočniteľnú. Ako autor uvádza, tento trest by sa ukladal vyslovene tým najnebezpečnejším vrahom, a teda ľuďom, ktorý nemajú žiadne zábrany urobiť všetko pre to, aby sa dostali na slobodu. Veľmi ťažko si viem predstaviť aké by boli bezpečnostné opatrenia v pracovných táboroch pre týchto delikventov. Preto aj naďalej zostáva ako jediná možnosť pre výkon doživotných trestov väznica. Pre výkon výnimočného trestu sú u nás odsúdení súdom zaradzovaní vždy do väznice so zvýšenou ostrahou. Z toho typu väznic je útek takmer vylúčený.¹²⁷ V závislosti na priebehu resocializácie môžu byť rozhodnutím súdu preradení do väznice s miernejším režimom, avšak nie skôr ako po desiatich rokoch výkonu trestu.

Avšak tieto dlhé tresty odňatia slobody nie sú najvhodnejším prostriedkom prevýchovy zločincov (ak vôbec môžeme hovoriť o nejakej prevýchove.) Ale riziko spojené s ich uplatňovaním je podstatne menšie než riziko spojené s postihom trestu smrti.¹²⁸ Trest doživotného väzenia je v Anglicku a Walese chápaný skôr ako bezpečnostné detenčné opatrenie pre neresocializovaných páchatel'ov, než ako trest, ktorého zmyslom je prevýchova.¹²⁹

Z porovnania súčasnej právnej úpravy trestu odňatia slobody na doživotie s právnou úpravou trestu smrti vyplýva, že právna úprava trestu odňatia slobody na doživotie je pre páchatel'a priaznivejšia pokiaľ ide o splnenie podmienok pre jeho uloženie. Súd môže uložiť trest odňatia slobody na doživotie, za podmienok, že:

- a) stupeň nebezpečnosti trestného činu pre spoločnosť je mimoriadne vysoký vzhľadom k zvlášť zavrhnutiahodnému spôsobu prevedenia trestného činu alebo k zvlášť zavrhnutiahodnej pohnútke alebo k zvlášť ťažkému a ťažko napravitel'nému následku a
- b) uloženie takého trestu vyžaduje účinná ochrana spoločnosti alebo nie je nádej, že by páchatel'a bolo možné napraviť trestom odňatia slobody nad pätnásť až do dvadsať päť rokov.¹³⁰

Trestný zákon taxatívne stanoví dva rozdielne okruhy trestných činov, za ktoré je možné pri splnení týchto podmienok trest odňatia slobody na doživotie uložiť.

Za prvé sa jedná o šesť trestných činov predstavujúcich kvalifikované úmyselné usmrtenie človeka. Trest odňatia slobody na doživotie tak možno uložiť len páchatel'ovi, ktorý spáchal trestný čin vraždy podľa § 219 odst. 2, alebo páchatel'ovi ktorý pri trestnom čine vlastizrady (§ 91), teroru podľa § 93, teroristického útoku (§ 95), obecného ohrozenia podľa § 179 odst. 3 alebo genocidia (§ 259) zaviniť smrť iného úmyselne (§ 29 ods.3). Druhý okruh tvorí šesť úmyselných trestných činov s kvalifikačnou okolnosťou spočívajúcou v nedbalostnom usmrtení (trestný čin ublíženie na zdraví podľa § 222 odst. 3, loupeže podľa § 234 odst. 3, braní rúkymí podľa § 234a odst. 3, vydíraní podľa § 235 odst. 4, znásilnení podľa § 241 odst. 4 a trestný čin pohlavného zneužívania podľa § 242 odst. 4), resp. výnimočne (§234 ods. 3) aj v spôsobení škody veľkého rozsahu. Trest odňatia slobody na doživotie za tieto trestné činy je možné uložiť len vtedy, ak sa páchatel' niektorého z týchto trestných činov dopustil opakovane (t.j. najmenej druhý krát) a bol už pre taký trestný čin potrestaný (§ 29 ods. 4).¹³¹

Z pohľadu súdnej praxe bolo dobré, že zákonom č. 175/1990 Zb. sa zachovala kontinuita pojmov právnej úpravy trestu smrti. Súdny nad'alej môžu pri rozhodovaní o výnimočných trestoch aplikovať a opierať sa o výkladové rozhodnutia a stanoviská z minulosti.¹³²

Pre splnenie podmienky spočívajúcej v mimoriadne vysokom stupni spoločenskej nebezpečnosti trestného činu musí vždy ísť o vyšší stupeň nebezpečnosti trestného činu pre spoločnosť, ako je u daného trestného činu obvyklý. Ak súd mieni uložiť trest odňatia slobody na doživotie, musí preukázať existenciu okolností, ktoré nepredstavujú zákonný znak trestného činu a ktoré sa u trestných činov daného druhu v takej intenzite obvykle nevyskytujú. Kritériá mimoriadne vysokého stupňa nebezpečnosti trestného činu pre spoločnosť (obzvlášť zavrhnúťhodný spôsob vykonania činu, obzvlášť zavrhnúťhodná pohnúťka a obzvlášť ťažký a ťažko napravitel'ný následok) sú zákonodarcom stanovené alternatívne, teda postačí, ak je naplnená iba jedno z nich, aby bolo možné konanie označiť ako mimoriadne spoločensky nebezpečné.

Splnenie podmienky, že nie je žiadna nádej, že by páchatel'a bolo možné napraviť

trestom odňatia slobody nad pätnásť až do dvadsiatich piatich rokov, musí súd posúdiť na základe úplného znaleckého dokazovania na základe komplexného zhodnotenia osobnosti páchatel'a, najmä z retrospektívneho zhodnotenia jeho kriminálneho vývinu.¹³³

Ukladanie trestu odňatia slobody na doživotie je podmienené splnením podmienok uvedených v § 29 ods. 3 Tr. zák. . Ak štát uzná, že odsúdený už nemá žiadne predpoklady na resocializáciu a preto je lepšie ho doživotne izolovať, tým ho de facto natrvalo vyradzuje zo spoločnosti.

Trest odňatia slobody na doživotie je natoľko rozporuplný, že ako alternatívu zrušeného výnimočného trestu ho nemožno považovať za najšťastnejšie a najadekvátnejšie riešenie. Fico sa domnieva, že náhradu za trest smrti by mohol úspešne plniť trest odňatia slobody v trvaní nad pätnásť do dvadsať päť rokov. Tento trest by súčasne plnil aj výchovnú a preventívnu funkciu. Po vykonaní výnimočného trestu odňatia slobody by potrebu prípadnej nevyhnutnej doživotnej izolácie mali zabezpečovať osobitné zariadenia medicínskeho charakteru.¹³⁴

7 Trest smrti a verejná mienka

Nemalý význam má pri riešení otázky trestu smrti postoj verejnej mienky a právneho cítenia občanov. Výsledky nasvedčujú, že v právnom vedomí našich občanov je predstava o oprávnenosti trestu smrti zakorenená hlbšie než v niektorých iných štátoch.¹³⁵

Postoje českej verejnosti kontrastujú napríklad s postojmi nemeckej verejnosti. Podľa výskumu vyslovilo v roku 1992 súhlasný postoj českej verejnosti k trestu smrti 76% dotázaných. V tom istom roku sa vyslovilo proti trestu smrti v SRN v západonemeckých zemiach 56% obyvateľstva a vo východonemeckých zemiach 49% obyvateľstva.¹³⁶

Napriek tomu, že absolútny trest je vo svete celkom jednoznačne na ústupe, verejná mienka vo svojom celku neprejavila nikdy v dejinách ani najmenší nesúhlas s princípom trestu smrti ako takým. Verejnosť sa pri obhajobe svojho postoja neopiera o široké filozofické, morálne a právne koncepcie, akým je napríklad organizácia a dosah právomoci štátu, či teologický výskum ľudského osudu.¹³⁷ Argumenty verejnosti v prospech zachovania trestu smrti alebo jeho zrušenia sa týkajú hlavne otázok odplaty, ochrany spoločnosti, hospodárnosti a podobne.

Argument o odplate podľa ktorého vrah a násilník si ako zvrhlá a opovrhnutiahodná ľudská bytosť zaslúži smrť je jedným z najčastejšie ponúkaným argumentom a to nielen z radov laickej verejnosti. Z početných prieskumov verejnej mienky vyplýva, že rovnako silným je aj argument o ochrane spoločnosti, podľa ktorého „konečné riešenie“ je nevyhnutné k tomu, aby sa vrahovi zabránilo v ďalších útokoch na spoločnosť.

Štáty, ktoré ponechali alebo opätovne obnovili najvyšší trest veľmi často zdôvodňujú svoj postoj k výnimočnému trestu tvrdením, že verejnosť je silne naklonená trestaniu páchatel'ov najzávažnejších trestných činov smrťou. Neakceptovanie väčšinového názoru verejnosti v otázke absolútneho trestu môže podľa predstaviteľ'ov týchto štátov viesť k súkromným odplatám alebo k iným prejavom anarchie vo výkone trestného súdництва.

Zdôrazňovanie významu verejnej mienky v spoločenskom a politickom živote viedlo niektoré štáty USA k tomu, aby o tom, či trest smrti bude zachovaný, rozhodli voliči v referende. Keď dňa 18. februára 1972 vyhlásil Najvyšší súd Kalifornie po prvýkrát v histórii

Spojených štátov amerických trest smrti za „krutý a nezvyčajný“ a tým za protiústavný, do úradu guvernéra a zákonodarného zboru prichádzali dopisy a telegramy protestujúce proti tomuto rozhodnutiu. Krátko potom v novembri 1972 kalifornskí občania jednoznačne referendum schválili zmenu trestného zákona, podľa ktorej sa trest smrti stal povinným a jediným trestom za krivú výpoveď s následkom smrti nevinnnej osoby, vlastizradu, usmrtenie väzenského dozorca väzňom odsúdeným na doživotný trest odňatia slobody a terorizmus.¹³⁸ Rovnaké referendum prebehlo v roku 1978 aj v štáte Oregon, kde voliči taktiež hlasovali za opätovné zavedenie trestu smrti. V každom prieskume verejnej mienky, ktoré sa vykonali po celých Spojených štátoch amerických od tej doby sa ukázalo, že drvivá väčšina Američanov je za trest smrti v prípade trestného činu vraždy.¹³⁹

Podobne ako Spojené štáty americké aj Japonsko argumentuje tým, že štát musí pri prijímaní závažných rozhodnutí vyjadrovať vôľu ľudu a že je nedemokratické, ak zákonodarcovia ignorujú názor verejnosti. Japonsko vykonáva popravy odsúdených s časovým posunom, ktorý je v niektorých prípadoch neúmerne dlhý (dvadsaťpäť rokov a viac). Smutným rekordom je prípad Sadamichi Hirasawu, ktorého odsúdili v roku 1950 a ktorý zomrel v roku 1987 vo väzení, kde prežil väčšiu časť svojho života bez toho, že by vedel, aký bude jeho osud.¹⁴⁰

Trestná politika štátov Európy natoľko nereflektuje postoj verejnosti k trestu smrti, ako je tomu v Spojených štátoch amerických či Japonsku. Výsledku prieskumov verejnej mienky uskutočnených bezprostredne pred alebo po zrušení trestu smrti ukazujú, že napríklad v Nemeckej spolkovej republike sa v roku 1949, keď došlo k zrušeniu trestu smrti, vyjadrilo viac ako 74 % opýtaných občanov za zachovanie trestu smrti. Vo Veľkej Británii v roku 1965 po zrušení trestu smrti za vraždu na skúšobnú päťročnú lehotu bolo za znovuzavedenie trestu smrti viac ako 76 % opýtaných respondentov. Podobné výsledky boli dosiahnuté aj vo Francúzsku či v Španielsku.¹⁴¹

Niekedy sa možno stretnúť aj s názorom, že po vášnivých sporoch medzi abolicionistami a zástancami trestu smrti, ktoré predchádzali zrušeniu trestu smrti, sa verejnosť prestáva o túto otázku zaujímať akonáhle bol trest smrti zrušený.¹⁴² Dost' silný oficiálny abolicionistický prúd prevládajúci v Európe od 18. storočia zakaždým podlomí niekoľko odporných zločinov, ktoré hlboko otrasú verejnou mienkou. Na útoky proti životu, zdraviu ľudskej dôstojnosti verejnosť reaguje mimoriadne emotívne aj po zrušení trestu smrti,

pričom po takýchto útokoch požaduje od štátu, aby sprísnila trestnú politiku. Nálady obyvateľstva v otázke postihu závažnej kriminality sa pochopiteľne prenesú až do najvyšších zastupiteľských orgánov. V júni 1988 britský parlament pomerom hlasov 341 ku 281 zamietol už v poradí osemnásty pokus skupiny poslancov obnoviť vo Veľkej Británii najvyšší trest. Podľa prieskumu verejnej mienky uskutočnenej v prvej polovici roku 1990 je vo Veľkej Británii viac ako 81 %, obyvateľov tejto krajiny za obnovenie trestu smrti v prípade trestného činu vraždy. Najvyšší trest by sa mal podľa nich ukladať za terorizmus, vraždu predovšetkým policajtov a detí.¹⁴³

Z minulosti sú známe prípady, kedy sa štáty pod náporom verejnej mienky vrátili k ukladaniu a výkonu trestu smrti. Séria brutálnych zločinov vo Švajčiarsku po zrušení trestu smrti v roku 1874 tak hlboko znepokojila verejnú mienku, že v roku 1879 došlo k čiastočnému obnoveniu najvyššieho trestu v desiatich z pätnástich kantónov.¹⁴⁴ K poslednému prípadu obnovenia trestu smrti vo svete došlo na Srí Lanke, ktorá v novembri 2004 aj pod nátlakom verejnej mienky obnovila trest smrti po tom, čo tam došlo k vražde sudcu.

Podľa prieskumov verejnej mienky uskutočnených za poslednú dobu na v Českej republike je prevažná väčšina obyvateľov priaznivo naklonená trestu smrti. Aj vďaka prudkému nárastu trestných činov proti životu a zdraviu a rozmachu organizovaného zločinu a vražd na objednávku v poslednom období nemožno predpokladať, že zaznamenáme nejaký významný posun v názoroch verejnosti na túto tému. Opodstatnenosť trestu smrti je v mysliach občanov Českej republiky zakorenená veľmi hlboko. Tento postoj veľkej časti českej verejnosti je do značnej miery ovplyvnený aj dlhodobou tradíciou ukladania a vykonávania trestu smrti a nedostatkom objektívnych a širokým masám prístupných informácií o treste smrti. Podľa názoru prevažnej časti verejnosti sa spoločnosť môže a aj musí brániť zločinu a jedine trest smrti môže zabrániť najzávažnejším trestným činom. Zrušeniu trestu smrti v roku 1990 nepredchádzala v Českej republike žiadna výrazná abolicionistická kampaň, ktorá by so sebou priniesla objektívne informácie o tomto druhu trestu a zároveň by pozitívne formovala verejnú mienku. Dôsledkom ignorovania vzťahu verejnosti k trestu smrti je preto fakt, že štát sa nemôže oprieť o dôveru a súhlas občanov pri trestnom postihu najzávažnejšej kriminality. Pokiaľ budú násilné trestné činy naďalej pribúdať, možno v krátkej budúcnosti očakávať zosilnenie tlaku občanov na trestnú politiku štátu smerom k sprísňovaniu trestnej represie.

Je nesporné, že priaznivý postoj verejnosti k trestu smrti by sám o sebe nemal určovať trestnú politiku štátu, no na druhej strane štát by mal starostlivo presviedčať o správnosti svojej trestnej politiky verejnosť a citlivo reagovať na jej požiadavky. Význam vzťahu verejnej mienky a trestu smrti, či iných výnimočných trestov a dôležitých inštitútov trestného práva nemôže štát zanedbávať a podceňovať. Novotný sa nedomnieva, že stanovisko väčšiny našich občanov k trestu smrti je pre štát záväzná a že má povinnosť sa ním riadiť. Rozhodne však má povinnosť k nemu prihliadať.¹⁴⁵

V otázke trestu smrti a ostatných výnimočných trestov musí štát poskytnúť svojim obyvateľom objektívne informácie o všetkých aspektoch trestnej politiky tak, aby si mohli po ich zhodnotení vytvoriť vlastný a zodpovedný názor na túto problematiku.

V Československu nedošlo v minulosti k nijakému zvlášť významnému prieskumu názorov verejnosti na trest smrti. Pravdepodobne najrozsiahlejší a najkomplexnejší prieskum verejnej mienky na trest smrti uskutočnil v júni roku 1969 Výskumný ústav kriminologický pri Generálnej prokuratúre CSSR v spolupráci s Ústavom pre výskum verejnej mienky Československej akadémie vied z iniciatívy Ústavnoprávneho výboru Snemovne národov Federálneho zhromaždenia CSSR. Na položenú otázku: „Ste pre alebo proti používaniu trestu smrti?“, zodpovedalo celkovo 1263 respondentov z celého územia CSSR. Za ukladanie a výkon trestu smrti sa vyjadrilo 51 % opýtaných, 33 % odpovedala záporne a 16 % opýtaných nevedelo odpovedať. Prevažná väčšina z tých, čo súhlasili s trestom smrti, ho odmietala ukladať za politické delikty, naopak, podporovali jeho výkon hlavne v prípade páchatel'ov najzávažnejších trestných činov smerujúcich proti životu a zdraviu.¹⁴⁶

	Pre trest smrti	Proti trestu smrti	Neviem
Všeobecný postoj	51%	33%	16%
Politické delikty	8	80	12
Genocídium	74	15	11
Vojnové zločiny	75	16	9
Vražda	72	21	7
Teror	50	36	14
Vlastizrada	15	63	22
Vyzvedačstvo	17	65	18
Záškodníctvo, sabotáž	14	70	16

Ludia si myslia, že by boli vďaka trestu smrti pred vrahmi účinne ochránení. To je ovšem ilúzia. Pre ochranu spoločnosti by boli oveľa viac potrebné iné opatrenia. V zanedbanom väzenstve, v zanedbanej sociálnej starostlivosti o mládež, opatrenia k potieraniu alkoholizmu a ostatných toxikománií a v ostatných oblastiach.

Samotné vnímanie trestu smrti a postoj človeka k tomuto absolútnemu trestu môže byť ovplyvnené radom faktorov, ktoré vplývajú na človeka počas života. Vzdelanie, vierovyznanie, ako aj demografické atribúty či zažitá skúsenosť môžu ovplyvniť postoj človeka smerom za alebo proti trestu smrti. Argumenty jednotlivých skupín teda zástancov i odporcov trestu smrti sú často veľmi podobné a nejdennám sugestívne posúva nepravdy či skreslené vnímanie faktov.

ZÁVER

Počas štúdia odbornej literatúry ohľadne trestu smrti a následného písania diplomovej práce na túto tému som sa mal možnosť oboznámiť s množstvom informácií, ktoré mi ponúkli rôzne pohľady na túto problematiku.

V súvislosti s nadobudnutými novými poznatkami som čiastočne zmenil svoj pohľad na trest smrti. Na svojom príklade by som poukázal aj na vzťah verejnej mienky k trestu smrti v spojitosti s informáciami o tomto najvyššom treste z odborných kruhov a nie len s poznatkami, ktoré verejnosť nadobudla z iných nevedeckých zdrojov. Predtým ako som sa vážne začal zaoberať problematikou trestu smrti som viac-menej inklinoval k trestu smrti a bol som jeho zástancom. Informácie o treste smrti som čerpal z masovokomunikačných prostriedkov, z televízie, rozhlasu, tisku a z každodenného života. Po preštudovaní odbornej literatúry na túto tému sa zmenil aj môj pohľad na otázku či aj naďalej aplikovať trest smrti a obhajovať ho alebo nie. V tejto neinformovanosti by som videl aj východisko, prečo sa verejnosť skôr prikláňa k trestu smrti ako k inej alternatíve. V súčasnosti sa prikláňam k jednej z možných alternatív trestu smrti a to k trestu odňatia slobody na doživotie, aj keď by som podporoval takú právnu úpravu trestu smrti, ktorá by umožňovala jeho uloženie len v prípade spáchania osobitne závažnej vraždy páchatelom s bohatou násilnou kriminálnou históriou, kde by dlhodobý trest odňatia slobody nevedel k žiadnej náprave.

Môj ďalší poznatok po naštudovaní odborných prameňov sa týka toho, či je ešte vôbec niekedy možné počítať so znovuzavedením trestu smrti do našej právnej úpravy. Je tu tendencia jednoznačne tvrdiť, že znovuzavedenie trestu smrti, ako výnimočného trestu v Českej republike ale aj v Európe nemožno v budúcnosti očakávať a že sme už natoľko integrovaný v európskych štruktúrach a abolicionistické hnutie v Európe je natoľko silné, že k žiadnym prevratným zmenám v odmietavom postoji k trestu smrti nedôjde. Napriek tomu sa domnievam, že nie je úplne vylúčený v budúcnosti návrat k trestu smrti v súvislosti s medzinárodnou situáciou, konkrétne s teroristickými akciami vo svete.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- Amnesty International 2000. Trestanie smrťou, Bratislava 2000
- Bedau, H. A.: The Death Penalty in America: Current Controversies. USA: Oxford University Press, 1997
- Bestová, C.C.: Trest smrti v německo-českém porovnání. Brno:Doplňk, 1996
- Balík, S.: Právní dějiny mimoevropských zemí. Pelhřimov: Aleš Čeněk, 2003
- Drbohlav, A.: Etopedie I.: Trest smrti versus trest života pro sériové vrahy. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005
- Fico, R.: Trest smrti. Bratislava: Kódexpress s.r.o, 1998
- Fico, R.: Trest smrti v československom trestnom práve a súvisiace medzinárodné aspekty. Bratislava: Právnický ústav Ministerstva spravodlivosti, 1991
- Fico, R.: Prečo a ako sme zrušili trest smrti. Justičná revue 10/91
- Fico, R.: Verejná mienka o treste smrti. Justičná revue č. 3/91
- Grigulevič, I. R.: Dějiny inkvizice. Praha: Svoboda, 1973
- Hamerský, M.: Přijatelnost trestu smrti. Brno: Bachant, 2001
- Imbert, J.: Trest smrti . Bratislava: Archa, 1994
- Inciardi, J. A.: Trestní spravedlnost. Praha: Victoria Publishing, 1994
- Kincl, J., Urfus, V., Škrejpek, M.: Římské právo. Praha: C.H. Beck, 1995
- Liška, O. a kol.: Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918-1989. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV PČR, 2006
- Madliak, J., Madliak, A., Čechot, V.: Trestné právo hmotné – všeobecná časť, II. – sankcie. Košice: Atom Computers, 2000
- Malenovský, J.: Trest smrti v současném mezinárodním společenství. Právi obzor 4/1984
- Malý, K. a kol.: Dějiny českého a československého práva do roku 1945. Praha: Linde, 2003
- Malý, K., Sivák, F.: Dejiny štátu a práva v Česko-Slovensku do roku 1918. Bratislava: Obzor, 1992

- Matys, K. a kol. Trestný zákon – komentár. Bratislava: Obzor, 1978
- Monestier, M.: Historie trestu smrti. Praha: Rybka Publisher, 1998
- Montesquieu, Ch.: Duch zákonov. Bratislava: Tatran, 1989
- Novotný, O., Vanduchová, M. a kol. Trestní právo hmotné – I. Obecná část. Praha: Aspi, a.s., 2007
- Novotný, O.: O trestu a vězenství. Praha: Academia, 1969
- Novotný, O.: Trest smrti a platné právo: Právník, 6/1967
- Novotný, O.: Kriminalita, trestní právo, kodifikace. Trest smrti: Trestní právo, 11/1998
- Posluch, M., Cibulka, L.: Štátne právo Slovenskej republiky. Šamorín: Heuréka, 2006
- Repík, B.: Ke stavu diskusi o trestu smrti: Právník, 6/1990
- Růžka, A. a kol. Trestný poriadok – komentár. Bratislava: Obzor, 1972
- Sborník : K problematice výjimečného trestu. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1992
- Sborník: Trest smrti jako problém nejen právní, ale i filosofický a morální. Praha: ÚSP ČSAV, 1990
- Schultz, U.: Velké procesy, Právo a spravedlnost v dějinách. Praha: Brána s.r.o., 1997
- Störing, H.J.: Malé dějiny filosofie. Praha: Zvon, České katolické nakladatelství
- Svák, J.: Ochrana ľudských práv. Žilina: Poradca podnikateľa s.r.o., 2006
- Tinková, D.: Telesné tresty a popravy. Historická revue, marec 1997
- Zamboj, M.: Osud Vladimíra Clementisa. Historická revue, marec 2002
- <http://web.amnesty.org/pages/deathpenalty>

ODKAZY NA CITOVANÉ PRAMENE

- 1) Balík, S.: Právní dějiny mimoevropských zemí. Pelhřimov: Aleš Čeněk, 2003
- 2) Schultz, U.: Velké procesy, Právo a spravedlnost v dějinách. Praha: Brána s.r.o., 1997
- 3) Störing, H.J.: Malé dějiny filosofie. Praha: Zvon, České katolické nakladatelství
- 4) Kincl, J., Urfus, V., Škrejpek, M.: Římské právo. Praha: C.H. Beck, 1995
- 5) Imbert, J.: Trest smrti . Bratislava: Archa, 1994
- 6) Imbert, J.: Trest smrti . Bratislava: Archa, 1994
- 7) Imbert, J.: Trest smrti . Bratislava: Archa, 1994
- 8) Imbert, J.: Trest smrti . Bratislava: Archa, 1994
- 9) Grigulevič, I. R.: Dějiny inkvizice. Praha: Svoboda, 1973
- 10) Imbert, J.: Trest smrti . Bratislava: Archa, 1994
- 11) Tinková, D.: Telesné tresty a popravy. Historická revue, marec 1997
- 12) Imbert, J.: Trest smrti . Bratislava: Archa, 1994
- 13) Imbert, J.: Trest smrti . Bratislava: Archa, 1994
- 14) Tinková, D.: Telesné tresty a popravy. Historická revue, marec 1997
- 15) Imbert, J.: Trest smrti . Bratislava: Archa, 1994
- 16) Imbert, J.: Trest smrti . Bratislava: Archa, 1994
- 17) Imbert, J.: Trest smrti . Bratislava: Archa, 1994
- 18) Montesquieu, Ch.: Duch zákonov. Bratislava: Tatran, 1989
- 19) Posluch, M., Cibulka, L.: Štátne právo Slovenskej republiky. Šamorín: Heuréka, 2006
- 20) Imbert, J.: Trest smrti . Bratislava: Archa, 1994
- 21) Imbert, J.: Trest smrti . Bratislava: Archa, 1994
- 22) Malý, K. a kol.: Dějiny českého a československého práva do roku 1945. Praha: Linde, 2003
- 23) Fico, R.: Trest smrti. Bratislava: Kódexpress s.r.o, 1998
- 24) Sborník: Trest smrti jako problém nejen právní, ale i filosofický a morální. Praha: ÚSP ČSAV, 1990. Zapletal
- 25) Fico, R.: Trest smrti. Bratislava: Kódexpress s.r.o, 1998
- 26) Fico, R.: Trest smrti. Bratislava: Kódexpress s.r.o, 1998
- 27) Fico, R.: Trest smrti. Bratislava: Kódexpress s.r.o, 1998
- 28) Zamboj, M.: Osud Vladimíra Clementisa. Historická revue, marec 2002
- 29) Fico, R.: Trest smrti. Bratislava: Kódexpress s.r.o, 1998
- 30) Fico, R.: Trest smrti. Bratislava: Kódexpress s.r.o, 1998

- 32) Matys, K. a kol. Trestný zákon – komentár. Bratislava: Obzor, 1978
- 33) Matys, K. a kol. Trestný zákon – komentár. Bratislava: Obzor, 1978
- 34) Matys, K. a kol. Trestný zákon – komentár. Bratislava: Obzor, 1978
- 35) Matys, K. a kol. Trestný zákon – komentár. Bratislava: Obzor, 1978
- 36) Matys, K. a kol. Trestný zákon – komentár. Bratislava: Obzor, 1978
- 37) Fico, R.: Trest smrti. Bratislava: Kódexpress s.r.o, 1998
- 38) Fico, R.: Trest smrti. Bratislava: Kódexpress s.r.o, 1998
- 39) Fico, R.: Trest smrti. Bratislava: Kódexpress s.r.o, 1998
- 40) Matys, K. a kol. Trestný zákon – komentár. Bratislava: Obzor, 1978
- 41) Matys, K. a kol. Trestný zákon – komentár. Bratislava: Obzor, 1978
- 42) Růžka, A. a kol. Trestný poriadok – komentár. Bratislava: Obzor, 1972
- 43) Růžka, A. a kol. Trestný poriadok – komentár. Bratislava: Obzor, 1972
- 44) Růžka, A. a kol. Trestný poriadok – komentár. Bratislava: Obzor, 1972
- 45) Růžka, A. a kol. Trestný poriadok – komentár. Bratislava: Obzor, 1972
- 46) Růžka, A. a kol. Trestný poriadok – komentár. Bratislava: Obzor, 1972
- 47) Fico, R.: Trest smrti. Bratislava: Kódexpress s.r.o, 1998
- 48) Fico, R.: Trest smrti. Bratislava: Kódexpress s.r.o, 1998
- 49) Fico, R.: Trest smrti. Bratislava: Kódexpress s.r.o, 1998
- 50) Sborník: Trest smrti jako problém nejen právní, ale i filosofický a morální. Praha: ÚSP ČSAV, 1990. Vičec
- 51) Fico, R.: Trest smrti. Bratislava: Kódexpress s.r.o, 1998
- 52) Fico, R.: Trest smrti. Bratislava: Kódexpress s.r.o, 1998
- 53) Fico, R.: Trest smrti. Bratislava: Kódexpress s.r.o, 1998
- 54) Fico, R.: Trest smrti. Bratislava: Kódexpress s.r.o, 1998
- 55) Inciardi, J. A.: Trestní spravedlnost. Praha: Victoria Publishing, 1994
- 56) Madliak, J., Madliak, A., Čechot, V.: Trestné právo hmotné – všeobecná časť, II. – sankcie. Košice: Atom Computers, 2000
- 57) Imbert, J.: Trest smrti. Bratislava: Archa, 1994
- 58) Inciardi, J. A.: Trestní spravedlnost. Praha: Victoria Publishing, 1994
- 59) Inciardi, J. A.: Trestní spravedlnost. Praha: Victoria Publishing, 1994
- 60) Imbert, J.: Trest smrti. Bratislava: Archa, 1994
- 61) Madliak, J., Madliak, A., Čechot, V.: Trestné právo hmotné – všeobecná časť, II. – sankcie. Košice: Atom Computers, 2000

- 62) <http://web.amnesty.org/pages/deathpenalty>
- 63) Inciardi, J. A.: Trestní spravedlnost. Praha: Victoria Publishing, 1994
- 64) Madliak, J., Madliak, A., Čečet, V.: Trestné právo hmotné – všeobecná časť, II. – sankcie. Košice: Atom Computers, 2000
- 65) Madliak, J., Madliak, A., Čečet, V.: Trestné právo hmotné – všeobecná časť, II. – sankcie. Košice: Atom Computers, 2000
- 66) Madliak, J., Madliak, A., Čečet, V.: Trestné právo hmotné – všeobecná časť, II. – sankcie. Košice: Atom Computers, 2000
- 67) Malenovský, J.: Trest smrti v současném mezinárodním společenství. Právní obzor 4/1984
- 68) Fico, R.: Trest smrti. Bratislava: Kódexpress s.r.o, 1998
- 69) Fico, R.: Trest smrti. Bratislava: Kódexpress s.r.o, 1998
- 70) Fico, R.: Trest smrti. Bratislava: Kódexpress s.r.o, 1998
- 71) Fico, R.: Trest smrti. Bratislava: Kódexpress s.r.o, 1998
- 72) Svák, J.: Ochrana ľudských práv. Žilina: Poradca podnikateľa s.r.o., 2006
- 73) Svák, J.: Ochrana ľudských práv. Žilina: Poradca podnikateľa s.r.o., 2006
- 74) Svák, J.: Ochrana ľudských práv. Žilina: Poradca podnikateľa s.r.o., 2006
- 76) Fico, R.: Trest smrti. Bratislava: Kódexpress s.r.o, 1998
- 77) Krátky sprievodca Európskym dohovorom o ľudských právach, Informačné a dokumentačné stredisko o Rade Európy, Bratislava 1999
- 78) Svák, J.: Ochrana ľudských práv. Žilina: Poradca podnikateľa s.r.o., 2006
- 79) Svák, J.: Ochrana ľudských práv. Žilina: Poradca podnikateľa s.r.o., 2006
- 80)) Fico, R.: Trest smrti. Bratislava: Kódexpress s.r.o, 1998
- 81)) Fico, R.: Trest smrti. Bratislava: Kódexpress s.r.o, 1998
- 82)) Fico, R.: Trest smrti. Bratislava: Kódexpress s.r.o, 1998
- 83) Imbert, J.: Trest smrti . Bratislava: Archa, 1994
- 84) Malenovský, J.: Trest smrti v současném mezinárodním společenství. Právní obzor 4/1984
- 85) Inciardi, J. A.: Trestní spravedlnost. Praha: Victoria Publishing, 1994
- 86) Bestová, C.C.: Trest smrti v německo-českém porovnání. Brno: Doplněk, 1996
- 87) Novotný, O.: Trest smrti a platné právo: Právník, 6/1967
- 89) Hamerský, M.: Přijatelnost trestu smrti. Brno: Bachant, 2001
- 90) Bedau, H. A.: The Death Penalty in America: Current Controversies. USA: Oxford University Press, 1997
- 91) Novotný, O.: Kriminalita, trestní právo, kodifikace. Trest smrti: Trestní právo, 11/1998

- 92) Drbohlav, A.: Etopedie I.: Trest smrti versus trest života pro sériové vrahy. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005
- 93) Fico, R.: Trest smrti. Bratislava: Kódexpress s.r.o, 1998
- 94) Bestová, C.C.: Trest smrti v německo-českém porovnání. Brno:Doplňk, 1996
- 95) Bestová, C.C.: Trest smrti v německo-českém porovnání. Brno:Doplňk, 1996
- 96) Bestová, C.C.: Trest smrti v německo-českém porovnání. Brno:Doplňk, 1996
- 97) Malenovský, J.: Trest smrti v současném mezinárodním společenství. Právi obzor 4/1984
- 98) Imbert, J.: Trest smrti . Bratislava: Archa, 1994
- 99) Imbert, J.: Trest smrti . Bratislava: Archa, 1994
- 100) Imbert, J.: Trest smrti . Bratislava: Archa, 1994
- 101) Imbert, J.: Trest smrti . Bratislava: Archa, 1994
- 102) Imbert, J.: Trest smrti . Bratislava: Archa, 1994
- 103)) Fico, R.: Trest smrti. Bratislava: Kódexpress s.r.o, 1998
- 104) <http://web.amnesty.org/pages/deathpenalty>
- 105) Malenovský, J.: Trest smrti v současném mezinárodním společenství. Právi obzor4/1984
- 106) <http://web.amnesty.org/pages/deathpenalty>
- 107) <http://web.amnesty.org/pages/deathpenalty>
- 108) Fico, R.: Trest smrti. Bratislava: Kódexpress s.r.o, 1998
- 109) Imbert, J.: Trest smrti . Bratislava: Archa, 1994
- 110) <http://web.amnesty.org/pages/deathpenalty>
- 111) Inciardi, J. A.: Trestní spravedlnost. Praha: Victoria Publishing, 1994
- 112) Novotný, O.: Trest smrti a platné právo: Právník, 6/1967
- 113) Inciardi, J. A.: Trestní spravedlnost. Praha: Victoria Publishing, 1994
- 114) Novotný, O.: Kriminalita, trestní právo, kodifikace. Trest smrti: Trestní právo, 11/1998
- 115) Inciardi, J. A.: Trestní spravedlnost. Praha: Victoria Publishing, 1994
- 116) Inciardi, J. A.: Trestní spravedlnost. Praha: Victoria Publishing, 1994
- 117) Fico, R.: Trest smrti. Bratislava: Kódexpress s.r.o, 1998
- 118) Imbert, J.: Trest smrti . Bratislava: Archa, 1994
- 119) Fico, R.: Trest smrti. Bratislava: Kódexpress s.r.o, 1998
- 120) Imbert, J.: Trest smrti . Bratislava: Archa, 1994
- 121) Hamerský, M.: Přijatelnost trestu smrti. Brno: Bachant, 2001
- 122) Sborník: Trest smrti jako problém nejen právní, ale i filosofický a morální. Praha: ÚSP ČSAV, 1990. Vantuch

- 123) Novotný, O., Vanduchová, M.a kol. Trestní právo hmotné – I.Obecná část. Praha: Aspi, a.s., 2007
- 124) Novotný, O.: O trestu a vězení. Praha: Academia, 1969
- 125) Drbohlav, A.: Etopedie I.: Trest smrti versus trest života pro sériové vrahy. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005
- 126) Drbohlav, A.: Etopedie I.: Trest smrti versus trest života pro sériové vrahy. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005
- 127) Novotný, O.: Kriminalita, trestní právo, kodifikace. Trest smrti: Trestní právo, 11/1998
- 128) Novotný, O.: Trest smrti a platné právo: Právník, 6/1967
- 129) Sborník : K problematice výjimečného trestu. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1992.Poncar
- 130) Novotný, O., Vanduchová, M.a kol. Trestní právo hmotné – I.Obecná část. Praha: Aspi, a.s., 2007
- 131) Novotný, O., Vanduchová, M.a kol. Trestní právo hmotné – I.Obecná část. Praha: Aspi, a.s., 2007
- 132) Fico, R.: Trest smrti. Bratislava: Kódexpress s.r.o, 1998
- 133) Sborník : K problematice výjimečného trestu. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1992.Poncar
- 134) Sborník: Trest smrti jako problém nejen právní, ale i filosofický a morální. Praha: ÚSP ČSAV, 1990. Fico
- 135) Novotný, O.: Trest smrti a platné právo: Právník, 6/1967
- 136) Novotný, O.: Kriminalita, trestní právo, kodifikace. Trest smrti: Trestní právo, 11/1998
- 137) Imbert, J.: Trest smrti . Bratislava: Archa, 1994
- 138) Inciardi, J. A.: Trestní spravedlnost. Praha: Victoria Publishing, 1994
- 139) Fico, R.: Trest smrti. Bratislava: Kódexpress s.r.o, 1998
- 140) Imbert, J.: Trest smrti . Bratislava: Archa, 1994
- 141) Fico, R.: Trest smrti. Bratislava: Kódexpress s.r.o, 1998
- 142) Madliak, J., Madliak, A., Čečet, V.: Trestné právo hmotné – všeobecná časť, II. – sankcie. Košice: Atom Computers, 2000
- 143) Fico, R.: Trest smrti. Bratislava: Kódexpress s.r.o, 1998
- 144) Imbert, J.: Trest smrti . Bratislava: Archa, 1994
- 145) Sborník: Trest smrti jako problém nejen právní, ale i filosofický a morální. Praha: ÚSP ČSAV, 1990.Novotný

146) Fico, R.: Trest smrti. Bratislava: Kódexpress s.r.o, 1998